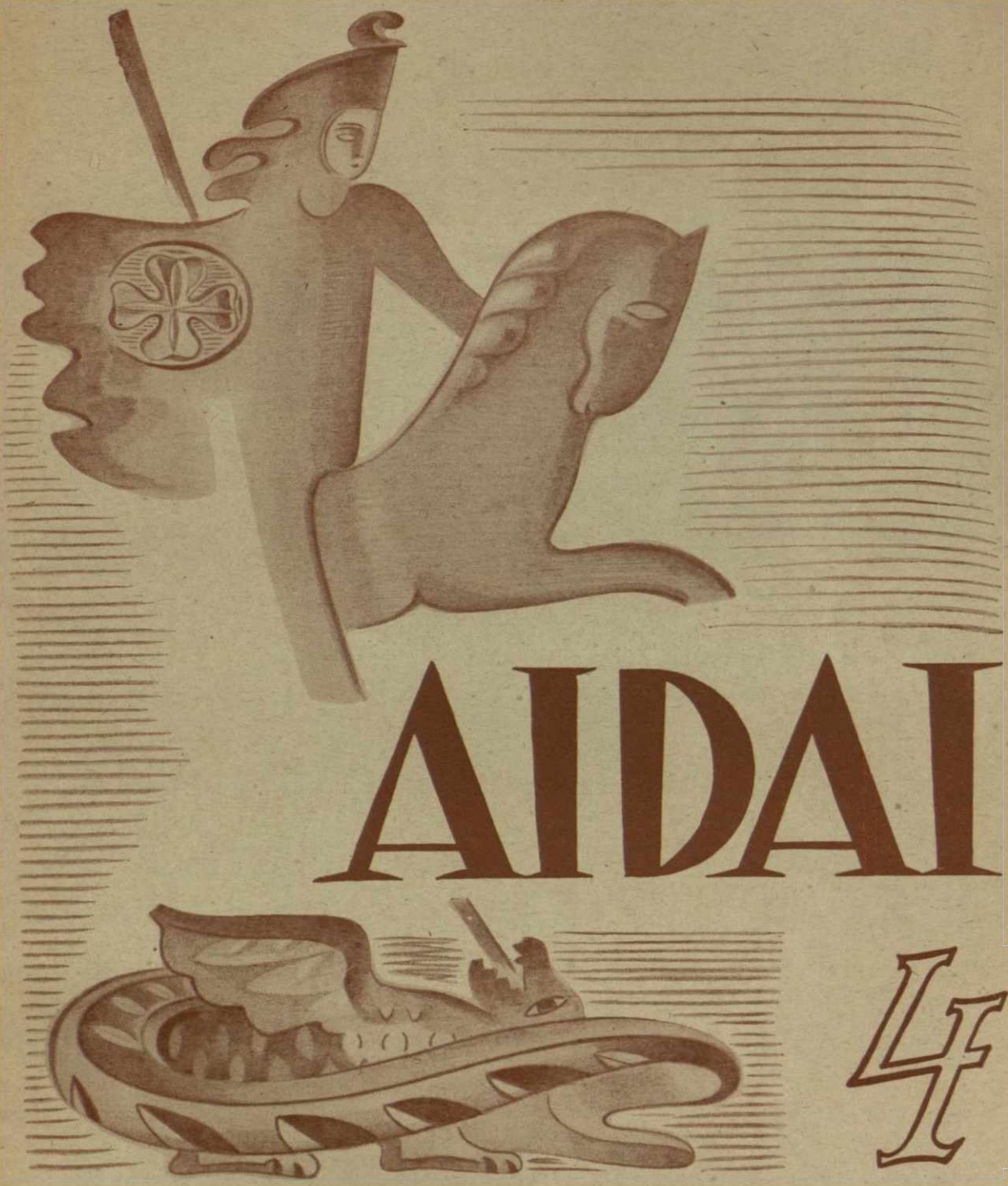

AIDAI

4

TURINYS

Psl.

V. Maciūnas — Mūsų pirmoji pasaulietinė grožinės literatūros knyga 145

H. Nagys — Upės, Sapnas (eilėraščiai) 149

J. Jankus — Namukas (novelė) 151

V. Šlaitas — Laivai (eilėr.) 160

J. Grinius — Antihumanizmas mene 161

V. Trumpa — Veto teisė ir JTO 165

J. Girnius — Literatūros kritinio vertinimo klausimu . . 168

H. Hesse — * * * (eilėr. Vertė Alb. Palšaitis) 173

Vl. Proščiūnaitė — Profesorius Vizgirda (drama) . . . 174

KŪRYBOS PASAULY

Šių dienų italų rašytojai 176

Ar Amerika žino tik džasą? 179

Šveicarų tapyboj pučia seni vėjai 180

Kova su vėžiu 182

Ką šiandien galvoja Prancūzija? 185

Darbo virtuozai 186

MŪSŲ BUITY

A Gražiūnas — Tarp nuodėgulių ir kibirkščių 188

L. Žitkevičius — Dovana mažiesiems 189

Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijos Suvažiavimas . . . 190

ILIUSTRACIJOS

V. K. Jonynas — Giedrutė 147

T. Valius — Vinjetė 149

V. Simankevičius — Iliustracija 151

P. Kiaulėnas — Nature morte 157

V. Simankevičius — Iliustracija 160

Rembrandt — Autoportretas 162

Gauguin — Tahiti moterys 163

Viršelis — dail. Telesforo Valiaus

mėnesinis kultūros žurnalas

aidai

1947 metai liepos mėnuo Nr. 4

Vincas Maciūnas

Mūsų pirmoji pasaulietinė grožinės literatūros knyga

Visi mes, ypač šiais sukaktuviniais literatūros metais, gerai žinome, kad pirmoji, dar prieš keturis šimtus metų išspausdinta lietuviška knyga yra Martyno Mažvydo katekizmas. Žinome taip pat, kad tiek Mažvydo tiek ir kitos mūsų senosios knygos ilgą laiką buvo išimtinai religinio turinio: maldaknygės, giesmynai, pamokslų rinkiniai, Šv. Rašto vertimai ir t. t. Tačiau į klausimą, kuri gi yra mūsų pirmoji pasaulietinė grožinės literatūros knyga, jau toli gražu ne kiekvienas beatsakytų. Ir nenuostabu: toji bemaž prieš pustrečio šimto metų išspausdinta knyga yra tokia retenybė pasidariusi, kad bibliografai težino vos vieną vienintelį jos egzempliorių, užsilikusį (reikia manyti, ir šiandien tebesantį) Čartoriskių muziejaus bibliotekoje Krokuvoje. Tai dežimt Ezopo pasakėčių, kurias Jonas Šulcas, tada dar tik baigęs Karaliaučiuje studijas ir laukęs paskyrimo kunigu arba, ano meto terminologija, šventos tarnybos kandidatas (sancti ministerii candidatus), išvertė ir Karaliaučiuje 1706 m. išspausdino antrašte: „Die Fabuln Aezopi zum Versuch nach dem Principio Lithvanicae Linguae — Littauisch vertiret von Johann Schultzen, S. Minist. Cand. Königsberg, 1706."

Suprantama, kad tos kuklios pasakėčios, tegu ir grynesne lietuvių kalba išverstos už dažną ano meto knygą, nesudaro kokios nors įsidėmėtinos literatūrinės vertenybės ir neduoda pagrindo nuodugnesniam literatūriniam nagrinėjimui. Ir tik kalbos mokslo reikalui buvo po poros šimtų metų specialiniame kalbotyros žurnale perspausdinta viena pasakėčia (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, 1910; iš ten ją pakartojo prof M. Biržiška savo Rinktiniuose mūsų senovės raštuose 1926), o dar po šimtmečio ketvirčio buvo perspausdintos ir visos 10 pasakėčių (mūsų universiteto leistame Archivium Philologicum, 1935).

Vis dėlto, ir literatūros istoriką turi sudominti klausimas, kodėl gi anuo religinės knygos viešpatavimo metu kai kam parūpo versti nieko bendro su bažnyčios reikalais neturinčias pasakėčias ir net jas išleisti atskira knygele, kad ji būtų savotiškas unikumas tarp įprastinių ano meto maldaknygių ir katekizmų. Jau pačioje knygelės antraštėje nurodyta, kad vertimas tai savotiškas bandymas, kuriame atsižvelgiama į kažkokį lietuvių kalbos pagrindą (Versuch nach dem Principio Lituanicae Linguae). Taigi toji knygelė anaiptol nebuvo koks atsitiktinis reiškinys, nesusijęs su kuriomis nors kad ir plačiau nežinomomis mūsų sensios raštijos gyvenimo tendencijomis. Kad geriau išryškėtų mintis, paskatinusi Joną Šulcą versti pasakėčias, reikės iškelti kai kuriuos būdingus Mažosios Lietuvos senosios raštijos istorijos bruožus.

Mažoji Lietuva priklausė valstybei, kurią galima būtų buvę pavadinti tipiškai policine, nes čia valdžia su pedanto globėjo rūpestingumu kišosi gausiais įsakymais (donelaitiškai „urdeliais") ir į kasdieninį savo valdinių gyvenimą, nepamiršdama, pvz., įgrasyti, kad ūkininkai žiemą nesunaudotų kurui savo tvorų, kad naikintų varnas, kad „isz iszdikummo ubbagauiantieji korawoiami ir pri darbo prilaikomi" būtų ir t. t. ir t. t. Neveltui ir Donelaitis įspėjo neatsargius būrus:

> Žinot visi, kokį mes urdelį turim,
> Ir kaip vyriausybė tą ketina pakarti,
> Kurs kaip kietsprandis šaltyšiaus žodį paniekins.

Skrupulingoji valdžia ne tik nenuleido savo budrios akies nuo kasdieninių reikalų, bet stengėsi savo rankose laikyti taip pat visą bažnytinį ir apskritai kultūrinį gyvenimą. Jos išimtinėje žinioje ilgą laiką buvo ir knygų leidamas. Taigi ir lietuviškosios Mažvydo, Vilento, Bretkūno ir kt. knygos buvo išspausdintos valdžios leidimu ir lėšomis, o jas taupi valdžia skyrė labai šykštėdamos. Todėl dažnas lietuviškas rankraštis taip ir likdavo neišspausdintas, sukeldamas jų autoriams kartumo ir net nusivylimo. Antai Zacharijas Blotnas „Zemčiūgos teologiškos" 1600 m. prakalboje skundės: „... ir lietuwischkamme lieszuwie nun teipoieg daug suraschita turrime, tiktai tiek bereik iag drukawodint nepagalim." Dėl tos pat priežasties nebuvo išspausdintas ir toks kapitalinis veikalas, kaip Jono Bretkūno Šv. Rašto vertimas, kurs būtų, be abejojimo, labai iškėlęs mūsų senąją raštiją. Prof. J. Gerulis rašo: „Berods Bretkūnas vis toliau dėl spausdinimo rūpinos. Dar 1602 m. ercikiui pranešė, jog vėl visą Bibliją peržiūrėjęs. Neilgai trukus vargšas pasimirė, biurokratai laimėjo." (Senieji lietuvių skaitymai 1927, p 175).

Taip nedosniai skiriant lėšas lietuviškoms knygoms leisti, Mažosios Lietuvos raštija negalėjo sparčiau augti kiekybiškai; užtat juo labiau buvo tada susirūpinta leidžiamųjų raštų kokybe. Simanas Stanevičius, vienas iš veikliausių XIX amž. pradžios lite-

ratūrinio sąjūdžio dalyvių, vaizdžiai sulygino Mažosios Lietuvos knygas su Didžiosios Lietuvos leidiniais (suprantama, turėdamas galvoje ne Daukšos ar Sirvydo, bet vėlesnius raštus): „Ani pryligst sodnams, kur medey ranka žmogaus po tisuma gi patogey suswadynti ira; o szios toliges ir myszkams par sawy augantyms be sarga yr be jokia prydabojyma."

Senosios Maž. Lietuvos knygos, parengtos kurio nors kunigo vieno ar dažnai ir kitiems talkininkaujant, būdavo kitų kunigų, net ir visos komisijos peržiūrimos ir ištaisomos. Antai ir Bretkūnas „visą Šv. Raštą išvertęs, valdžios prašė, kad komisiją paskirtų, kuri vertimą peržiūrėtų ir tas vietas ištaisyti padėtų, kur jis dėl žodžių trūkumo arba dėl reikšmės abejojęs. Šitie lietuviškos kalbos žinovai, vadinąsi kunigai Vaišnoras, Gedkantas, Musa ir Masalskis, ir konsistorija ilgus metus šen ir ten svyravo, prašė, kad Bretkūnas pats dar sykį penkias Mozės knygas ištaisytų. Bretkūnas ištaisė..." (J. Gerulis, Sen. liet. skaitymai, p. 96).

Suprantama, kad taip kolektyviai dirbant ar taisinėjant raštų kalbą, turėdavo kilti nesutarimų dėl vieno ar kito kalbos dalyko, o tai savo ruožtu vertė labiau domėtis pačia lietuvių kalba. Vienas toks jau net principinio, galima sakyti, pobūdžio kalbinis ginčas tarp Maž. Lietuovos kunigų iškilo pačioje XVIII amž. pradžioje, būtent, 1702 m. kaip liudija Pilypas Ruigis (Ruhig). To grynai filologinio ginčo esmė buvo tokia. Gumbinės kunigas Mokylas Mörlinas (1641—1708), kilimo vokietis, bet ilgai bekunigaudamas lietuviškose srityse, išmoko lietuviškai ir karštai kėlė mintį, kad reikia gryninti bažnytinę lietuvių kalbą, kurioje per ilgą laiką buvo įsigalėję daug svetimybių. „Kai kas tvirtinąs, kad, pvz., tie ar kiti lenkiški žodžiai jau esą įsigalėję lietuvių kalboje; bet iš tikrųjų, paklausus pačius lietuvius, iš šimtų nė vienas neatsirasiąs, kurs juos suprastų, nors gal ir kartoja, kaip papūga ar kaip vienuolės lotyniškas psalmes (so wird unter hunderten nicht einer wissen, sondern sie hinreden wie der Papagoy oder die Nonnen den lateinischen Psalter). Reikia taip pat saugotis, kad lietuvių kalba nebūtų, ir germanizmų pagadinta (durch die Germanizmos corrumpiret). Apskritai reikia vengti liaudžiai nesuprantamų, žodžių ir sąvokų. Pvz., kunigai be reikalo tik kankiną žmones, vartodami jiems nesuprantamus žodžius, kaip „Zokons" ar „Zokon's prigimtassis"; gal kokie du lietuviai ir suprasią tą žodį, bet tūkstantis — ne; taigi geriau — „Moizeszaus Žodis, Moizeszaus Žodzei, Moizeszaus Prisakimai". Panašiai vietoje evangelijos geriau sakyti Malonės Jėzaus žodis, Malonės Dievo žodis"; vietoj „Szwenta Weczere", kurios žmonės ir ištarti nesugeba, reikia sakyti tikrai lietuviškai „Pono Jezaus wakarine". Reikia vengti ir mažai suprantamų naujadarų (ficta ant nova vocabula). Taigi, kad bažnytinė kalba būtų kiekvienam gerai suprantama, ji turinti remtis kasdienine šnekamąja žmonių kalba (auf den usum und täglichen Gebrauch). Su liaudimi (cum vulgo) reikia kalbėti jos pačios kalba. Kai vyr. rūmų pamokslininkas Friedrichas Deutschas, 1704 m. vizituodamas Gumbinės bažnyčią, jo paklausęs, iš kur taip gerai išmokęs lietuviškai Mörlinas parodęs į susirinkusius baznyčion parapijaečius ir pasakęs, kad tai jie buvę ir jo žodynas ir gramatika.

Įrodinėdamas bažnytinės kalbos reformos būtinumą, Mörlinas 1705. VI. 16. įteikė minėtajam Deutschui savo rašinį apie lietuvių kalbos pataisymo raikalą (An Lithvanicae Linguae Reformatio sit necessaria), o 1706 m. Karaliaučiuje išspausdino kitą rašinį apie lietuvių kalbos, skiriamos šnekėti su liaudimi, principus, kviesdamas visos Lietuvos (tai buvo oficialus rytinės, lietuviškos Prūsų dalies pavadinimas) kunigus juos apsvarstyti (Zur wollmeinenden Vereinigung und Einmüthigen Bedencken über das PRINCIPIUM PRIMARIUM,In Lingva Litvanica, In den Worten: LOGUENDUM CUM VULGO, enthalten Invitire hiemit freundlichst alle Herren Ambts-Brüder als respective geneigte gönnere und gute Freunde In gantz Littauen Deroselben allerseits Schuldigster Diener M. Mörlin. P. Gumb.). Čia autorius karštai reikalavo, kaip jau anksčiau nurodėme, lietuvių kalbos mokytis iš pačios liaudies ir ragino žymėtis jos kalbos savotiškumus, užrašinėti dainas, rankioti priežodžius. Antai priežodžiuose randame daug tinkamesnių žodžių (vocabula domestica et usu probatissima), todėl pvz. labai vertingas esąs priežodžių rinkinys, kurį turįs kun. Perkūnas.

Mörlino mintys ir rašiniai sukėlė, kaip atrodo, gana gyvas diskusijas. Mörlinui pritarė jau minėtasis vyr. rūmų pamokslininkas Deutschas. Gyrė jį savo prakalboje, Mörlino knygos įdėtoje, ir kun. Jonas Berendas (1667 — 1737), žinomas XVIII amž. lietuvių religinų raštų autorius. Mörlino veikalą jis skaitęs su pasitenkinimu, nes kalbėti su žmonėmis jiems nesuprantama kalba esąs toks pat bergždžias darbas, kaip ir grūsti piestoje vandenį (aquam in mortario tundimus. Si enim vel aetatem pistillo tundas aquam, nihil aliud erit quam aqua). Mörlinas stengęsis grąžinti lietuvių kalbai senovinį puikumą (pristinum nitorem), nes gausūs iš svetimų kalbų skolinami žodžiai darą iš lietuvių kalbos savotišką mišinį ir žudą geros senosios kalbos puošnumą (Zierlichkeit der guten alten Sprache).

Betgi susilaukė Mörlinas ir kritikos. Antai, anot Ruigio (Betrachtung p. 3-4), su Mörlino rašiniais polemizavo taip pat raštu (widersprachen denen Schriften Mörlini schriftlich) Valterkiemio kunigas, vėlesnis Įsrutės vyskupas Jokūbas Perkūnas (1665-1710) ir Nemerskiemio kunigas Jonas Keimelis; pastarasis netgi iškėlė labai įdomų ir anam laikui originalų pasiūlymą steigti tam tikrą lietuvių filologinę draugiją (societatem lituanico philologicam).

Tame XVIII amž. pradžios kalbos puristų sąjūdyje gal galima būtų įžiūrėti tam tikro panašumo su Didž. Lietuvos Katalikų kunigų pastangomis jau XX amž. pradžioje pagaliau iššluoti iš bažnytinės kalbos visokias peklas, čyščius, griekus, rokundas sumenės ir kitokias įsisenėjusias kalbos šiukšles. Ir tada taip pat konservatyvi senoji kunigų karta ne tik su skepticizmu, bet dažnai ir su aiškiu nepasitenkinimu žiūrėjo į jų darbą, teikdama toms jau nuo amžių įprastinėms bažnytinėje praktikoje ir raštuose svetimybėms bemaž neliečiamos liturginės reikšmės.

Panašiai sukėlė polemiką ir Mörlino keltosios mintys. Be to, atrodo, kad ir jis daugiau šalininkų susilaukė jaunimo tarpe. Jų žinome bent du, kurie ir raštais pasireiškė kaip Mörlino talkininkai, būtennt, Jonas Šulcas ir ypač Pilypas Ruigis (Ruhig, 1675-1749), vienas iš veikliausių darbininkų lietuvių raštijoje pirmoje XVIII amž. pusėje, dabar šiaip jau plačiau žinomas savo garsiuoju tyrinėjimu apie lietuvių kalbą (Betrachtung der Littauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften, aus vielen Scribenten und eigener Erfahrung mit Fleiß ausgestellt), kuriame jis kėlė lietuvių kalbos tobulumą ir paskelbė tris dainas, atkreipusias Lessingo dėmesį į lietuvių liaudies poeziją. Nors tas veikalas buvo išspausdintas tik 1747 m. (kad ir su 1745 m. data), bet parašytas buvo jau prieš kokias 40 metų. Tada Ruigis Karaliaučiuje belaukiąs paskyrimo kur lietuviškos parapijos kunigu (candidatus ministerii Lithvanici) būdavęs ano tebetrunkančio kalbinio ginčo metu (in währendem Streite) dažnai pakviečiamas pas vyriausią rūmų pamokslininką Deutschą, kuris, kaip matėme, pritarė Mörlino mintims ir kuris Ruigio klausinėdavęs apie įvairius ginčijamus kalbos dalykus (wegen einiger vorkommenden speciellen Streitfragen in der littauischen Sprache), o pagaliau pavedęs (aufgelegt) Ruigiui ne tik daugiau pasilavinti lietuvių kalboje, bet ir apie ją rašyti (Betrachtung d. lit. Spr. p. 4). Tai Ruigis ir padaręs, pasinaudodamas tiek privačiomis tiek ir viešomis bib-

V. K. Jonynas Giedrutė

liotekomis. Betgi 1708 m. paskirtas kunigu dėl daugelio darbų ir rūpesčių turėjęs savo rašinį atidėti šalin ir tik žymiai vėliau, kitų paskatintas, jis išvertęs iš lotynų kalbos vokiškai ir atidavęs spaudon.

Karštu Mörlino šalininku Ruigis pasireiškė dar tebestudentaudamas savo vokišku, šlovinančiu Gumbinę (ten kunigavo Mörlinas) eilėraščiu, pridėtu prie Šulco pasakėčių vertimo. (Ich studierte eben damals zu Königsberg und machte mich für Herrn Morlinum partheyrisch durch eine Gratulation, so unter zehen Littauischen Fabeln gedruckt wurde, allwo den Fleiß desselben rühmete... Betrachtung p. 4).

Taip ir norisi sugretinti tą entuziastingą Karaliaučiaus studento eilėraštį su daugiau kaip šimtmečiu vėlesne Vilniaus studento Simano Stanevičiaus „Žemaičių šlove", tuo tikru tautos gyvatos himnu, kuriame su jaunuolišku įsikarščiavimu ir įsitikinimu keliama „garbie tiewu yr liežuwys". Tiesa, Stanevičiaus „Žemaičių šlovėje" yra nepalyginti ryškesnis tautinis momentas, bet, vis dėlto, tarp abiejų eilėraščių yra neabejotinų analogijų, ypač tas jaunuoliškai entuziastinis tonas. Stanevičius, minėdamas tą laiką, kada mūsų žemė „užmyrsza kalba sawa yr užmyrsza kumy buwa", šaukia: „ka amžey pagadyna, cziesas ira sutaysity", taip ir Ruigis, pagyręs savo draugą vertėją (Hochwehrter Freund) už gerą kalbą, kreipiasi į Lietuvą, vadindamas ją mylimąja tėvyne, ir ragina ją džiaugtis, kad jos kalboje nebebus Babelio, t. y., jos kalba būsianti gryna, ir jai nebereiksią svetimybių, arba, anot jo, vokiškų ir lenkiškų skudurų:

O Litauen...
Kein Babel soll hinfort in deiner Sprach regieren,
erkenn's und freue dich, geliebtes Vaterland.
Du sollst hinfüro Dich mit eignem Schmucke zieren,
dem keine deutsche Kapp noch poln'scher Lapp bekannt.

Toliau Ruigis išdėsto Mörlino pažiūrų esmę: miglotai (nebelicht) tesuprasdama pamokslų kalbą (cantzel-Sprach), lietuvių liaudis menkai tenusivokianti apie tikėjimą, todėl Gumbinė (t. y. Mörlinas) prabilęs į ją jos pačios šneka (Drum red't Gumbinnen Dich mit eig'ner Mundart an).

Kaip Stanevičius aukština Vilnių, vadindamas jį šauniu miestu, senu mokslų gyvenimu, kurį apsėdę žemaičiai rodo savo „tykra sutaryma" ir ryžtasi „giara tiewiszkey darity", taip Ruigis šlovina Gumbinę, lygindamas ją su žinomaisiais kitų tautų kultūros centrais: Gumbinė (t. y. Mörlinas) jau raštu ir darbu įrodžiusi, kokios naudos teikianti gryna kalba; Gumbinė būsianti garbinama kaip Orleanas ir būsianti mūsų lietuviškoji Roma, Atėnai, Breslavas:
Gumbinnen hat uns schon durch Schrift und That gewas eine reine Sprach vor Nutzen bringet ein. [wiesen,
Gumbinnen wird gewiß wie Orleans bepriesen
und unser Littausch Rom, Athen und Breslau seyn.

Toks pat uolus Mörlino šalininkas, kaip Ruigis, buvo ir pastarojo draugas Jonas Šulcas. Tuo laiku jis irgi

buvo „šventosios tarnybos kandidatas“. Šiaip jau biografinių žinių apie jį maža. Manoma, kad jis gimęs apie 1684 m. Katnuvoje, 1707 m. paskirtas lietuvių kunigu į Nibūdžius, 1709–1710 buvo Lazdėnų kunigu, 1710 buvo keturias savaites lietuvių kunigu Tilžėje, tais pat metais, rodos, jis ir mirė. (žinios iš prof. Vacl. Biržiškos nespausdinto mūsų senųjų rašytojų biografijų ir bibliografijų rinkinio „Aleksandryno“).

Aplinkybes, kuriomis jis ėmėsi pasakėčių vertimo, gana išsamiai paaiškina pats Šulcas savo knygelės prakalboje, rašytoje Katnuvoje 1706. V. 10. Šulcas sakosi, kad, mokslą baigęs, jis ketinęs kunigauti kur nors vokiškoje parapijoje, nes toji lietuvių kalba, kokia ji esanti knygose, atrodžiusi jam tokia keista ir pripainiota (seltsam und verwirret), kad jis tik pasibjaurėjimą (einen Absachen und Ekel) ja turėjęs. Bet kai jis, būdamas Gumbinėje, tarp kitko pasipasakojęs ir tą priežastį, kodėl jis nenorįs likti lietuviškoje srityje, Gumbinės kunigas (t. y. Mörlinas) davęs jam paskaityti savo rašinį apie lietuvių kalbos reformos reikalingumą, kurį jis 1705. VI. 16. buvo įteikęs vyr. rūmų pamokslininkui Deutschui, pataręs apsivarstyti ir likti, vis dėlto, Lietuvoje (bleibet doch ja in Littauen). Tada ir atsivėrusios Šulcui akys, o ypač, kai Įsruties vyskupo įsakytas gavęs spaudai perrašyti Mörlino kitą veikalą, jau pirm minėtąjį Principium Primarium in Lithvanica Lingui. Dabar, garbė Dievui, Šulcas jau žinąs, koks skirtumas esąs tarp knyginės lietuvių kalbos ir tos kalbos, kuri su dideliu vargu surankiota iš pačių lietuvių posakių (was mit großer Mühe und Fleiße aus den rechten Littauischen Redens-arten und Idiotismis verständiger Littauen zusammen gelesen und colligiret wird). Tas pats kunigas (t. y. Mörlinas) Šulcą raginęs, nepraleidžiant nė vienos progos, užrašinėti viską, kas būtų įsidėmėtina lietuvių kalboje; ypačiai Šulcas turįs uoliai rinkti dainas, apie kurias Mörlinas rašęs ir savo veikale (in sonderheit ich solle die Dainas der Littauischen Magde, welche § 34 des Principii commendiret werden, fleißig colligiren). Tai Šulcas daręs ir jau gerokai (ein gut Theil) pririnkęs.

Pastaroji Šulco prakalbos vieta yra mums labai įdomi, nes parodo, kad jau visu šimtu metų anksčiau už Liudą Rėzą ir jo talkininkus uoliai rinko dainas, kad ir plačiau nesigarsindami, Mörlinas, Šulcas, Ruigis, o, be abejo, ir dar kiti. Žinoma, tie senieji dainų rinkėjai labai dar skyrėsi nuo Rėzos, kuris Herderio ir apskritai romantizmo gadynės įtakoje jau aukštai vertino dainų poetinį grožį ir jų didelę reikšmę tautos dvasiai pažinti. Anie kunigai dainų grožio dar nesuprato. Juk ir jaunesnis už juos Donelaitis, tas didysis lietuviško žodžio meisteris, nesidrovėjo liaudies dainų šiurkščiai pavadinti kiauliškomis:

Poterių kaip krikščionims reik skaityt užsimiršo.
Kiauliškas dainas dainuot ir žviegt užsimanė.

Ne dainų grožis paskatino anuos pirmuosius (pridėkime: pirmuosius žinomus) dainų rinkėjus užrašinėti dainas, tik dainų reikšmė, norint geriau pažinti lietuvių kalbą. Pats jų vadas Mörlinas savo veikale (Principium primarium...) sakosi dainas minįs, kad iš jų pasimokytume kalbos, o ne tam, kad tas kvailystes (Narrenpossen) imtume dainuoti. Jis jau prieš 30 metų kalbos reikalui klausęsis dainų. Panašiai ir Ruigis, kaip žinoma, atsiprašinėjo skaitytoją, kad skelbiąs tokius niekus (Eitelkeiten); o tų „niekų“ tarpe buvo juk ir išgarsėjusi vėliau „As atsisakiau savo močiutei“, kurią ne tik kiti, bet ir pats Goethe žavėjosi ir kurios vertimą įsidėjo į vieną savo veikalą (Die Fischerin). Tuo tarpu Ruigis teisinos: tokiose dainose ir iš lietuvių moterų (von Littauischen Weibspersonen) galima es patirti daug gražių lietuviškų posakių. Taip pat ir Šulcas dainose rado daug gerų lietuviškų žodžių, kurių nė pusės nebuvo matęs knygose; o jei ir matęs, tai ne savo deramoje vietoje vartojamų.

Įdomu nurodyti, kad panašiai tik dėl kalbos dalykų domėtasi ir kitur. Antai čekų slavistikos tėvas J. Dobrowskis, jau žymiai vėliau, jau ir romantinėje gadynėje, betgi būdamas senesnės kartos žmogus, niekaip negalėjo suprasti, kodėl visi taip entuziastingai žavėjosi tada dar neseniai paskelbtomis serbų dainomis; juk tai tebuvusios paprastos dainuškos; jau įdomesnės būtų rusų dainos, kurios bent tebeturinčios vienaskaitos trečiajame asmenyje senovišką galūnės formą. Taigi filologinis interesas apskritai būdingas priešromantiniam domėjimosi daina etapui.

Ir taip anas kalbos puristų sąjūdis yra reikšmingas ir susidomėjimo mūsų tautosaka istorijoje. Tiesa, jie dar labai vienašališkai tevertino dainas, bet, kaip matyti, jau daugiau ar mažiau sistemingai jas rinko. Taigi daina jiems tebebuvo dėmesio visai nevertas dalykas, kurį nebent kaip savotišką kuriozą galima būtų papasakoti smalsiam klausytojui, norinčiam išgirsti kokių nepaprastų įvairenybių. Panašiai, pvz., Duisburgo profesorius J. A. Brandas, keliavęs per Lietuvą ir kitus kraštus ir pateikęs įvairių žinių apie juos savo 1702 m. išspausdintame kelionės aprašyme, davė ten pat lietuviškų žodžių žodynėlį, vienos nelabai liaudiškos dainos porą eilučių ir dviejų lietuviškų raudų fragmentus, pirmąsias spaudon patekusias mūsų dainas.

Kaip dainas rinkti, taip ir Ezopo pasakėčias versti Šulcui mintį davė taip pat Mörlinas. Be to, jis pataręs versti, padedant kalbą gerai mokantiems lietuviams gumbiniečiams: tekintojui Martynui Springeriui, patabeliui (savotiškas parapijos pareigūnas) Skinkių Albui, Serbentų Albui, pakamorei (prisiminkime Donelaičio pakamores!) Vengrui ir kt. (mit Hülffe der gantz guten und dieser Sprache wohlerfahrenen Litauen mit Nahmen Martin Springler, Dreher, Skinkiu Albas Patabes, Serbentu Albas, Pakulla Albas, Wengras Packmohr, zu denen sich finden: Annull, auch Packmor, Christian Schwartz, Pridskuziant Doiczys, Merczu Doiczys, Isaku Milkus, Juozapužiantait Izaks).

Savo darbu Šulcas norėjęs parodyti, kad Ezopo pasakėčias galima išversti grynais ir tikrais lietuviškais žodžiais, kuriuos ir paprastas lietuvis suprasiąs (mit puren, echten und guten Littauschen Worten, die auch ein gemeiner Littau verstehet). Taigi tokia turinti būti ir bažnytinė kalba.

Taigi 1706 m. Karaliaučiuje išspausdintoji knygelė „Die Fabuln Aesopi“ buvo savotiška jaunų Mörlino šalininkų literatūrinė demonstracija: Ruigis savo eilėraščiu gyrė Mörlino nuopelnus lietuvių kalbai, o Šulcas savo vertimu norėjo įrodyti, kad Mörlino mintys, išdėstytos jo veikale „Principium primarium...“ teisingos (um nur eine Probe zu thun: ob das Principium primarium in Lithvanica Linguą, unlängst ausgegangen, zulänglich und richtig sey oder nicht). Taigi čia ir turim atsakymą į mūsų straipsnio pradžioje pastatytą klausimą, kuriam galui prireikė tada versti tas religinei raštijai visai nereikalingas pasakėčias.

Spausdindamas 10 pasakėčių, Šulcas sakosi tik pradžią padaręs (ich habe den Anfang gemacht). Jis prašo skaitytojus jam pranešti pastebėtas vertimo klaidas, kad jis galėtų tais nurodymais pasinaudoti, kai su Dievo pagalba leisiąs sekančias 10 pasakėčių. Tačiau daugiau pasakėčių Šulcas nebeišleido. Tiesą sakant, tai ir nebebuvo jau reikalinga, nes pagrindinis tikslas — pademonstruoti už Mörliną — buvo pasiektas jau ir 1706 m. išleistąja knygele.

Mörlino ir jo šalininkų sukeltasis kalbinis sąjūdis anaiptol nebus buvęs tik trumpas ir mažai tereikšmingas epizodas. XVIII amž. tolydžio augo Maž. Lietuvoj domėjimasis lietuvių kalba, pasireiškęs palyginti gausiais žodynais, gramatikomis, o net ir šiaipjau kalbiniais tyrinėjimais; drauge didėjo lietuvių autorių ir knygų skaičius; stiprėjo ir brendo lietuvybės jausmas. Nekartą su tam tikru pasididžiavimu pasivadinama lietuviu. Antai, ir G. Ostermejeris savo lietuviškų giesmynų istorijoje dažną autorių pagiria, pavadindamas geru lietuviu („ein trefflicher Litauer, geliebt von

(Tęsinys 150-tam puslapy)

Lygumų upės! Spindinčios saulėj, plačios ir tingios,
srūvate jūs iš rytų horizonto bekraščių pelkynų,
per šimtamečius raistus, kur medžių kamienai galingi
šlamantį dangų supa virš jūsų. Ten jūsų gimtinė;
ten jūs vingiuojat siaurais sidabriniais voratinkliais,
tarytum žemės gyslos: skaisčios ir nuostabiai mėlynos,
per tankumynų pavėsius, šaknis ir per baltus akmenis,
kol išsiliejate mirgančiom čiurkšlėm į saulėtus slėnius.

Taip pamažu platėja jūsų slėniai ir vagos,
drumsčiasi tyras vanduo, ir dangaus vis daugiau atspindi
debesys, saulės pilni, virš gelmių sukūringų dega
baltos, tvaskančios liepsnos . . Ir sodai žydintys sninga
žiedlapius jūsų tekmėn . . Horizontuose miestai marguoja.
Jūs srūvate plačios, išdidžios pro juos, pro bažnyčias,
supate atspindžius kryžių auksinių, supate luotus,
ir praplaukiat tiltus lengvus iš plieno ir pilko granito.

Kaip garbanoti vaikai, kurie burlaiviais puošia jums vandenį,
bėgate jūs, palaukiate vingiuos sesers ir, padavusios ranką,
vėl raibuliuojat tolyn ir tolyn. Tamsūs malūnai stovi
prie jūsų krantų. Neramių jų sparnų šešėliai krenta į srovę . .
Pilkos lyg moterys, lūšnos šiaudinės jūsų šlaitais klajoja.
Ir neria medinius kibirus jūsų gelmėn šviesiaplaukės merginos.
O jūs vis skubat ir skubat į tolį. Ir užmiršti laiveliai rypuoja,
skaidriam vandeny, lyg drugiai dideli, sidabriniai . .

Dūmai juodom ir pilkom virvėm ima driektis virš jūsų,
ir atsispindi aprūkę, rausvi kaminai verpetuotam paviršiuj.
Kartais tik didmiesčių purvino kraujo dėmės, plačios ir tirštos
sumirga ant jūsų veido. Ir kartais atplūsta
bangos putotos skaisčiom vėliavėlėm pramirgančio
garlaivio ir baltaburių, grakščiai prašuoliuojančių, jachtų.
Kartais, lėtais ir juodais vairais surakinti, pragirgžda
pavandeniui sunkūs, smaluoti laivai, kaip naktys . .

Jau virš galingos tekmės vis dažniau žuvėdros nardo;
riksmas jų ir plazdėjimas kelia jums ilgesį keistą:
užmirštate miestus, mažuosius upokšnius bevardžius,
kurie įsilieja į jus, kaip juostos mėlynos skaisčiai,
jūs tekate plačios, kaip potvynių vandenys tekat,
saulėleidžiai tamsiai raudoni žėruoja jūsų paviršiuj
ir taip įsiliejat į ūžiančios jūros putotus verpetus,
ir vilnyti imat bekraštėj platybėj ir šniokšdamos mirštat.

SAPNAS

Šaltos sniego rankos dengia man krūtinę,
ir ledu apšąla ašarotos akys.
Padrikuos plaukuos, kaip'blyškios žvakės,
žvaigždės sudega, atskilę nuo žvaigždynų.

Ir jaučiu: lediniai, skaudūs pirštai sminga
vis giliau krūtinėn mano, ir apraizgo
širdį gęstančią . . Tik upės po ledais dar
rauda geliančiame šalty šiurpulingai . .

Dar akimirksnis — ir amžinai sustings jos,
paskutinį kart suplakus širdžiai mano —
milžiniški kalavijai, po aistringo
mūšio nutiesti per visą žemę . .

Mano išsvajotų miestų vario bokštuos
mirs varpai ir laikrodžiai. Ir aikštės,
tuščios ir apkurtusios, veltui lauks žodžių
pranašų, atklystančių aušros apreikšti.

Ir laukų platybėse kaimai iškilydę
niekados nebepramerks akių drumstųjų.
Juos užties gūdžios nakties bekraštis šydas —
tylų, milžinišką kapinyną niūrų.

Ir į prarajas sukris miškai manieji,
degančiom šakom plevendami ir baisūs . .
Klaidžios ąžuolai raudodami per šaltus vėjus,
ir grūmos danguosna ir prakeiks juos,

už karaliui jų paskirtą lemtį nykią,
už jo kraują, kraują nevertai pralietą —
šauks mano laivus sugrįžt iš vandenynų
ir, nugrimzdus uostų gelmėsna, ilsėtis . .

Paskutinį kart suplakus mano širdžiai,
broliai mano, kaip jūs savo tamsią dalią,
kur jūs nešit ją?! Ir kas išgirs dar
jūsų sunkų žingsnių aidą? . . Tuščias kelias

drieksis lig kraupaus, negyvo horizonto . .
Vakaras ateis. Bet argi jūs ištiesit
išmaldai rankas? Ir smuklėje nakvosit
paskutinę naktį jūs. Girdėsit

juoką ir dainas. Ir gersit kartų vyną,
drumstą mūsų kraują — žemės kraują . . .
Ir nakties skliautuos užgęsus žėrintiems žvaigždynams
kai iš jūrų duburių vėl kelsis rytas naujas —
mūsų akys jo šviesos nebematys jau,
jis liepsnos kitoms kartoms, švies svetimam pasaulyui.

seiner Gemeinde", „ein guter Litauer, aber ein schlechter Dichter"). Ne vienas iš jų drauge su Donelaičiu ilgėjosi senųjų „lietuviškų gadynių". Nekartą aptinkame pas juos kreipinį — „miela Lietuva". Panašiai, kaip Ruigis 1706 m. Gumbinę, taip po 50 metų Adomas Šimelpenikas „Lietuvos nepakentė nepagyręs": tokia būdinga antrašte yra įdėta jo eiliuota prakalba prie 1755 metų lietuviško Šv. Rašto leidimo.

Atrodo, kad ir dainų rinkimo darbas nebus nutrūkęs nuo Mörlino laikų iki pat Rėzos. Štai, pvz., turime išlikusias rankraštyje 7 dainas (Einige Dainos in Bittenen gesammelt), kurias bus, rodos, minėtasis Šimelpenikas surašęs. Reikia dar priminti Jokūbą Brodowskį (mir. 1744), kuris savo neišspausdintame žodyne pateikė kaip kalbos pavyzdžius daugybę iš gyvosios kalbos imtų patarlių, kaip to ir reikalavo Mörlinas.

Jei XVIII amž. pradžioje Šulco Ezopas buvo dar nedrąsus ir toks vienišas pasaulietinės literatūros bandymas, tai vėliau turime visą eilę autorių, rašiusių ne tik giesmes, bet jau ir kitokio pobūdžio eilėraščius; čia galima paminėti pvz., Šimelpeniko apie vargingąjį Karaliaučiaus Studentą, Kr. Milkės apie Pilkainį, jo ir J. Hertelio verstas Gellerto pasakėčias, Šimelpeniko epigramas, J. Šerniaus „Geddejimo Giesme". Tie eilėraščiai, pvz., epigramos, buvo vieno kitam siuntinėjami ar šiaipjau plito nuorašais, pvz., ir Donelaičio kūriniai; todėl galima kalbėti apie tam tikrą literatūrinio gyvenimo užuomazgą ir net įžiūrėti panašaus literatūrinio bendravimo kaip XIX amž. pradžioje Žemaičių bajorų tarpe.

Panašiai, kaip Mörlino laikais buvo iškilęs nuomonių skirtumas kalbos klausimais, taip vėliau besiplėtojant literatūriniam gyvenimui iškilo jau visai literatūrinio pobūdžio diskusijos, pvz., garsusis Milkių ir Ostermejerio ginčas dėl giesmynų, pasireiškęs spausdintais poleminiais rašiniais ir davęs prmąją lietuvių poetiką (Kurze Anleitung zur Littauischen Poezie), 16 puslapių skyrių Kristijono Milkės gramatikoje — Anfangsgründe einer littauischen Sprach-Lehre, 1800.

Pagaliau negalima užmiršti didžiosios XVIII amžiaus dovanos mūsų literatūrai — Tolminkiemio dainiaus, kuris savo skambiais hegzametrais daug geriau už Joną Šulcą įrodė Mörlino mintį — kad ir visai apie ją negalvodamas, — jog ir aukštos meno vertės veikalas gali būti parašytas tokia kalba, kurią, anot Šulco, ir „ein gemeiner Littau verstehet".

Savaime suprantama, nėra reikalo pervertinti Mörlino ir jo šalininkų vaidmens ir pvz., tvirtinti, kad tai jis išjudinęs visą, taip gražiai suklestėjusį XVIII amž. literatūrinį gyvenimą, bet, antra vertus, negalima nuneigti, kad tai buvo reikšminga grandis Maž. Lietuvos kultūros ir raštijos raidoje.

Nagrinėjant aną XVIII amž. pradžios kalbos puristų sąjūdį, dar viena mintis ne tai kad naujai iškyla, bet neabejotinai sustiprėja, būtent, reikalas reviduoti visuomenėje gana įsigalėjusią daugiau ar mažiau neigiamą pažiūrą į mūsų senąją raštiją. Negalima į ją ironiškai numoti ranka, kaip į siaurai katekizminę literatūrą, kurią sudarančios kelių dievobaimingų kunigų parašytos kelios religinės knygelės, neturinčios ne tik jokios literatūrinės reikšmės, bet ir glaudesnio ryšio su ano meto Lietuvos platesniais kultūrinio ar visuomeninio gyvenimo reikalais. Bet jau, pvz., ir tas šiaipjau smulkus faktas, kad kun. Keimelis, kritikuodamas Mörliną, siūlė steigti lietuvių filologinę draugiją, rodo Maž. Lietuvos kunigų visuomenės kultūrinių interesų nežemą lygį, o taip pat ir tai, kad turėjo būti jau didesnis skaičius lietuvių raštija ir kalba susirūpinusių žmonių, nes dviem ar trims žmonėms juk nesteigsi draugijos.

Kad mūsų senoji raštija toli gražu nėra vos kelių autorių darbas, dar gražiau parodo pernai išleistasis prof. Vacl. Biržiškos Lietuvių rašytojų kalendorius. Kaip iš plikų skaičių kurios nors valstybės biudžete galime gražiai išskaityti ir krašto ekonominį pajėgumą ir pagal skiriamų sąmatų dydžius net krašto politinio, kultūrinio, karinio ir kt. gyvenimo tendencijas, tai ir tame kalendoriuje pateikiamos sausos datos ir trumputės žinios apie rašytojus, nedviprasmiškai parodo senosios Lietuvos kultūrinį pajėgumą, kokio arčiau su mūsų raštijos istorija nesusipažinęs žmogus tikrai nebūtų laukęs. Štai, pvz., gimusių ligi 1750 m., t. y. per patį seniausią ir neturtingiausią mūsų raštijos periodą, kalendoriuje sužymėta daugiau kaip pusantro šimto mūsų autorių. Tegu jų daugumas ir nepasireiškė kuo nors stambesniu mūsų raštijoje, bet, šiaip ar taip, jie ne tik mokėjo lietuviškai, bet ir jautė reikalą prisidėti prie lietuvių raštijos kūrimo. Be to, nors istorijoj gyvenimo aplinkybės, išstūmusios lietuvių kalbą iš valstybinio ir aukštesnio kultūros gyvenimo, teskyrė spausdintai lietuviškai knygai vos tik siaurą religinę sritį, bet iš užsilikusių, kad ir labai negausių rankraščių, o net ir spausdintų nuotrupų bei šiaip aptinkamų žinių galima nujausti, kad lietuvių kalbai nebuvo svetimas ir platesnis literatūrinis gyvenimas. Štai, pvz., turime keleta spausdintų lietuviškų panegyrikų ir sveikinimų įvairiems didikams, k. a.: Vilnium 1589 m. atsilankusio karaliaus Žygimanto įvairiomis kalbomis sveikinimų rinkinėlyje yra ir du lietuviški hegzametriniai eilėraštukai, pirmieji žinomi lietuviški hegzametrai, taigi daugiau, kaip pusantro šimto prieš Donelaitį. Arba dar iš daugelio tik vienas smulkus kalendoriuje pateikiamas, nespecialistams visai ir nežinomas, faktelis: viename 17 amž. albumėlyje įvairių įrašų tarpe Fridricho Gedkanto, — rodos, pagarsėjusio Lietuvos ir Lenkijos karo inžinieriaus, — 1634. VI. 1. datos lietuviško eilėraščio eilutę (Ne wissi medzei Artojems priduoti) su gaidomis. Taigi ir inteligentiniams sluogsniams lietuvių kalba nebuvo svetima. Antai ir Pilypas Ruigis pasakoja, kad jaunystėje lankydamasis Didž. Lietuvoje girdėjo dainą „O apwyneli žallukieli" priskiriant garbingam Kauno burmistrui (einem ansehnlichen Bürgermeister in Kauen — Betrachtung p. 79). Arba štai pačioje mūsų raštijos pradžioje šalia Mažvydo ir net prieš jį matome kelias Karaliaučiaus universiteto profesorius: aukštai vertinamą teologą Stanislovą Rapalionį, žymųjį Lietuvos humanistą Abromą Kulvietį, tur būt ir teisių fakulteto dekaną Kristoforą Joną (prof. V. Biržiškos spėjimu, Mažvydo giesmyne žinomą Jono Kyrtoforo pavarde); mokėjo lietuviškai ir pats rektorius Fridrichas Staphylus, parašęs Mažvydo katekizmui lotynišką prakalbą. Galima dar paminėti kad ir garsioji Mikalojaus Daukšos Postilės prakalba, taip aukštai kelianti gimtosios kalbos reikšmę tautos gyvenime, buvo ne tik jo vieno ir jo globėjo didžiojo Lietuvos patrioto Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio, bet neabejotinai ir viso patriotų būrio, apie kurį, deja, tikslesnių žinių stingame, pažiūrų išraiška.

Tokiu būdu jau ir iš tų kelių, aukščiau pateiktų pavyzdžių matome, kad lietuviškas kultūrinis gyvenimas turėjo būti pilnesnis ir intensyvesnis, negu tai iškildavo aikštėn nepergausiais religiniais raštais. Mörliniškis sąjūdis, davęs mums tarp kitko ir pirmąją pasaulietinę grožinės literatūros knygą, irgi yra vienas iš tokių, pasakytume, užkulisyje pulsuojančio lietuviškos minties gyvenimo epizodų.

Baigiant cituojame Šulco vertimui pailiustruoti vieną pasakėčią:

Wilk's ir Gerwe.

Kaulas Wilko Kakle buwo stojiasi. Todel jis Gerwę už Algą samde, jeib Snapą y jo Nasrus įkiszusi Kaulą iš Kaklo ištrauktu. Tai ilgu Kaklu Gerwe beweik galejo prisiekt' ir ištraukt'. Bet jei Algos praszant Wilk's juokesi, Dantis rodidams, ir sake: Ar ne ganna Algos turri, sawo Galwą iš Wilko Nasrū sweiką ištraukusi?

Tas Žodis tawę bara: jey Warguose išlaikyt's sawo Išlaikytojui ne dekuj ne sakysi.

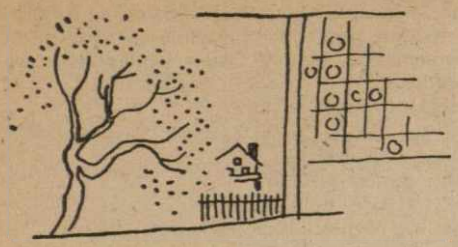

JURGIS JANKUS

NAMUKAS

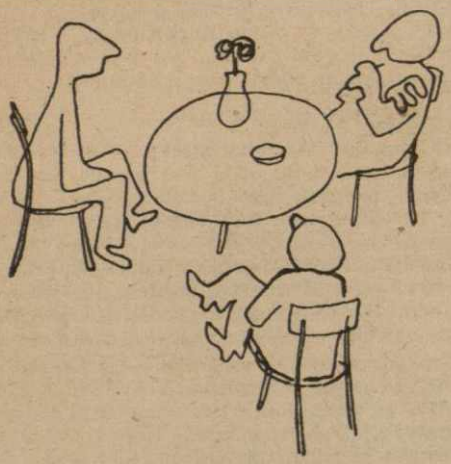

Sekmadienio popiečiais mėgdavau užeiti pas advokata Mažrimą. Jaunystėje buvome dideli bičiuliai, ir toji bičiulystė paliko ligi šiol nenutrūkusi, nors jis ir daug geriau mokėjo, kaip sakoma, pagauti gyvenimą už ragų: per keletą metų sugebėjo nusipirkti gana erdvų sklypą ir pasistatyti gražiausią namą visoje gatvėje. Tiesa, nedidelį, bet gana erdvų ir tokį puošnų ir lengvutį, kad, rodos, pasiimtum ir nusineštum. Dažnas praeivis praeidamas stabterėdavo ir valandėlę pasigrožėdavo, o aš mėgdavau pasėdėti plačioj verandoj, skęstančioj žydinčių alyvų kvape, surūkyti geros markės cigarą, išgerti puoduką stiprios kavos su pora niekur kitur neragauto skonio pyragaičių, kurių kepimo paslaptį, tur būt, visame pasaulyje tik viena ponia Mažrimienė težinojo, ir pasiklausyti. Ir visų svarbiausia-pasiklausyti, nes Mažrimas mokėjo labai daug ir labai įdomių dalykų papasakoti.

Tiesiai prieš verandą, už rožių ir alyvų, anapus gatvės stovėjo labai kuklus, bet dailus namukas vienai nedidelei šeimai gyventi. Aplink augo keletas vaismedžių, keli kerai alyvų ir gražiai išaugintų rožių, o prie nedidelės verandos kampo šliejosi išmanančios rankos suformuota tuja. Tarpais verandoj pasirodydavo jauna, lieknutė moteris. Ji pažiūrėdavo gėlių, truputį pašluostydavo stalelį ir kėdes, kartais pasilenkdavo ir pauostydavo rožę. Man atrodydavo, kad tada ji taip šypsodavosi, kaip tyliai šypsomasi savo paties minčiai ar idėjai. Veidas iš tolo atrodė nuostabiai baltas ir švelnus, ir aš negalėjau jai daugiau spėti, kaip dvidešimt metų, nors Mažrimas tvirtino ją turint jau net dvidešimt penkeris. Kartais prie vartelių sustodavo didelis pilkas kabrioletas. Tada ji tuoj išeidavo ir išvažiuodavo. Kartais pamatydavau ir vyrą, apsirengusį pilka plačiomis dryžėmis dryžuota eilute, aukštą, nuo aukštumo kiek į priekį palinkusį. Jis kartais ilgai stovėdavo kambary prie lango žiūrėdavo į gatvę ar gal čia į advokato namą , o kartais išeidavo pro duris su laikraščiu rankoje ir dingdavo už namo. Ten toliau tarp obelų, einant gatve, buvo galima matyti lapinę, kurioje jis, tur būt, mėgdavo atsisėdęs paskaityti. Vaikų, nei tarnaitės nebuvo matyti. Iš visos jų buities dvelkė tingus, pertekęs ramumas ir nerūpestingumas. Vieną dieną, kai mudu sėdėjom ir tylėdami rūkėm, jaunoji moteris vėl išėjo į kiemą. Ji pasilenkė prie baltų didelių alyvos žiedų pauostė juos ir palietė su pirštais lyg norėdama kiekvieną žiedelį paglostyti. Aš pagalvojau, kad ji labai laiminga.

— Norėčiau nors į senatvę tokiam namuke pagyventi, — pasakiau.

— Ir su tokia moterim, — nusišyposojo bičiulis. — Tik tokią turėtum susirasti dabar. Į senatvę tik nereikalingą rūpestį užsitrauktum.

— O kiek, sakyk, reikėtų pinigų? — neatsakęs į advokato lengvą pašiepimą, paklausiau.

Aš tada jau turėjau šiaip taip susitaupęs kelis tūkstančius ir nekartą pagalvodavau apie žmoniškesnį įsikūrimą: savo namuką, jauną žmoną ir tūkstančius iš to plaukiančių malonumų.

— Ypatingos nelaimės atveju beveik nieko.

— Nieko? — nustebau. — Turbūt, norėjai pasakyti: „ypatingos laimės atveju."

Bičiulis valandėlę šypsojosi ir žiūrėjo į aukštyn kylančius mėlynus dūmus, lyg norėdamas ką atsiminti ar ieškodamas žodžių. Moteris anoj pusėj gatvės pjovė alyvų žiedus, dėjo į puokštę ir dainavo. Ji dainavo tyliai, bet labai aukštas, sidabro skambėjiman pasinešęs balsas buvo aiškiai girdėti.

— Ir balsas gražus, — tariau. — Ar pačiam neatrodo, kad iš jos galėtų išeiti pirmos eilės koloratūra.

— Ji pati tą žino ir mokosi. Jau antri metai. Tik bendrojo mokslo vargšei trūksta.

— Argi? — tariau ir dar geriau pažvelgiau per gatvę. — Nepanašu, kad ji būtų netašyta kaimietė ar tarnaitė.

— Dabar ne, bet prieš kelis metus ji buvo eilinė fabriko darbininkė, o jis teismo raštininkas. Bet vistiek ji buvo gražiausia mūsų priemiesčio moteris. Turbūt, čia nebuvo nė vieno žmogaus, kuris nebūtų jos pažinęs, o jauno vyro, kuris nebūtų norėjęs arčiau su ja pasižinti. Kai retkarčiais nueidavo į teatrą ir per pertraukas nusileisdavo iš trečiojo aukšto į foje, daugelis puošnių ponių su pavydu nulydėdavo ją akimis. Tą aš pats turėjau progos nekartą stebėti, nes pažinau ir ją, ir daugelį jai grožio pavydėjusių ponių. Ji irgi žinojo, kad yra graži ir kad daugelis pasiturinčių vyrų norėtų ją pasivedžioti, bet ji laikėsi kietai ir garbingai. Kai vieną kartą turtingas architektas pareiškė rimtų pretenzijų, ji net nesusvyravusi jas atmetė.

— Jis manęs vistiek neves, o jei nori turėti lėlę pažaisti, gali užeiti į krautuvę ir nusipirkti, kokią nori, — aiškino. — Bet jis myli tamstą, — sakėm. — Myli? O aš? Ar aš nenoriu mylėti, — atskirto.

Tada mes ja didžiavomės, o ji, drąsi ir pakėlusi galvutę, vaikščiodavo su savo kiek aptriušusiu teismo raštininku, nes jis norėjo, kad jo mergaitė būtų apsirengusi pagal savo grožį. Šeštos kategorijos algos galų seniai jis nebesuvesdavo ir dažnai užbėgdavo pas mane paprašyti kokio darbelio. Aš duodavau jam šį tą perrašyti, o kartais jis net ir malkų ateidavo man sukapoti. Darbo jis visiškai nesirinko, svarbu buvo kiek nors uždirbti.

Kartą, išmokėdamas pinigus, jam pasakiau:

— Už šituos tamsta nusipirk eilutę.

Jis papurtė galvą.

— Bet jos tamstai būtinai reikia. Tamsta vaikštai su mūsų rajono gražiausia mergaite ir nenori padoriai apsirengti, — sušukau.

Jis iš mano žodžių tik nusišypsojo ir atsakė:

— Aš kaip tik ir noriu, kad ji savo rajonui gėdos nedarytų. Manau, kad šiandien galėsiu jai nupirkti gerą rudeninį paltą. Ji, galima sakyt, visiškai nuoga, o ruduo artėja. Kad ir šiandien, kol nuo kalno nulipi, tai vėjas kaulų smegenis perpučia, o ji tebevaikšto su vasarinuku, nes rudeninis jau visiškai apsitrynęs.

Man atėjo į galvą labai paprasta mintis, ir aš valandėlę galvojau, ar leptelėti ją. Paskum pasakiau:

— O ką tamsta darysi, jeigu jai pasidarys gėda vaikščioti su apdriskusiu bičiuliu, ir ji pamėgins susirasti kitą. Ar tamsta apie tą kada pagalvojai?

Jis stovėjo sumišęs ir mušė su kepure, kurią laikė vienoje rankoje, per kitos rankos delną.

— Matai, tą ir užmiršęs buvai, ir patį svarbiausią.

— Ne, neužmiršau, — iš lėto atsakė jis. — Niekada aš to nebuvau užmiršęs. Ir kas, jaunas būdamas, nenori gerai atrodyti? Aš irgi bijau, kad ji vieną kartą nenueitų. Žinau, kad ji žino savo vertę ir nori gerai atrodyti. Ne, tamsta negali nė įsivaizduoti, kiek rūpesčio ji man atsieina. Bet galvoju, kad ji yra apdairi ir egoistė. Dabar ji mano, kad aš esu jos ir žmonėse tik labiau jos vertę keliu, ir jiems dar labiau pageidaujamą darau. Tą kiaurai matau. Bet neužmiršk, pone advokate, kad aš ją myliu ir ji mane myli. O meilė, kaip gėlė. Kad ilgai žydėtų, rūpestingos rankos reikia. Ir kol ji jausis rupestingumo apglėbta, ji laikysis manęs, nors aš ir visiškai apdriskęs būčiau. Ji turi charakterio ir valios: tą aš gerai žinau, geriau, negu visi kiti.

— Tai paskubėk vesti, kad paskum nereikėtų gailėtis, per ilgai delsus.

— O kaip aš pradėsiu gyventi su šeštąja kategorija ir krūva skolų?

Jis buvo viską apsvarstęs ir galvojo daug giliau, negu buvau manęs. Bet jo galvojimas man atrodė pilnas plyšių ir nepatyrimo.

— Ar maža kas veda be didelių išteklių ir vis dėlto gražiai gyvena. Po Velykų daug rūpesčių atkris, ir per metus, kitus galėsite gražią pradžią gero gyvenimo susikurti.

— Arba jį visiškai sugriauti, — trumpai atkirto jis, žiūrėdamas į kepurę ir pridėjo: — Rožė ne kiekviename kieme tarpsta. Jai reikia ir užvėjos, ir šilumos, o viskam tam reikia pinigo, pone advokate.

— Ar pats nepagalvoji, kad ji pavargs?

— Kaip pavargs?

Jis nesuprato manęs ir žiūrėjo kiek nustebusiom akimis.

— Kaip čia pasakyti, — tariau: — mylėti pavargs, supranti. Moteriškei vyras, kaip tyrinėtojui nežinomas kraštas — įdomus, kol neištirtas. Ateis laikas ir nė nepajusi, kai ji bus pasirinkusi kitą, kuris galės daugiau duoti ir kuriuo galės prieš kitas pasididžiuoti.

— Ne, ji to nedarys. Ji man pasakė, kad niekada nedarys taip, kad kas galėtų nors per pusę lūpų prikišti, jog ji tą padariusi dėl pinigo. Ne, ji nesanti perkama.

— Bet ji savo nuomonę pakeis. Aš tą galiu tamstai užtikrinti.

— Jeigu pakeis, tai ir ištekėjusi pakeis, o tada bus daug blogiau.

Jis, tas jaunuolis, kalbėjo per stipriai, ir aš valandėlę turėjau pagalvoti, kol ištraukiau atsakymą.

— Nevisiškai taip, kaip galvoji, — tariau. — Vedybos uždeda pareigų, kurios užpildo visą garbingos moters gyvenimą.

Jaunuolis nusišypsojo. Jis vėl ėmė ploti kepurės dugnu per kairės rankos delną ir tarė:

— Nė pusę žodžio nesakyčiau, pone advokate, jeigu turėčiau kur parvesti. Nesakau, tokio namo, kaip tamstos, bet va, jeigu būtų galima kaip nors įkąsti nors tokį, kur anapus gatvės stovi. Tada būtų kitas reikalas.

— Mėgink, — nusijuokiau. — Girdėjau, kad už pusmečio bus galima jį ir pirkti Savininkas statosi rūmus miesto centre ir, kaip tik galės ten išsikelti, šitą daiktelį parduos.

Jis pažvelgė pro langą ir tarė:

— Jai irgi tas namelis labai patinka. Sako, čia būtų galima gyventi kaip rojuje.

Ir atsisukęs greitai pridėjo:

— O kiek kažin jis norės paimti?

— Manau, kad dvidešimt paprašys, — tariau.

— Žinoma, tūkstančių, ir visų iš karto ...

— Man atrodo, — tariau ir pažiūrėjau į laikrodėlį. Man artėjo laikas eiti į teismą. Aš, išėmęs pinigus, padėjau ant stalo. Jis paėmė juos ir valandėlę suko tarp pirštų.

— Ar mažai? — tariau.

— Ne, nemažai, — greitai atsakė. — Aš kartais pagalvoju, kad per daug. Kitą sykį atrodo, kad tamsta nori mane paremti, lyg būčiau giminė. Nesupyk tamsta, bet aš manau, kad tamsta taip nedarytum, jeigu ne ji.

Nusijuokiau. Jis kiek sumišo, įsidėjo pinigus ir pasuko prie durų, o aš paėmiau portfelį, užsimečiau paltą ir išėjau. Kieme netoli durų radau jį bestovintį. Jis žiūrėjo į namuką, o išgirdęs žingsnius, atsisuko į mane.

— Tamsta nesijuok, — prašneko, — bet aš dar noriu vieną dalyką pasakyti. Pirmiausia — aš tikiu savo likimu Kai ją pirmą kartą pamačiau, man lyg sakyte kas pasakė: „Žiūrėk, ta mergaitė tau". O dabar žiūriu į tą namuką ir jaučiu tą patį. Tikrai tamsta nenustebk, jeigu vieną dieną pasidarysim kaimynai. Dar tamstai nesakiau, kad mes vis perkam valstybinės loterijos bilietus. Šiandien pašnekėjom ir šiandien prasideda lošimas. O gal likimas to ir panorės?

— Gal ... — tariau ir nuėjau.

Ir eidamas gatve ir leisdamasis nuo kalno, negalėjau susilaikyti nesišypsojęs. Man patiko, kaip žmonės sugeba save apgaudinėti: susikuria sau gražų kampelį, pakibusį ore, ir gyvena jame. Taip, taip. Dar ir vakare šypsojausi.

Lošimas pasibaigė, bet tarp stambiųjų laimėtojų nei jo, nei jos pavardžių nebuvo matyti. Keletas pavardžių nesutiko skelbti. Mano vyresnioji dukrelė lyg tyčia laimėjo penkiolika tūkstančių ir nežinojo, ką su jais veikti. Jaunuolį tesutikau tik po pokios savaitės.

— Na kaip? — tariau.

— Dėkui. Gerai, kaip visada.

— Bet loterija?

— Laimėjome, nors ne tiek, kiek reikia.

— Įdomu...

— Penkis šimtus. Paprastam reikalui — šis tas, bet didesniam — nulis. Staselė, vargšė, net apsiverkė.

Po pietų jis vėl atėjo ir paprašė darbo. Man kaip tik buvo atvežę anglių. Reikėjo juos aptvarkyti, ir jis to darbo tuoj emėsi. Aš mačiau jame žmogų, kuris žūt būt nori prasimušti, ir jutau jam pagarbą. Seniai galvojau kur nors rasti jam pelningesnį darbą, bet nieko po ranka nepasitaikė, o pats niekaip negalėjau nuspręsti, kur jis galėtų tikti. Jeigu būčiau žinojęs, kad mano kišenėj guljs bilietas laimės, būčiau tada mielai su juo pakeitęs arba ir visiškai atidavęs, bet dabar tokią sumą pinigų atiduoti nebuvau pasiryžęs. Nuo pinigo visada lengviau atsisakyti, kol jo neturi rankose.

Aptvarkius anglis, pasiūliau dar šį tą perrašyti. Jis paėmė rankraščius ir atsisveikino, bet tarpdury stabtelėjo, lyg ką norėdamas atsiminti.

— Ar dar kas? — paklausiau.

— Ne, nieko, — atsakė, bet stovėjo, šypsojosi ir valandėlę tylėjo.

— O žinai tamsta — mes vistiek mėginsim, — staiga pridūrė.

— Ką? — Paklausiau. Aš nieko nesupratau.

— Nagi dėl to namuko. Mes vistiek sukombinuosim.

— Dvidešimt tūkstančių? — nustebau.

— Pamatysit!

Aš greitai permečiau galvoj, ką jie galėtų bandyti, bet už nieko negalėjau užkliūti.

— Kad tik dorai, mėginkit, — tariau pagaliau.

— Suprantama, kad dorai!

Jis išėjo, o aš dar valandėlę galvojau, kokią idėją juodu bus nusitvėrę. Iš anksto galėjau tvirtinti, kad iš to tebus tik naujas nusivylimas. Bet paskum atėjo kiti reikalai, ir šitą smulkmeną visiškai užmiršau.

Praėjo kelios dienos. Išleidęs paskutinį klijentą, mėgstu išeiti prasiblaivyti. Bet tą dieną dribo šlapdraba, ir aš atsisėdau paskaityti vakarinės dienraščio laidos, kai stipriai pabeldė į duris ir, nespėjus man galvos nuo laikraščio pakelti, į kambarį įbėgo mano jaunuolis. Jis buvo be kepurės, sutaršytais ir nuo šlapdrabos sulipusiais plaukais. Veidas buvo šlapias tik negalėjai pasakyti nuo sniego ar nuo ašarų. Įbėgęs sustojo ir nieko nepasakė, tik nervingai tampė palto sagas. Aiškiai buvo atsitikę kažin kas negera.

— Kas gi atsitiko, prieteliau? — prašnekau pirmas.

— Gelbėk, pone advokate...

Jis tikrai buvo susijaudinęs ir negalėjo žodžio rasti. Nervingai lakstė akimis po kambarį, lyg ieškodamas kur atsiremti, paskum kriste krito ant kėdės, užsidengė veidą abiem rankom ir ėmė verkti. Man iš karto pasidarė aišku, kad Stasė, padoriai aprengta, nuėjo su kitu, kuris galės dar daugiau duoti.

Ir ką šiuo atveju galėčiau jam padėti. Atimti paltą? Gali būti, kad ir pasisektų, bet tas jos vistiek nebesugrąžins. Mai gaila buvo jaunolio, bet leidau jam ligi soties išsiverkti, kad paskum išklausyčiau labai paprastą kasdien vykstančią jaunų širdžių tragediją, kurį iš pradžių atrodo tokia didelė ir nepakeliama, o po metų kitų taip užsitrina, kad atsiminus vos kreivą šypsnį besukelia.

— Kas galėjo, pone advokate, pamanyti, kad pasaulyje yra tokių žmonių! — pro ašaras sušuko jaunuolis ir vėl nutilo. — Pražuvo mano Staselė!

Aš nieko nesakiau. Žinojau, kad įtempimas praeis, ir jis pasakys viską, o aš... Aš tik galėsiu apgailestauti, kad įvyko, kas turėjo įvykti. Viena akim žiūrėjau į verkiantį vyrą, o kita bėgau per laikraštį. Ji užkliuvo antraštės: „Sugyvulėjęs fabrikantas". Laikraščio korespondentas telefonu pranešė, kad jaunas inžinierius, vieno žinomo trikotažo fabriko direktoriaus sūnus, iš tikrųjų gi faktinasis fabriko valdytojas, ilgai sekiojęs paskui vieną gražią fabriko darbininkę, bet geruoju negalėjęs jos suvilioti, užpuolęs ją vieną pasilikusią fabrike ir išniekinęs. Mergaitė turėjusi ir sužadėtinį. Mane nukrėtė baisus nujautimas. Aš pakėliau akis į jaunuolį. Jis irgi žiūrėjo į mane. Jo akys buvo didelės, kaip išgąsdinto gyvulio.

— Ar ne gyvulys? — pasakė, ir lūpos vėl suvirpėjo.

Aš dar bijojau rišti tų dviejų faktų: korespondencijos ir jaunuolio susijaudinimo, ir tylėjau.

— Negaliu žodžio ištarti ... Tamsta nepyk, bet noriu pasakyti, ir žodis neina pro lūpas ...

Dabar panorau jam padėti.

— Ar Stasei kas atsitiko? Gal nelaimė kokia? — paklausiau.

— Fabrikantas ją išniekino!

Pasakė ir vėl užsidengė akis. Aš nejučia pašokau iš kėdės. Aš gi pačiam, rodos, sakiau, kad ją mes visi buvom įsimylėję. Jeigu ne kaip moterį, tai kaip nuostabų paveikslą. Kol vaikščiojau po kambarį, jis tylėjo, o aš negalėjau sugaudyti nei minčių, nei jausmų. Jeigu čia būtų tas fabrikantas buvęs, būčiau jį sukramtęs ir vėl išspiovęs.

— Kai sužinojau, užmušęs būčiau, bet pasivėlinau, — po valandėlės vėl prašneko jaunuolis.

Aš sustojau vidury kambario ir įsmeigiau akis į jaunuolį. Man pasirodė, kad atsirado kas kitas, kuris fabrikantą užmušė, ir nei man nei tam jaunuoliui nebereikės rankų tepti. Pasiutęs žmogaus prigimties praktiškumas. Aš tą negalvojau, bet jutau.

— Policija suėme ir saugo, — išblaškė tą širdy besikaupiantį pasitenkinimo jausmą jaunuolis...

— O ją matei? — paklausiau.

— Mačiau. Ji guli ligoninėj.

— Ir ką?

— Nė negalvoja gyventi. Sako, kad tik iš ligoninės paleistų. Buvo atsikėlusi ir norėjo iššokti iš trečiojo aukšto, bet sesutės pamatė, tai sulaikė. Paskum gydytojas davė vaistų, tai aprimo, bet vilties gyventi neatgauna.

Jis beveik visiškai nusiramino ir galėjo viską papasakoti nuosekliai. Fabriko savininko sūnus, jaunas inžinierius, nesiniai grįžęs iš užsienio, dažnai prieidavęs prie jos, pašnekindavęs ir pagirdavęs darbą. Nuo praėjusio šeštadienio pervedęs ją į prmos eilės darbininkes. Tas juos labai nudžiuginę, nes ji dabar galėjo uždirbti visu trečdaliu daugiau. O šiandien liepęs pasilikti pasiūti specialų užsakymą ir prižadėjo dvigubą atlyginimą ir dar ekstra priedą. Ji pasilikusi ir dirbusi, bet, kai visi išsiskirstę, atėjęs jaunasis inžinierius, atsinešęs vyno ir skanėstų. Ji, nieko bloga nemanydama, išgėrusi kėlis gurkšnelius vyno, suvalgiusi saldainių ir norėjusi vėl imtis darbo, bet inžinierius dirbti neleidęs, o pradėjęs meilintis. Kai ji nesutiko geruoju, jis užpuolė prievarta. Ji gynusis ir šaukusi, bet fabrike nieko nebuvę. Šauksmą išgirdę prie fabriko žaidę vaikai. Jie pašaukė policiją, bet durys buvusios užrakintos. Policija turėjusi jas išmušti, ir tada buvę jau vėlu.

Jis nutilo, tylėjau ir aš. Negalėjau viso įvykio apimti. Ir iš viso man vis kažin ko trūko, bet ko — suvokti negalėjau. Aš ėmiau nuo pirmo įspūdžio atvėsti. Negalėjau įsivaizduoti, kad jaunas sveikas vyras, užsienyje mokslus ėjęs ir pasaulio matęs galėtų taip lengvai ryžtis visą savo gyvenimą sugadinti. Atsimenu, atsistojau prie lango ir valandą žiūrėjau į gatvę. Ji buvo tuščia ir tamsi. Mūsų miestas per menkai tada tebuvo apšviestas. Bet ką padės šviesos, jei dienos metu tokie dalykai vyksta! Staiga atsisukau į jaunuolį. Jis tebesėdėjo toj pačioj pozoj, tik rankas buvo nuleidęs ir žiūrėjo į grindis po savo kojomis.

— Ką galėčiau pačiam šitam reikale padėti? — paklausiau.

— O ką aš žinau... — valandėlę į mane pažiūrėjęs, atsakė. — Man tik taip baisiai neramu buvo — aš ir užėjau. Nepyk, kad sutrukdžiau, bet aš norėjau su kuo nors pakalbėti ir žinojau, kad tamsta mūsų nelaimę geriausia suprasi. Tamsta visą laiką mums tiek širdies parodei.

Jis vėl nuleido akis.

— Ir ką pats manai daryti? — paklausiau.

Jis nepakėlė galvos, tik iš lėto ją papurtė, ir šlapių ilgų plaukų sruogos užkrito ant akių.

— Nieko nežinau. Man dabar viskas susimaišė ir susisuko. Jeigu galėčiau prieiti, nueičiau ir užmuščiau — ir būtų viskas ...

Jis kalbėjo ramiai, bet taip įtikinamai, kad man šiurpas nuėjo par nugarą. Paskum pakėlė galvą ir pridūrė:

— O jeigu tamsta žinai ką, patark.

Ką patarti, aš žinojau, bet mano galvoj irgi buvo pilna neaiškumų. Tik prižadėjau susipažinti su reikalu ir paskambinau ligoninės direktoriui. Tas pasakė, kad šiuo metu dėl pacientės tolimesnės sveikatos nieko negalįs pasakyti. Aišku, ji esanti smarkiai sukrėsta ir atrodo nepaprastai prislėgta. Be to, labai jaudinantis pasirodžius kiekvienam svetimam žmogui. Net patarnaujančiam personalui ar net jam pačiam užeinant į palatą, labai sunerimstanti, — todėl jis nenorįs, kad šiandien dar kas ją lankytų. Jeigu nepasirodys aštresnio nervų sukrėtimo reiškinių, aš galėsiąs užeiti rytoj iš ryto, ypač kad, šiaip ar taip, galutinių ekspertizos duomenų dar nesą, nors jis nė kiek neabejojąs, kad čia padarytas labai nešvarus darbas.

— Rytoj rytą aplankysiu ligonį, o paskum pažiūrėsim. Rasim kokį nors vaistą, — tariau padėjęs ragelį.

Jaunuolis pakilo ir padėkojo.

— Ji, atrodo, jaučiasi gerai, — pasakiau spausdamas ranką. — Nelaimė didelė, bet žmonės sako, kad nėra to blogo, kas neišeitų į gera. Reikia tik turėti stiprybės.

Jis greitai nusišluko ir išėjo. Beveik pergreitai, lyg būtų staigus smagumas apėmęs. Nusišukusio veido negalėjau pamatyti, bet man pasirodė, kad jis net nusišypsojo, kaip žmogus, kuriam puikiai pasisekė.

Pasilikęs dar kartą perskaičiau laikraštį, atsiminiau ką sakė gydytojas ir jis pats. Gal aš dar daug ko nežinojau, bet jokių motyvų, už kurių būčiau galėjęs užsikabinti, norėdamas ginti inžinierių, neradau. Byla atrodė bus paprasta ir aiški.

— Kitą dieną nuvykau į ligoninę. Mergaitė gulėjo paskendusi patalo baltume ir pati atrodė kiek labiau pabalusi, negu būdavau pratęs matyti gatvėje. Papurę auksiniai plaukai tviskėjo, kaip aureolė. Man įėjus, ji tikrai nervingai sujudėjo, o paskum smarkiai paraudo. Atsisėdau šalia lovos ir tyliai paspaudžiau ranką, kuri gulėjo nusvirusi ant antklodės. Ji man pasirodė karšta ir nervingai truktelėjo. Ne, apie įvykio smulkmenas jos klausinėti negalėjau. Oficialiai su ja nebuvau pažįstamas ir dabar, tebelaikydamas ranką ant jos rankos, pasakiau:

— Tamsta, turbūt, mane pažįsti.

Ji linktelejo galva.

— Aš atėjau tamstai padėti.

Ji pakelė į mane nustebusias akis, ir aš valandėlę galėjau jomis pasigrožėti. Paskum tariau:

— Norėčiau padaryti, kad daugiau tamstos gyvenime tokie įvykiai nebepasikartotų. Gyvenimas kietas, o žmonės — matai...

— Aš mirti noriu — staigiu riktelėjimu ji nutraukė mane, užsidengė rankomis akis ir pradėjo verkti. Visa ėmė virpėti, kaip mėšlungio traukoma, ir veidai užsiplieskė aštriu raudonumu.

Daktaras paėmė mane už parankės, tyliai išsivedė ir į palatą nusiuntė seselę.

— Moterys lengviau viena kitą supranta. Mums ne visada pasiseka rasti tinkamų žodžių, — kalbėjo vesdamasis mane į kabinetą.

— Matei, — kalbėjo, paprašęs sėstis ir pasiūlęs užsirūkyti, — matai, guli mergaitė, kaip angelas debesyse. Gyvos nupirkti nepasisekė, tai sulaužė, suplėšė ir numetė. Jeigu be pinigų, tai ir ne žmogus! Ji norėtų, kad niekas nežinotų. Seselei ji tą jau sakė, bet kas tokius dalykus užslėps. Ir kur ji dabar dings? Žinau, kad jai piršosi ir gana turtingas vyras, bet ji atsisakė. Ji verčiau pasirinko neturtą ir materiališkai nesuinteresuotą meilę. Mums, jau spėjusiems patirti patogumų malonumą, tas atrodo kiek juokinga, bet juk ne viskas tikrai vertinga, kas praktiška. Ji vakar to nenorėjo, bet rytoj galėtų panorėti, o, sakyk tamsta, kuris pasiturįs vyras nenorėtų jos namie turėti. Jos būklę galėtų pataisyti tik padorus turtas, ir tamsta, pone advokate, turėtum pasirūpinti, kad jis nebūtų pats mažiausias, kokį galima būtų šiuo atveju išspausti.

— O kaip ekspertyza? — tariau.

— Viskas prieš jį.

— O ką jis? Ar nepasisekė sužinoti?

—Jis ginasi. Sako, buvusi gudri provokacija.

— O jeigu pasirodytų?... — paabejojau.

Daktaras energingai papurtė galvą. Jis buvo baisiai pasipiktinęs ir nesigailėjo piktų žodžių. Jis dar suprastų, jeigu tą būtų padaręs girtas kareivis arba šiaip koks priemiesčio valkata, bet inžinierius...

— Tai paskutinio laipsnio išsigimimas, tamsta! — šaukė jis.

— Taigi, kaip tik todėl ir noriu tikėti, kad tą padarė inžinierius.

Mūsų kalbą nutraukė tylus pabeldimas į duris. Įėjo ta pati seselė, kurią daktaras buvo nusiuntęs pas nukentėjusią.

— Ji nori poną advokatą pamatyti, — pasakė.

Aš pakilau. Mergaitė tebegulėjo taip pat, kaip pirma, tik man įėjus, nežymiai nusišypsojo, nors akyse stovėjo ašaros.

— Pone advokate, padarykite kaip nors, kad tas reikalas į viešumą neišeitų, — ir jos lūpos vėl suvirpėjo.

— Argi tamsta to bijai? — paklausiau ir tuoj susigriebiau, kvailiausią klausimą paklausęs.

— Kur aš pasidėsiu nuo žmonių akių...

— Man atrodo, kad tas jam turėtų rūpėti, o ne tamstai — mėginau įprasminti savo klausimą.

— Jam? Kas jam. Jis neseniai parvažiavo iš užsienio ir vėl išvažiuos, o aš... Aš niekur neturiu kur pasislėpti.

— Suprantu, kad sunku. Nelaimė įvykusi. Tamsta, jeigu norėjai, galėjai nutylėti vakar... Dabar reikalas jau prokuratūroje, ir bylos niekas nutraukti nebegali. Nebent tamsta pati pareikštum, kad norėjai jį išprovokuoti.

— Aš?...

— Taip... Jeigu tamsta pasakytum, kad pati, kuriuo nors tikslu jį įsiviliojai į fabriką ir paskum viską suvaidinai.

Aš į tą pusę nusukau tyčia ir atsidėjęs stebėjau mergaitės veidą. Bet ji gulėjo aukštielninka, žiūrėjo kažin kur į tolumą, paskum tyliai papurtė galva.

— Ne, taip padaryti neturėsiu jėgų.

Ji tuos žodžius pasakė tyliai, vos girdimai ir per veidus ėmė viena po kitos ristis ašaros. Taip pat tylios ir vienišos, kaip ir ji.Tada aš įtikėjau jos nekaltumu ir pasiryžau jos reikalą ginti. Iš karto ji gynėsi, bet kai įrodžiau, kad padarytas perdaug didelis nusikaltimas ir, šiaip ar taip, artimųjų bendradarbių jau žinomas, o toliau bus žinomas tik faktas. Gi nusikaltėlį gelbėti būtų savižudybė, nes jis, jeigu jau kartą išdrįso taip pasielgti, tai išėjęs tikrai jos nepasigailėtų. Nuo tų žodžių ji krūptelėjo, lyg būtų buvusi botagu perkirsta, ir aš turėjau ją raminti, kaip vaiką.

— Pagaliau, — tariau, — aš reikalausiu didelės kompensacijos, ir ji tamstą padarys laisvą. Tada tamsta tikrai galėsi pasirinkti tokią gyvenamąją vietą, kur niekas nepažins.

— Jokių pinigų iš jo aš nenoriu, — nutraukė ji mane, ir patylėjusi pridėjo: — o gėda visą gyvenimą vistiek vilksis iš paskos.

Bet savo reikalą ji vis dėlto pavedė man. Kriminalinė bylos pusė buvo labai aiški: nusikaltėlis užkluptas nusikaltimo vietoj ir aiškūs ir tvirti ekspertyzos duomenys. Mane labiau domino civilinė bylos pusė: man rūpėjo laimėti maksimumą kapitalo. Ėjau namo ir galvojau, kiek reikėtų iš to morališkai susmukusio fabrikanto išveržti, kad ji galėtų pabėgti nuo visų liežuvių, nuo visų akių ir gal net nuo mylimojo, kuris kažin kaip į ją po vienos kitos dienos pažiūrės. Tą akimirką kaip tik priėjau šitą namuką, ir mane kaip diegte nudiegė nauja mintis. Pačiam jau ne sykį sakiau, kaip nepasitikiu žmonėmis, ir imu tik tokias bylas, kurias esu tikras, kad laimėsiu. Mano klijentas man turi būti aiškus, kaip aš pats. Jis gali gal ir pameluoti, bet tas melas turi būti taip realus, kad priešas jame nebesurastų jokių spragų. O čia visos bylos centre atsistojo tas prakeiktas namukas. Aš pats jį pasiūliau, jie norėjo, labai norėjo jį įsigyti, ir dabar štai toji reali galimybė troškimą realizuoti. Ir realizuoti su kaupu!~Ir aš gerą valandą stovėjau vidury gatvės ir svarsčiau. O jeigu inžinieriaus gynėjui kaip nors tas planas į rankas pateks, jis žinos, ką padaryti. Užteks tik tiek, kad juodu, po įtempimo aprimę, ims puoselėti tą mintį, ja gyvens, o gynėjas laiku ją išmes, ir laimės svarstyklės pašoks aukštyn. Nesakau, kad tas nulemtų, bet įveltų begalinės painiavos ir sunkumo. Aš svyravau, kiek reikalauti: penkiasdešimt tūkstančių ar septyniašdešimt penkis, bet dar norėjau pamatyti jaunuolį. Maniau, kad jis atbėgs iš ryto, ir aš jau rasiu belaukiantį, bet jis buvo santūrus ir tepasirodė, kai kita klijentūra išsivaikščiojo.

— Tai gražią kombinaciją sugalvojot — pasakiau nepasisveikinęs, tik pro akinius dėbtelėjęs ir ėmiau raustis popieriuose.

Jaunuolis krūptelėjo.

— Kokią kombinaciją? — paklausė.

Valandėlę tylėjau ir žiūrėjau jam tiesiai į akis, o jis stovėjo sumišęs ir nesusivokdamas.

— Argi nesakei, kad pamėginsite, kad vistiek tas namukas bus jūsų. Jūs kombinavote, o man reikia jūsų kombinacijas užbaigti! — mano balsas buvo kietas, kaip tardytojo.

Jis žengė žingsnį atgal, kaip per veidą gavęs, paskum pakėlė rankas ir suleido pirštus į plaukus. Ir aš nejutau, kaip atsistojau. Man atrodė, kad atidengiau niekam netikėtą dalyką. „Kokia vis dėlto prakeikta žmogaus dvasia ir kaip negalima juo pasitikėti" pagalvojau, ir man iš sykio pasidarė be galo aiškus visas jų naivus planas. Galėjau pasasakoti visas jų abejones ir smulkmenas, o paskum paskambinti prokuratūrai, — o gal man reikia pirma paskambinti. Valandėlę svyravau, o jis griebė už kelnių kišenės, nusijuokė labai nenormaliu juoku ir žengė prie stalo. Aš krūptelėjau nejuokais. Jis tą akimirką tikrai buvo panašus į žmogų, kuris viskam ryžtasi, ir aš nebesusizgrybau, kaip gelbėtis, tik stovėjau už stalo sustingęs ir laukiau.

— O Jėzau Marijėle, pone atvokate, ką tamsta pagalvojai. Še, prašau, žiūrėk!

Jis išvertė savo apiplyšusią piniginę ant stalo ir ištraukė pluoštą valstybinės loterijos bilietų.

— Še, prašau! Dešimt. Mes už visą išlošimą nupirkom. Mes buvom pasiryžę žūt būt užsikabinti. Jie atskaitė procentus, tai mes savo pridėjom. Daugiau kaip šešiasdešimt litų. O mane net prakaitas išpylė. Anas šaukia, kad provokacija, ir tamsta jam padedi... Atsiprašau, tamsta nori jam padėti.

Mechaniškai paėmiau į ranką bilietus. Jie visi buvo ateinančio lošimo. Mano rankos virpėjo, ir turėjau atsisėsti ir padėti jas ant stalo. Jo rankos irgi virpėjo. Nusišypsojau; nusišypsojo ir jis.

— Ačiū, — tariau, — man dabar viskas aišku.

— Ir kokia mintis tamstai atėjo į galvą.

Jis pasitraukė kėdę ir atsisėdo. Tada jo veidas palengva ėmė balti ir greitai atrodė, kaip popierius.

— Gal pačiam bloga, — tariau.

— Ne, ačiū. Per naktį nemiegojau ir nuo vakar burnoj nieko neturėjau. Taip širdį spaudė, o dabar dar ir tamsta, vienintelis geras žmogus, norėjai atsisukti prieš mus, Aš gi dirbu teisme ir žinau, kaip lengva sunaikinti žmogų, kuris neturi pinigų...

Jis pradėjo verkti, bet rankomis veido nesidengė. Atrodė taip nusilpęs, kad ir ašarų gėdytis nebeturėjo jėgų.

Suraminau, kaip mokėjau. Man tikrai pasidarė jo gaila. Fabrikantas buvo milijonierius, ir aš prie aukščiausios sumos pridėjau dar penkis tūkstančius. Aštuoniasdešimt tūkstančių jis tikrai galės sumokėti. Tą sumą jaunuoliui ir pasakiau. Jis įsmeigė į mane akis, ir veidas nervingai virptelėjo.

— Už ką tiek pinigų? — paklausė.

— Už ką? Už pinigais nenuperkamę daiktą. Už jaunystę, už visą gyvenimą!

Ir aš turėjau jam, tam naiviam jaunuoliui, išaiškinti ir pagrįsti, žmogui dirbančiam teisme. Jis manęs, kad teismas galįs priteisti tik už suplėšytus drabužius, dar visas kitas išlaidas ir gal kokį tūkstantį. Nebent būtų kūdikis, bet apie šitą jis negalįs ramiai pagalvoti. Ką tada reikėtų daryti? Ne, jo jis negalįs įsivaizduoti. Dėl to ir aš nieko negalėjau pasakyti.

Jaunuolis išėjo, o aš bylos ėmiausi su visu rimtumu. Apsistojau prie aštuoniasdešimt tūkstančių ir laimėjau. Inžinierius neprisipažino ir gynėsi, bet visi įrodymai buvo prieš jį. Kai perskaitė jam aštuoneris metus, jis apsižvalgė aplinkui, lyg norėdamas akimis į ką įsikibti ir užsilaikyti. Jis net pažiūrėjo į savo auką, lyg ieškodamas užtarimo, bet ji sėdėjo tyli ir žiūrėjo kažin kur toliau už teismo sienų. Tada inžinierius palengva nusisuko, nuleido akis, paskum paėjo du žingsnius, sustojo ir papurtė galvą. Jį paragino sargybiniai, ir jis krūptelėjo, kaip iš miego pažadintas. Iš šono atrodė, kad jis tik dabar savo padėtį tesuprato. Labiau nusiminusio žmogaus aš dar nemačiau ir negalėjau pasakyti, ar ne per didelę bausmę teismas uždėjo už jauno kraujo pasikarščiavimą.

Netrukus jaunieji vedė, o aš pats padėjau jiems nusipirkti va tą patį namuką. Tai matai, kiek jis jiems teatsiėjo, — baigė bičiulis.

— Bet tokia kaina aš nenorėčiau pirkti, — tariau.

— Bet jie nupirko. Aš irgi maniau, kad, gavę pinigus, jie išsikels kur. Bet jie net nepajudėjo. Apsigyveno tyliai ir paprastai. Jis net ir savo menkai atlyginamo darbo nemetė, tik padoriau rengės, bet nepastebėjau, kad pinigais švaistytųsi. Man kilo įspūdis, kad juodu toji našta slėgė, prie žemės spaudė, ir juodu nepaprastai stengėsi atsitiesti. Mes susitikdavom kaip paprasti kaimynai, ir aš palengva įsitikinau, kad juodu žmonės labai paprasti, be jokio polėkio. Jeigu jo būtų turėję, būtų išskridę pasiblaškyti, jeigu ne apie pasaulį, tai nors apie Europą apvažiavę, būtų pamatę žmonių, pajutę žmogaus vertę, ir po to, galbūt, būtų dar nelaimingesni pasidarę. Bet jie patys nieko geresnio už namuką nesugalvojo. Nesukau jiems galvos nė aš. Ir žmonės juos nuostabiai greitai užmiršo. Ji mokėsi. Girdėdavau vis tobulėjantį pianino skambėjimą ir matydavau du kartus per savaitę ją išbėgančią su gaidomis po pažastim. Po metų ji pradėjo mokytis dainuoti. Tada pirmą kartą nusišypsojau. „Žmogus ieško savo vertės" — tariau. Dar po metų prie vartelių sustojo didelis pilkas kabrioletas. Aš jį pažinau ir susimąsčiau. Man pasirodė, kad savo vertės ieškojimas krypsta į pavojingus eksperimentus. Tas atomobilis buvo vieno banko direktoriaus ir stambaus komersanto. Jis buvo nevedęs, bet į šį ramų uostą per vėlai užsuko drumsti vandens. Aš norėjau nueiti per gatvę ir tą pasakyti jai, bet žinojau, kad joks patarimas šiuo atveju neveiks. Jeigu žmogus palinksta ką išbandyti, jis įtikės tik pats išbandęs. Tą galėčiau dar ir šiandien padaryti, bet nedarau, nes esu tikras, kad direktorius mano žygį tuoj sužinotų iš pačių pirmųjų šaltiniu, o tas man asieitų gerą pluoštą pinigų, kuriuos dabar gaunu, sutvarkydamas vieną kitą to paties direktoriaus reikalą.

— Tai pasakos dar ne galas, — pasakiau.

— Gyvenimo taip pat negalas, — nusijuokė advokatas. — Žiūrėk!

Sulig tais bičiulio žodžiais prie namuko vartelių smarkiai privažiavo pilkasis kabrioletas ir staiga sustojo, net pašliaužė. Verandoj tuoj pasirodė Stasė. Ji vilkėjo šviesiu paltu ir atrodė labai elegantiška. Aišku, ji mašinos laukė ir dabar išbėgo pasitikti. Bet ji vienoj rankoje nešėsi mažą šviesų lagaminėlį, o kitoj didelę baltų alyvų puokštę. Iš mašinos iššoko šoferis, atidarė jai duris, o paskum nubėgo į namuką, išnešė didelį lagaminą, įstūmė į mašiną ir nuvažiavo. Mašinos seniai nebebuvo matyti, o mudu tylėjom ir tebežiūrėjom į tą pusę.

— E, šimtai mynė tuos pačius kelius, ir kiekvienas vis galvoja, kad nauju eina, — po valandėlės pasakė advokatas.

Aš nieko neatsakiau. Man parūpo jis, tas vienišas žmogus, kurį tepažinau tik iš matymo, kuris nieku Viešpaties nebuvo apdovanotas, kuris visą viltį dėjo į loterijos bilietus ir jau džiaugėsi laimėjęs patį stambųjį laimėjimą, bet staiga paaiškėjo, kad jo numeris tebuvo paskelbtas per apsirikimą. Kapitalą jau pasiėmė ir apyvarton paleido kitas.

Mūsų mintis išblaškė bičiulio žmona. Ji atnešė kavos ir pyragaičių, o Mažrimas pakilo ir tuoj grįžo su buteliu krupniko.

— Išleistuvėms, — tariau.

— O vis dėlto man gaila tos moters. Šito nuotykio iš esmės aš neskiriu nuo ano. Ir ten ir čia tas pats vienodas žmogaus išniekinimas. O morališkai gal net dar didesnis: išniekinti, kai ginasi, ne taip baisu, negu tada, kai pasitiki.

— O vyras ir vienu, ir kitu atveju — statistas, — atsakiau.

Bičiulio žmona mūsų nesuprato. Ji juto, kad kažin kas įvyko, ir klausiamu žvilgsniu žiūrėjo tai į vieną, tai į kitą.

— Stasė susikrovė lagaminus ir išvažiavo, — paaiškino advokatas.

— Su direktorium?

— Ne, tik su jo pilkąja... — atsakė, išgėrė taurelę krupniko ir tuoj prisipylė kitą.

— Na, o tau kas dabar taip į širdį? Aš galiu pamanyti, kad koks siūlelis ir tave prie jos rišo. Dabar netikėtai nutrūko, ir skauda. O gal mano žodžiuose nėra nė lašelio teisybės?

Ji kalbėjo ir juokėsi, kaip visos moterys, kai reikalas įvyksta pagal jų norą, o bičiulis susigūžė į fotelį ir tyliai šliurpė kavą. Jis aiškiai buvo susierzinęs.

— O jis, žiūrėkit, pareina kaip niekur nieko, — nutraukė beįsigalinčią nejaukią tylą šeimininkė ir parodė galva į gatvę.

Gatve grįžo Stasės vyras. Pilkas, platus, į priekį kiek palinkęs, su juodu portfeliu rankoje. Atėjo prie vartelių ir sustojo. Valandėlę žiūrėjo į žemę, lyg būtų pamatęs ant grindinio šviežias automobilio vėžes, paskum pasilenkė ir pakėlė dideliais baltais žiedais apkibusią alyvos šakelę. Pažiūrėjo į ją, į langus, patraukė pečiais ir pasuko per gatvę į mūsų pusę.

— Čia ateina, — tarė šeimininkė.

— Ir gerai. Namų vistiek nebėra, — atkirto bičiulis, ir jo balse suskambėjo pagieža. Jis pyko, o žmona dabar buvo po ranka. Tokiais atvejais nemoku žmonių taikinti, ir man pasidarė smagiau, kad atsiras dar vienas, kuris bus tarp jų.

Jis atėjo,pasisveikino ir, pamatęs mane, stabtelėjo, lyg pajutęs nepatogumą, kad čia esu.

— Mano bičiulis, — pristatė mane Mažrimas.

— Iš matymo pažįstu. Beveik kas rytą sutinku, eidamas į tarnybą.

Ir atsisukęs į advokatą pridėjo.

— Ji vėl išvažiavo?

Advokatas linktelėjo galva. Kaimynas pakėlė alyvos šakelę, pasukaliojo tarp pirštų.

— Žinai, pone advokate, aš jokio noro nebeturiu eiti namo.

Jam niekas neatsakė. Advokatas sukiojo tarp pirštų stiklelį, jo žmona nuėjo prie lango, o aš sėdėjau ir nežinojau ką sakyti. Vyriškis pažiūrėjo į vieną, į kitą ir susigriebė:

— Atsiprašau, aš, matyt, tamstas sutrukdžiau.

Jis nusilenkė ir buvo bežengiąs prie durų, bet čia advokatas pašoko ir sulaikė. Mes nieko neveikią, tik susėdę nuobodžiaują. Jis turįs atsisėsti ir kartu išgerti puoduką kavos. Namie vistiek nebūsią kam paduoti.

Vyriškis pažiūrėjo į advokatą, paskum į mus ir atsisėdo. Jo atsisėdimas buvo panašus į sudribimą, ir veide nebuvo matyti nė vieno valingo bruožo.

Mažrimas pripylė taurelę, ir jis ją vienu gurkšniu nurijo, nurijęs nusipurtė.

— Ne, tamstai reikia ne tokios. Atsiprašau. Žinau, apsunkusi širdis nemėgsta saldumo, — pamatęs kaimyną nusipurtant pasakė šeimininkas, pakilo, išėjo ir tuoj grįžo su bonka konjako.

Vyriškis tylėjo ir gėrė. Ponia Mažrimienė tyliai nuėjo į kambarius. Saulė pro lengvučius padūmavusius debesis slinko prie stogų. Gatvėje vaikščiojo praeiviai. Dvi gimnazistės sustojo beveik ties pat varteliais, tyliai viena kitai kažin ką pasakojo ir garsiai juokėsi, ir jų juokas nejaukiai skambėjo sunkios tylos pritvinkusioj mūsų verandoj.

— Bet ir tamsta čia kaltas, — staiga pasakė vyriškis, lyg tas mergaičių juokas būtų jį iš kieto snaudulio pažadinęs.

Mažrimas irgi pakėlė akis.

— Argi ne tamsta sužadinai mumyse viltį praturtėti?

Advokato akyse pasirode nustebimas, o vyriškis tęsė:

— Ir kam tamstai dabar stebėtis? Argi ne tamsta pirmas man pasiūlei darbo? Aš gi ne vaikas, aš irgi supratau, ko tas darbas buvo vertas, ir mokėjau suskaityti, kiek tamsta už jį mokėjai. Ar tamsta manai, kad aš nesupratau, kodėl tamsta taip darei? Supratau... Viską žinojau.

— Nesupratau, ką tamsta galėjai žinoti? — truktelėjo pečiais Mažrimas ir nusišypsojo.

— Žinoma, kad žinojau! Atsigulęs naktimis galvodavau ir norėdavau nebeateiti. Ir neateidavau. Bet kai pasidarydavo sunku...

Čia jis pasuko galvą į mane.

— Tamsta, turbūt, žinai, ką reiškia pasidaryti sunku. Visiem būna sunku, bet niekam nebūna taip sunku, kaip jaunam žmogui su plačia širdim ir tuščia kišene, kai neturi nė vieno cento ir vaikščiodamas galvoji, kad yra žmonių, kuriuos su ramiausia sąžine būtų galima užmušti, ir niekam skriaudos nepadarytum. Bet aš nieko neužmušiau. Tamstos tą patys matot, nes sėdžiu prie garbingo stalo. Ir mano rankos švarios...

Jis ištiesė prieš mus baltas su ilgais plonais pirštais rankas. Valandėlę jis jas taip laikė, o rankos virpėjo, paskum apvertė jas delnais į viršų ir pridėjo:

— Matai, pone advokate, jos visiškai švarios, ir buvusių trynių nuo tamstos malkų skaldymo nė žymės nebeliko. Bet tamsta nebuvai garbingas darbdavys!

Jis greitai pagavo taurę, išgėrė konjaką, pasirėmė alkūnes į kelius ir pasisuko į advokatą. Jo akys pasidarė siauros ir aštrios lyg norėtų jomis ką perdurti. Apie lūpas atsirado trumpi aštrūs šypsenos bruožai, panašūs į tamsius virpančius šešėlius.

— Ar tamsta tuos skatikus dėl manęs išmesdavai? Aš galiu tamstai dabar pasakyti tiesiai ir atvirai: ir tamsta mylėjai Stasę va kas!

Kelias akimirkas buvo tylu. Pajutau, kad reikalas intimėja, dar dingterėjo mintis, kad jis dėl manęs ir pirma buvo nusigrįžęs išeiti, ir aš pakilau.

— Ne, tamsta turi pasilikti — pagavo mane jis už rankos.

— Bet mane reikalai verčia, — pasakiau, pažiūrėjęs į laikrodį.

— Bet jeigu aš prašysiu, tamstos reikalai palauks. Tikėk man, aš labai noriu, kad tamsta su mumis pasėdėtum. Neilgai, gal valandą, — paskum išsiskirstysim. Aš manau gal ir mano žmona bus grįžusi. Ilgam ji niekada neišvažiuoja. O gal mes tada ir visi užeisim. Aš dar nieko nepasakiau.

— Bet gal tamstos ką intimiai... Ne, aš verčiau eisiu... — mėginau išsisukti.

— Ne, ne! Nieko. Gal geriau, kai viskas iškyla į paviršių: tada nugriebi ir numeti, o vanduo lieka švarus, ar bent mes įsivaizduojam, kad jis švarus... Kaip sriuba!

Jis kalbėjo kietai, ir balse skambėjo užsispyrimas. Aš pažvelgiau, pagalbos ieškodamas, į Mažrimą. Jis nežymiai susišypsojo ir labai tingiai pratarė:

— Pasilik.

Lyg norėdamas pridurti:

— Viską pats sužinosi: nereikės man pasakoti.

Aš atsisėdau.

— Ir gerai, ar ne taip, pone advokate! Kartais gerai, kai žodžio niekas negirdi, bet kartais geriau, kai kas girdi.

Jis vėl išgėrė taurelę ir kreipėsi į Mažrimą:

— Ir ką tamsta pasakysi dėl mano žodžių Mylėjai? Jūs visi ją buvote tada įsimylėję ir sekiojote akimis.

— Bet ar tamsta turi prieš mane kokių įrodymų? — paklausė advokatas.

Jis buvo visiškai susivaldęs ir kalbėdamas juokavo.

P. Kiaulėnas Nature morte

— Nė mažiausio. Tik tiek, ką pasakiau. Bet aš užtat tamstai ir neįrodinėju, o tik klausiu.

— Kitaip tariant, tamstai rūpi mano nepagrįstas išlaidumas. Galiu dėl to tamstą visiškai suraminti. Aš ją mylėjau, bet ne kaip moterį...

Vyriškis kilsterėjo ranką, bet advokatas jį nutraukė:

— Ne, ne, ne. Tamsta turėk kantrybės. Ar tamsta manai, kad aš angelas. Ne, aš paprastas žmogus ir paprastas vyras. Ne kiekvieną gražią moterį tuoj ir įsimylima, bet prisipažįstu, paties Stasę mielai būčiau pakentęs šalia savęs, o gal net ir mylėjęs, gal net ir labai karštai, bet aš, mano mielas, pakankamai turėjau ir garbės, ir valios, kad galėčiau save sulaikyti nuo kvailų avantiūrų vien todėl, kad mano vaikams nereikėtų savo tėvo gėdytis. Bet aš ją mylėjau kaip estetinę vertybę. Nežinau, ar tamstai toji sąvoka suprantama, bet aš mačiau tamstos širdį kiaurai ir per tamstą rėmiau ją. Aš norėjau, kad tamsta jai padėtum nenuslysti ir todėl, atsimeni, raginau, kad vestum, bet tada mano patarimo nenorėjai paklausyti.

— Ir vedžiau — atkirto svečias.

— Bet kada?

— Taip žinau. Bet kas iš tamstos estetinės vertybės šiandien pasidarė? Ir ne prieš vestuves.

— Žmogui įgimta klupti.

— Tai ne atsakymas. Gal aš trukdžiau ją ar draudžiau ką? Jeigu norėjo mokytis dainuoti, galėjo važiuoti nors ir į pasaulio galą. Pinigų užteko. Palūkanų nesugebėjom visada išleisti. Sau aš gailėjau, teisybė. Bijojau, kad pinigams išsekus, ji nulėks kitur, bet ji matai... Sakiau: važiuok, mokykis. Kai pajutau, kad krypsta nebe ten, norėjau siųste išsiųsti kur, bet ji ne ir ne... Aš tada galvojau. Ir tamstos žodžius atsiminiau, ir tamstos darbus, ir tamstą apkaltinau. Tamsta pražudei mano gyvenimą. Tamsta padėjai jį pražudyti! Bet mano gyvenimas tamstai labai menkas reikalas, tą žinau. Tai šapo po kojomis trekštelėjimas, bet tamsta kartu pražudei ir ją.

— Aš?

Advokatas nusikvatojo ir vėl pripylė taureles.

— Tamstai reikės dar keletą išgerti. Tamstos, mielas pone, nervai pertempti! Nuo kelių taurelių jie dar jautresni darosi, o dar nuo kelių visiškai atsileidžia. Ir tada juokinga darosi, ką prieš keletą minučių šnekėjai.

Bet vyriškis pastumė taurelę į šalį.

— Ne, aš ne pasigerti atėjau, kad paskum po tamstos verandą ant kelių vaikščiočiau, verkčiau ir atleidimo už kiekvieną žodį prašyčiau. Atleidimo, pone advokate, aš neprašysiu. Gal už ką kitą, bet už tą, ką pasakiau — niekada. Ir šitas ponas tebūnie tų žodžių liūdininkas.

— Ir už tą, kad jus abudu pražudžiau!

Advokatas vėl nusijuokė.

— Aš, pone advokate, nė mažiausio noro neturiu juoktis. Norėčiau, kad ir tamsta nesijuoktum. Aš norėčiau verkti, bet negaliu, nes verkia kiti, o verkti gal reikėtų tamstai. Aš nenoriu be reikalo ginčytis. Aš noriu pasakyti viską iš pradžios. Tenai gal ne viskas bus taip, ką rytoj turėtų gatvė žinoti, bet šituo ponu aš visiškai pasitikiu.

Tai sakydamas jis parodė į mane.

— Bet bus patogiau, jeigu išeisiu, — tariau.

— Ne, ne! Aš net noriu, kad būtum kartu. Aš turiu net savo išskaičiavimų. Net poną advokatą prašyčiau pritarti, kad jis pasiliktų kartu. Jis gali būti naudingas ir tamstai, ir man.

Man ėmė nepatikti trečiojo vaidmuo, bet Mažrimas visiškai rimtai prašė pasilikti, ir aš atsisėdau.

Vyriškis valandėlę sėdėjo panėręs pirštus plaukuose. Aš nieko nesuvokiau ir paėmiau kavininką įsipilti ka-

vos. Bet kavininkas buvo atšalęs. Tada pakilau, įjungiau elektrą, kad apšiltų, ir, pasiėmes pyragaitį, atsisėdau. Aš kaip tik pagalvojau apie vakarienę, kurią ponia Mažrimienė visada paduodavo puikią.

Mažrimas užsidegė cigarą ir atsilošė fotelyje. Nendrinis fotelis nuo jo sunkaus pajudėjimo sugirgždėjo. Vyriškis pakėlė galvą.

Pirma, kai kalbėjom, man buvo labai lengva pradėti, bet dabar neberandu pradžios. Noriu plakti kitą, bet sunku, kad reikia plakti per save.

Jis šypsojosi, kaip žmogus, patekęs į nejaukią būklę. Nusišypsojo ir Mažrimas. Jis nežymiai mirktelėjo man viena akim ir tarė:

Ir gerai. Tada pakalbėkim apie ką kitą. O gal persimesim kortomis, kol vakarienės pakvies? Daug kas vienam galvojant atrodo vienaip, o, kai susitinki su žmogum...

— Ne, ne—nutraukė jį vyriškis. — Man neatrodė kitaip ir neatrodys. Aš tik jaučiuos bejėgis, kaip žiogas po meilės nuotykio. Man rodosi, atidaviau viską ir galiu mirti. O gal ir gera būtų. Vien todėl, kad tamstos estetinė vertybė nebūtų nuvertinta. Bet jos kaina didelė. Oi didelė!... Gal jūs nesupyksit, jeigu aš pradėsiu nuo toli. Tada gal jums, o gal ir man daug dalykų aiškesni pasidarys. Kai kitam pasakoji, daug dalykų atsimeni, kuriuos vienas būdamas visiškai esi užmiršęs, o jeigu ir atsimeni, tai nerandi jiems vietos visoj grandinėj įvykių ir palieki nuošaliai. Lygiai, kaip toji tamstos pašalpa. Aš ją ilgai ilgai buvau palikęs nuošaly... Bet ne nuo tos vietos norėjau pradėti. Aš gimiau ir augau pačiame tamsiausiame priemiesty. Mano motina buvo mergaitė. Priemiesty perdaug dorybės nebuvo, bet už kiekviena nieką man buvo metamas į akis mergos vaikas. Daugiau tokių, kaip aš, mūsų gatvelėje nebuvo, ir aš todėl buvau visada vienas. Bijojau visų vaikų, ir neturėjau nė vieno draugo. Ne, vieną draugą turėjau. Motina manęs nesigėdino. „Tu nenusimink", sakydavo ji man. „Ir tavo tėvas, ir tavo motina garbingesnė, negu jie. Aš tavęs nežudžiau, ir tėvas tavęs neišsižadėjo. Jis nekaltas, kad į mašinos ratą pateko ir mane paliko su tavim. Aš tau gyvenu. Mano rankos tvirtos ir sveikata tesės. Dievas vargšus mato. Jų tėvai skęsta tame purve ir jie skęs. Jie jau dabar pradeda skęsti. Iš skardos lapais sukurpinėtos lūšnelės kartų kartos jų neišeis, o tu išeisi į miestą ir ten gyvensi. Aš tau duosiu mokslą ir vietą. Tavęs mergos vaiku niekas nevadins. Tu tenai pasidarysi motinos vaikas,, kaip visų motinų vaikai. Jie nori, kad aš tekėčiau arba kad kartu su jais purve skęsčiau. Ne! Aš turiu tave vieną, ir man užtenka. Jie sako, kad aš kvaila, kam tavęs prieš laiką nenužudžiau, ir moterys juokiasi, kad aš nenoriu gyventi, kaip jos. Jos sako, kad aš neišmananti, kas yra linksmybė. Aš išmanau. Ir dar kaip išmanau, bet aš turiu tikslą. Aš turiu tave, mano vaike, ir kam kitam vietos savo širdyje nebeužleisiu. Aš nenoriu, kad apie savo motiną tu ką bloga atsimintum. Apie tave viskas tamsu, bet aš noriu, kad nors aš būčiau šviesi. Jeigu ne kaip saulė, tai nors kaip nedidelė žvaigždelė, bet šviesi ir be dėmės. Ir kai tu būsi žmogus ir gyvensi dideliuose namuose, kad nebūtų gėda atsiminus, kad tavo motina buvo merga, kuri lakstė patamsiais paskui smagumus ir nelaimingųjų skaičių daugino." Tuos žodžius ji man kas vakarą kalbėdavo, kai atsisėsdavau šalia jos ir priglausdavau galvą. Ne viską supratau, bet, kad aš turiu gyventi dideliame name kaip žmogus, kurio niekas mergos vaiku nebevadins, supratau, ir tas pasidarė visas mano gyvenimo tikslas. Aš gyvenau tarp žmonių ir mačiau kaip jie gyvena. Žinojau, kaip ir kiek jie užsidirba legaliai ir kiek nelegaliai. Jeigu Andriuška tris savaites gerdavo ir ūždavo, žinodavau, kad jam pasisekė ką nors gerai likviduoti. Žinojau, kad žmonės pragerdavo per dieną kelis šimtus, o per savaitę tūkstantį ir dar daugiau ir gyvendavo priplėkusioj, surūdijusiais skardagaliais aplopytoj lūšnelėj, — ir negalėjau įsivaizduoti, kam jie taip daro. Juk jeigu pasitaupytų, galėtų gyventi gražiai ir patogiai. Aš buvau pilnas tos minties, ir man niekada neateidavo galvon, kad kiti jos neturi. Aš pasidariau taupus. Nerūkiau, negėriau ir niekam nė menkiausio cento neišleisdavau. Aš mokiaus. Pabaigiau pradžios mokyklą ir ėmiau lankyti gimnaziją. Dabar kasdieną turėdavau ateiti į miesto centrą, ir čia mano idėja dar labiau sustiprėjo. Kas dieną praeidavau pro didelius gražius namus, įsižiūrėdavau juos ir galvojau, kuriame reikėtų išsinuomuoti butą. Rinkausi prie gražios gatvės, būtinai iš pietų pusės, su balkonais ir būtinai pačiame viršutiniam aukšte. Nenorėjau, kad mane kas matytų, kai sėdėsiu balkone ir ilsėsiuos. Vienas namas man ypatingai patiko. Jis stovėjo pusiaukalnėj ir, iš viršutinio aukšto žiūrint, visas miestas turėjo būti žemai, žemai po kojų. Bet pats viršutinis aukštas buvo be balkono, o tiesiai viršum žemutinių balkonų buvo langai. Pro juos galėjai kada norėdamas iškišti galvą ir pamatyti viską, kas darosi apačioj. Aš ilgai stovėjau ir galvojau, ar galėsiu baigęs mokslą būti toks turtingas, kad galėčiau išsinuomoti abu aukštus. Viršutinysis, galvojau, galės stovėti ir tuščias, kad tik niekas mano patogumui nemaišytų.

Aš dar niekada nebuvau užėjęs nė į vieną tų didelių namų butą ir negalėjau įsivaizduoti, kaip ten gyvena. Klausinėjau motiną, bet iš jį ne ką man tegalėdavo papasakoti, o vogčia pamatyti nieko nebuvo galima: visi langai buvo užlaidyti gražiomis langatiesėmis. Pykau tada ant tų prakeiktų langatiesių!

Į gimnaziją buvo didelis galas, ir motina man duodavo pinigų galą autobusu pavažiuoti, bet aš niekada nevažiuodavau. Greitai pamačiau pinigo galią: per mėnesį taip man atlikdavo truputį daugiau kaip dvidešimt litų. Po metų jų aš turėjau šimtą. Apskaičiavau, kad, baigęs gimnaziją, turėsiu daugiau negu tūkstantį. Mokiaus rūpestingai, ir antroj klasėj man atsirado naujų pajamų: išspręsdavau draugams uždavinius ir už uždavinį paimdavau po litą. Draugai manęs nemylėjo, bet aš ne meilės ir ieškojau. Baigęs keturias klases, jau turėjau septynis šimtus. Pinigai augo daug greičiau, negu aš buvau galvojęs. Vėl perskaičiavau ir tvirtai nusprendžiau, kad gimnaziją baigęs turėsiu mažiausiai tris tūkstančius, ir tada pažiūrėsiu, ką su jais bus galima padaryti. Bet tą vasarą atsitiko nelaimė! Motina po darbo dar imdavo skalbti. Tą sykį, bemerkdama skalbinius, įsidūrė pirštą, gavo kraujo užkrėtimą ir mirė. Aš pasilikau visiškai vienas. Nei giminių, nei artimesnių žmonių neturėjau. Savo prakeiktame kampe tebuvau paprastas mergos vaikas, pasinorėjęs ponu tapti. Troškau pagarbos, o jie į mane žiūrėjo, kaip į žmogų, užsikrėtusį raupsais. Bet mokslo nemečiau. Motina man tegalėjo palikti vos porą šimtų, bet aš turėjau daugiau. Tą jai tik mirštančiai pasakiau. Ji apsidžiaugė ir pasakė, kad aš praaugęs save.

Turėjau devynis šimtus ir gimnazijos mesti neketinau. Pinigai nebedaugėjo, bet nelabai ir tirpo, nes ieškojau, kiek begalėdamas, progų uždirbti. Negalėjau įsivaizduoti, ką man duos mokslas, bet žinojau, kad mokytieji blogai negyvena. Taip pabaigiau šešias klases, ir kišenej tebuvo šeši šimtai. Man ėjo devyniolikti metai. Vasarą galvojau eiti į lentpiūvę, bet tos pat klasės mokinys, gydytojo sūnus, paprašė, kad padėčiau vasarą matematikos ir lietuvių kalbos pataisų prisirengti. Tada pirmą kartą įžengiau į didelių namų gyvenimą. Įžengiau kaip į bažnyčią, ir nustebau, nes čia buvo gražiau, negu bažnyčioj. Nemokėjau eiti per blizgančias grindis, bijojau atsistoti ant kilimo, nes nežinojau, ar jis vaikščioti patiestas, ir nežinojau, kaip atsisėsti ant sofos. Berniuko motina pažiūrėjo į mano drabužius ir nusišuko. Juodumą tegali suprasti prie balto pridėjęs. Paskum atnešė sūnaus eilutę. Man pasidarė baugu, kad už ją turėsiu visą savaitę, o gal ir dar ilgiau dirbti ir nenorėjau priimti, bet daktarienė pasakė, kad žinanti mane našlaitį esant ir neskaitysianti į atlyginimą. Ką sūnus sulygęs, aš gausiąs, o to drabužio jis vistiek nebenešiojąs, išaugęs jau, o man kaip tik galėsiąs tikti.

Be to pamokoms pasiūlė parinkti tokį laiką, kad, baigęs dirbti, galėčiau kartu su jais pavalgyti. Negalėjau visko suvokti. Taip daug visko iš karto atsitiko. Pietūs man buvo didelis dalykas, bet mane suėmė baimė, kaip aš ateisiu ir valgysiu. Norėjau pasakyti, kad tuo metu būsiu užimtas, bet daktarienė savo pasakė ir išėjo. Jai visiškai nerūpėjo, ką aš dėl to pagalvosiu ir ką pasakysiu. Stovėjau vidury kambario su drabužių ryšulių o mano būsimasis mokinys sėdėjo ant stalo kampo ir skutinėjo nagus.

— Na, dabar gali mauti namo, — pasakė jis man. — Rytoj pradėsim vienuoliktą. Anksčiau neturėsiu laiko, o paskum pažiūrėsim.

Aš išėjau. Pirmą kartą įsėdau į autobusą ir galą pavažiavau. Norėjau ko greičiausia atsirasti namie ir išrišti ryšulį. Išrišęs radau visiškai padorią, dar apynaują eilutę, dvejis viršutinius marškinius, dvi poras apatinių ir kaklaryšį. Užsikabinau duris, persirengiau. Eilutė tiko, bent man atrodė, kad tiko, tik niekaip negalėjau užrišti kaklaryšio. Rišau rišau, pavargau, išprakaitavau net, kol sudėjau mazgą, šiek tiek panašų į parišimą, bet į gatvę eiti neįsdrįsau. Kitą rytą pradėjau rengtis nuo ankstumos ir daug vargau, kol išdrįsau peržengti slenkstį. Man širdis buvo pilna baimės, kad pirmas susitikęs priemiesčio gyventojas mane ponu išplūs, bet ėjau ir šypsnio negalėjau sulaikyti. Išėjau gatvele. ir niekas nė burnos nepravėrė. Mieste jaučiaus drąsus. Man pirma būdavo gėda savo skarmalų, o dabar ėjau drąsiai, kaip ir visi kiti. Gal ir ne visai kaip visi kiti. Jie ėjo ir negalvojo apie savo apdarą, o aš nejučia kėliau galvą aukštyn. Staiga pajutau žmogaus vertę. Kai daktarė susitikusi (ji pati atidarė duris) apžiūrėjo ir pasakė, kad dabar visiškai kitas vyras esu, negalėjau sulaikyti šypsenos. Aš nekenčiu, pone advokate, tos prakeiktos elgetos šypsenos, kurią skurde augę pratę atsilyginti už įvertinimą. Aš ne tą pasakiau. Jie nepratę! Mes visi elgetų vaikai galvojam apie didelius namus, ir kai mus kas pakelia aukščiau, mes turime nusišypsoti, nes tas pakėlimas yra mūsų laimės dalis ir kartu prakeikimas. Aš dabar sėdžiu pakankamai aukštame aukšte, ir, jeigu kuris nors iš tamstų rastumėt gerą pagyrimo žodį už tą, už ką aš pats jaučiuosi pagyrimo vertas, to prakeikto šypsnio vistiek negalėčiau sulaikyti. Aš daug sykių tokiais atvejais mėginau nesišypsoti, bet prakeikimo žymė yra neišdildoma.

— Argi tas malonus nusišypsojimas prakeikimo žymė? — pertraukiau.

— Kas lopšy pajuto savo vertę, dėl to vėliau nebesišypso. Kad apie jį gerai kalbėtų, jam yra būtinybė. Jis greičiau nusišypsos, ką piktą apie save išgirdęs, nes tas bus jam neįprasta. Aš tą puikiai matau ir iš to sprendžiu apie žmogų. Bet... Ne, tiek tos bėdos. Tą išmintį palikim. Kai žmogus ilgai tyli ir svarstai, visokių šiukšlių prisirenka smegenyse. Reikia juk jas kur nors padėti: ar lauk išversti, ar kam nors atiduoti. Ir daktarienė, dar kartą mane apmetusi akim, paklausė:

— O batų geresnių ar nebeturi?

Ne, geresnių batų aš neturėjau. Mane ji vertė rodyti savo menkystę ir tas mane smaugė. Suprantu, jai tas buvo paprasta. Ji neturėjo kur dėti padėvėtų išaugtinių sūnaus batų ir atidavė man kaip niekam nebevertą šlamštą, bet tas man ašaras spaudė. Ne dosnumas, ne, bet tas prakeiktas neturto atskleidimas. Aš nebendravau su draugais ir neidavau į moksleivių pobūvius, kad neparodyčiau savo neturto, o dabar jis atsiskleidė ten, kur aš visiškai nelaukiau. Po to sunki man buvo pirmoji pamoka, o dar sunkesni pirmieji pietūs, nes man padavė valgyti ne virtuvėje, o pasodino kartu su visais. Daktaras buvo smagus ir garsiakalbis, o daktarienė amžinai susirūpinusi manim. Ji ragino valgyti, o man kiekvienas kąsnis maišės gale gerklės su ašaromis Aš išėjau nuvargęs ir prakeikiau tą šeimą. Būčiau išėjęs ir nebesugrįžęs, bet mane rišo septyniasdešimt penki litai, kuriuos buvom sulygę už mėnesį. Tai buvo didelis atlyginimas. Po tokių pietų pusryčiams ir vakarienei man tereikėjo nusipirkti duonos ir truputį cukraus. Mano uždarbis nuo to dar padidėjo. Kalkuliuoti aš buvau išmokęs, o dabar pradėjau mokytis tyliai nuryti paniekinimą. Greitai papratau per pietus pavalgyti visai dienai. Mačiau, kad daktarai tą mato, bet ką aš padarysiu, kad tas sutapo su aukščiausiu mano tikslu. Pataisas jis išlaikė, ir daktarienė man atidavė dar vieną sūnaus eilutę, pernykščią uniformą, nes savajam šiems metams pasiuvo naują. Aš ir toliau turįs ateiti pietų pavalgyti, tik turįs padėti sūnui, kad jis iš pradžios metų neatsiliktų. Ir padėjau. Jam išspręsdavau namų uždavinius, parašydavau rašinius, o klasėj atsisėdau užpakaly, pad visada galėčiau paremti. Jam sugalvojau visą susižinojimo sistemą, užtat jis mane nusivesdavo į kiną, į teatrą. Kartais užeidavom į kavinę. Jis irgi nenorėjo likti skolingas. Dabar aš buvau padoriai apsirengęs, ir jam nebuvo ko manęs gėdytis. Kilmė žmogui ant kaktos neparašyta.

Spalių mėnuo tais metais buvo nuostabiai sausas ir šiltas. Klevų aleja raudonavo seno aukso rausvumu, o dangum traukė baltų voratinklių spiečiai. Kol ateidavau į miestą, mano švarkas pasidarydavo pilkas nuo voratinklių siūlelių. Buvau laimingas, nes dar nereikėjo palto, kurio aš visiškai neturėjau. Vieną tokį sekmadienį gydytojo sūnus pakvietė mane ateiti į mišką. Man iš namų tebuvo tik pusvalandis kelio. Nuėjau. Radau kelis gimnazistus ir kelias mergaites. Jų nepažinau nė vienos. Jie buvo atsinešę užkandų, vyno ir likerio. Savo gyvenime dar nebuvau gėręs, bet atsisakyti neturėjau valios. Po valandėlės visi pradėjo skirstytis po mišką. Drąsus aš nebuvau, ir jie mane truputį pašiepė. Viena tokia apskritaveidė mažytė rietėsi nosyte daktaro sūnui net prikišo, kad nebesuradęs ko padoresnio pakviesti. Mano vardo ji nepasakė, bet aš gerai supratau, apie ką kalba, ir, kai tik būrelis pradėjo sklaidytis po mišką, aš atsiskyriau ir nuėjau vienas. Norėjau eiti namon, bet nuo išgėrimo galva sukosi ir kojos pynėsi. Nenorėjau, kad kas nors pamatytų mane girtą, ir pasukau į mišką. Už pusvalandžio kelio buvo sausos, į sustingusias bangas panašios, kalvelės. Norėjau nueiti tenai ir pagulėti prieš saulę, kol praeis tas nejaukus svaigulys. Ėjau į tą pusę pašlytiniuodamas, o pamatęs kur gulinčius žmones, stengiausi taip juos apeiti, kad manęs nepamatytų. Taip besisukinėdamas nuklydau į vidurį miško. Tarp tankių eglynėlių ir sukerojusių lazdynų radau lygią aikštelę. Nebuvo girdėti čia jokio garso. Atsiguliau po lazdynų šakomis, ir man ėmė rodytis, kad guliu laive: aikštelė iš lengva suposi, lingavo ir miškas gaudė kaip jūra. Aš jūros niekada nebuvau matęs, nei girdėjęs, bet pažinau ją iš skaitymų. Staiga mano mintis nutraukė aštrus moters klyktelėjimas. Pakilau. Už tankaus eglynėlio pasigirdo vyriškas juokas, o paskui jį nulėkė vėl aštrus moters klyktelėjimas. Mūsų gatvelėje moterys naktimis dažnai klykaudavo, ir aš iš klausos jau buvau pratęs atskirti du klyksmus: iš nekantraus džiaugsmo ir iš baimės. Šitame klyksme smagumo gaidos nebuvo girdėti. Pašokau, ir tuo metu moteris klyktelėjo taip, kad man net šiurpas nuėjo per nugarą. Pašokau ir išnėriau per eglynėlį. Lygumėlėj tarp tankių eglaičių ėmėsi vyriškis ir moteris. Vyriškis buvo nugarą atsukęs į mane, bet aš jį pažinau iš karto. Tai buvo daktaro sūnus. Iš karto man pasirodė, kad moteris visiškai nuoga. Ji gynėsi ir stūmė jį nuo savęs. Pribėgęs pagavau jį už apykaklės ir iš visų jėgų patraukiau į save. Drabužiai garsiai sutreškėjo, ir daktariukas, paleidęs moterį, nuvirto aukštielninkas. Moteris pašoko, nubėgo prie eglaičių, pasigriebė drabužius ir nulėkė į tankynę. Ji buvo apsirengusi tik maudymosi drabužiu. Aš bematant pajutau smūgį į sprandą ir kniūbtelėjau priekin. Daktaro sūnus buvo atsikėlęs. Aš pats niekada nebuvau mušęsis, bet buvau matęs, kaip tas daroma, ir tuoj atsisukau atgal. Aš tikėjau jį vienu smūgiu parblokšti, bet taip greitai nevyko. Valandą mudu tąsėmės ir daužėmės tylėdami. Staiga užpakalyj savęs išgirdau:

— Kad tu, Vytai, ir nemoki! Šitaip!

Aš norėjau pasukti galvą atgal, bet tuo tarpu gavau tokį smūgį, kad kojos palinko ir aikštelė pradėjo siūbuoti. Po jo gavau dar vieną ir dar vieną. Pažinau, kas mušė. Tai buvo Stasys Pažėra, kartu tame pačiame būrely buvęs ir kartu gėręs. Jis tada svajojo būti boksininku ir jau dalyvaudavo boksininkų susitikimuose. Aš parvirtau. Po to pajutau skaudų smūgį į šlaunį.

— Ne, Vytai, sportininkai nesispardo. Priešas guli, einam, — kaip pro dūmus girdėjau Pažėros balsą.

Jutau, kaip juodu nuėjo, bet man valandėlę galva ūžė, buvo silpna, ir aš nieko negalėjau suvokti. Palengva ūžimas praėjo, bet ėmė degti ir peršėti veidas. Švarkas ir marškiniai buvo suplėšyti. Pakilęs sugrįžau į aikštelę ir atsiguliau. Iš karto pasijutau vienas ir toks neišpasakytai mažytis ir nelaimingas tarp tamsiai žalių miško eglaičių, tarp smagiai rustelėjusių lazdynų, lapų ir po skaisčiai mėlynu dangum. Aš buvau atstumtas, iš žmonių tarpo išmestas, ir neturėjau kam to pasakyti. Man gerklę smaugė ašaros, bet verkti negalėjau. Apėmė begalinis troškimas pavirsti į žvėrį, plėšrų vilką ir didelį pasiutusį šunį ir nieko gyvo neįleisti į tą mišką. Pirmą kartą pajutau, kad aukštos vietos tarp žmonių neišsikovosiu. Dabar aš už juos visus daugiau moku, bet jie už mane didesni: gal ateis laikas, kai būsiu už juos turtingesnis, bet jie vistiek bus didesni. Jie visi turėjo nuostabią drąsą būti dideli ir nekreipti dėmesio į kitą; jie sugebėjo plaukti viršum kitų galvų, kaip debesys viršum medžių ir bažnyčių bokštų. Jie nebijojo būti aukštai ir nekristi, o aš jutau, kad to tikrumo ir pasitikėjimo savim niekada nepasieksiu. Mane smaugė mano paties menkumas. Jis ir nesmaugė, bet gulo iš viršaus, kaip didelis neišpasakytai sunkus kalnas, ir spaudė prie žemės. Gulėjau savo menkumo prislėgtas, ir negalėjau pajudėti. Aš negalėjau atsikelti ir pareiti namo toks suplyšęs ir sudaužytas. Aš ir čia buvau pilnas baimės, nes toliau buvo girdėti šūkaujant ir dainuojant. Galėjo kas nors ateiti ir rasti mane gulintį sudaužytą ir suplėšytą, kaip pabėgusį ir nuo persekiotojų pasislėpusį vagį. O jei toks pareičiau, visi tuoj pamatys, ir aš nebeturėsiu kur akių dėti. Visi jie buvo drąsūs ir pilni nesuvokiamo įžūlumo, net ir patys menkiausi iš mūsų senomis skardomis sulopytos gatvelės. Tik man jo trūko. Gulėjau peršinčiu veidu ir skaudančia koja ir vieno tetroškau: nors truputėlio tos akiplėšiškos drąsos, nors tiek, kad sumuštas ir suplėšytas galėčiau vidury dienos galvą iškėlęs pareiti namo. Juk iš tikrųjų aš buvau teisus, o jie neteisūs ir dar du. Taip, vienas net besirengiąs iš muštynių duoną valgyti. Pakilau ir mėginau eiti, bet, nepriėjęs aikštelės krašto, vėl atsisėdau. Nepamanykite, kad iš skausmo. Fizinį skausmą man nesunku buvo pakelti. Aš tik pagalvojau, kad niekas neklaus, kas jie tokie buvo ir ką jie galėjo. Ne! Jie pasakys tiesiai ir paprastai: „Tas šiandien pasiutiškai gavo! Ir gerai! Tegu nesideda dideliu!“ Blogai, kai žmogus galvoji. Tada nieko negali padaryti. Yra žmonių, kurie negalvoja, ir jie patys laimingiausi. Jie visada padaro tą, kas jiems tuo tarpu geriausia, ir už tat žino, kas yra laimės akimirkos. Kai galvoji, vienu žvilgsniu apimi visą gyvenimą, ir visada atsisakai to, ko nereiktų atsisakyti. Jūs galite galvoti kitaip, aš nesiginčysiu. Pasakiau tik taip, kad apie tą tiek daug sykių esu galvojęs ir kad užmiršiu pasakyti tada, kada reikės pasakyti.

(bus daugiau)

LAIVAI / VLADAS ŠLAITAS

Seni prekybiniai laivai,
sūraus vandens ir vėjo žirklių apkramtyti,
sugrįš po daugelio dienų gimton pakrantėn;
jie jau iš tolo atpažins kiekvieną smulkmeną
mažytės prieplaukos namų; ir senos burės
mojuos iš tolo vėliavėlių skepetaitėm.

Seni prekybiniai laivai, kaip žmonės, jaučia
švininį nuovargį ir sąnarių gėlimą;
jie padūmavusiom akim iš tolo ilgis
ramios užuovėjos ir lengvo miesto triukšmo,
su pasivaikščiojimais temstančioj krantinėj
ir su aštriom dainom įgėrusių jūreivių.

Seni prekybiniai laivai,
sūraus vandens ir vėjo žirklių apkramtyti,
į molo sieną atsišlieja ir užmiega,
kol juos po mėnesių kelių pažadins aštrūs
sirenų ašmenys. Tada laivai pabus
ir jau daugiau nebegalės užmigti,

nes laivo gyslom užsidegs jūreivių kraujas
ir senos burės įsitemps, lyg plieno stygos;
jos išdidžiai žiūrės į tolstančią pakrantę
su padūmavusiais namais, rūkytom silkėm,
su atitrūkstančiais keiksmais liūdnų nešikų
ir riebalų dėmėm virš juodo uosto vandenio.

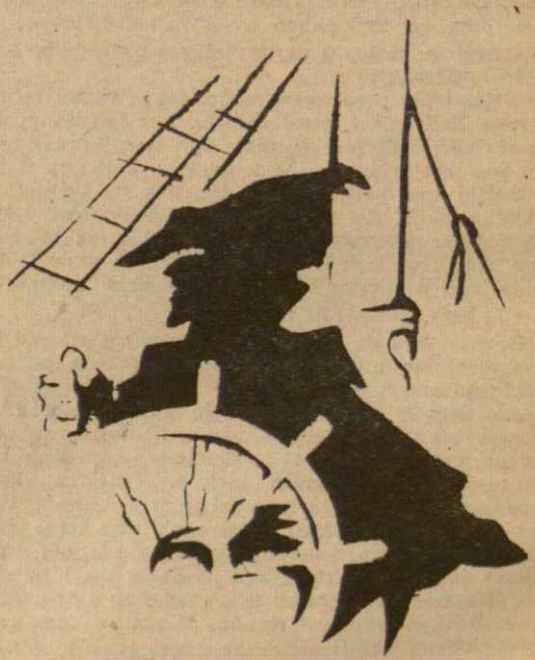

Piešinys V. Simankevičiaus

ANTIHUMANIZMAS MENE

J. GRINIUS

Stebint šių dienų menininkų ir visuomenės santykius, nevienam kyla klausimas, iš kur tas aštrumas ir net priešiškumas. Tiesa, kad visiška darna tarp meno žmonių ir visuomenės yra idealas. Paprasti žmonės ir net meno kritikai negali vienodai įsigilinti į meno kūrinius, juos suprasti ir pergyventi, kaip patys kūrėjai. Antra vertus, meno kūrėjai dažniausia yra pažangesni už paprastų piliečių daugumą — jie ieško naujų kelių, o visuomenė linkusi į konservatyvizmą, tik nerangiai seka paskui pažangos pionierius. Tačiau kai kalbame apie mūsų laikų menininkų ir visuomenės santykius, iškeliami ir kitokie motyvai. Menininkai ir jų artimi bičiuliai prikiša visuomenei abejingumą, paviršutiniškumą, savanaudiškumą arba niekinimą viso, kas nesusieta su nauda ir smagumais. Tuo tarpu iš visuomenės pusės menininkai kaltinami, kad jų menas (tapyba, muzika, poezija) perdaug keistas, uždaras, teprieinamas tik autoriams ir siauram jų bičiulių rateliui, kad po tariamuoju originalumu slepiasi lėkšta maniera, kad jų kūriniai, užuot teikę žiūrovui estetinio pasitenkinimo, ji tik suerzina.

Be abejo, tiek menininkų priekaištuose visuomenei, tiek visuomenės menininkams yra tiesos. Tačiau tai dar neviską išaiškina. Atrodo, kad per priekaištingus ginčus nepasakomi kai kurie intuityviai nujaučiami dalykai, bet savokomis sunkiai pasakomi. Ar kartais nesusipratimo tarp visuomenės ir menininkų viena priežasčių nėra skirtingos pažiūros į žmogų ir jo vertę?

Mūsų laikų meno parodų lankytojas nori rasti kūriniuose žmogų, bet dažniausiai jo neranda, nes pastarųjų dešimtmečių menas, ypač tapyba, žmogaus nemėgsta. Kiek renesansas, iš kurio yra išaugęs visas naujųjų laikų menas, žmogų brangino ir domėjosi jo būties problemonis visais atžvilgiais, tiek vadinamasis modernusis menas, pradedant impresionistais, nuo žmogaus nusigręžė ir ėmė jį vienaip ar kitaip neigti.

Negalėdami tuo tarpu leistis į visas meno sritis, pažiūrėkime plačiau į tapybą, kuri yra gyvastingiausia meno šaka naujaisiais laikais. Taigi kokią vietą mūsų laikų tapyboj užima žmogus ir kaip jis vaizduojamas?

Atsakydami į tai, turime pažymėti, kad l a b a i c h a r a k t e r i n g a a p r a i š k a m ū s ų l a i k ų t a p y b o j e y r a į s i g a l ė j i m a s p e i z a ž o, kur žmogaus pavidalui vietos beveik nėra. Tiesa, ir renesanso ir vėlybesnių amžių tapytojams peizažas nebuvo svetimas, tačiau jis nebuvo viešpats. Net tokie tapytojai, kaip Giorgione, C. Lorrain, Watteau, Corot, kurie mėgo gamtos vaizdus, iš jų vis dėlto nepašalino žmogaus. Toliau jau nueina kai kurie olandų tapytojai. Tačiau su impresionistais, kurie, palikę savo ateljė, ima tapyti atvirame ore, gamtos vaizdas tapyboj triumfuoja. C. Monet, V. van Gogh, P. Cézanne pirmiausia yra peizažistai, kurie su pasigardžiavimu keletą kartų tapo vis beveik tą patį gamtos kampelį. Tiesa, jie retkarčiais gali nupiešti ir žmogų, bet tai bus išimtis iš bendrosios krypties. Šitokiu būdu naujausią tapybą užplūsta peizažai peizažėliai tokia gausybe, kokios niekada anksčiau nėra buvę.

Gretimais su peizažu įsigali ir nature-morte. Kubistai (Braque, Marquet) yra beveik išimtinai natiurmorto tapytojai. Jei vėlybesnieji dailininkai nėra tokie mirusios gamtos fanatikai, tai vis dėlto retas mūsų laikų tapytojas nėra čia atidavęs duoklės, tapydamas vaisius, gėlių puokštes vazose, žaislus, rašomojo stalo įrankius ir kitokius daiktus. Šitokį reiškinį buvo galima pastebėti ir lietuvių tapyboj, jei kas bent kiek ja domėjosi.

N a t u r e - m o r t e i r p e i z a ž a s u ž i m a ž m o g a u s v i e t ą t a p y b o j e iš dalies ir todėl, kad naujųjų laikų dailininkai yra atviri individualistai ir formalistai. Jie piešia ir tapo tai, kas įdomu jiems patiems, kas duoda daugiausia laisvės jų tapybiniams formaliniams bandymams, kas juos priartina prie grynosios tapybos. Mat visose meno šakose grynumas yra tapęs magišku žodžiu. Grynoji muzika, grynoji poezija, grynasis teatras, grynoji tapyba buvo kartojami amž. pradžios menininkų ir kritikų tūkstančius kartų, drauge primenant nesileisti į siužetą, į „literatūrą", lyg čia, o ne pačiuose dailininkuose glūdėtų nepasisekimų priežastys Kalbėdami apie grynąją tapybą, dailininkai turėdavo ir turi prieš save muziką, kaip pavyzdį. Tai esąs tikrasis menas, nes jis nieko nepasakoja ir nevaizduoja, o tėra grynų garsų kūryba. Analogiškai ir t a p y b a t u r i n t i b ū t i s p a l v ų k ū r y b a, kurioj lemtų tik tapytojo nuotaika ir jo formaliniai ieškojimai nepriklausomai nuo daiktų ir žmonių pasaulio, nes tapytojas išreiškiąs savo pergyvenimą, savo idėją, o ne pasaulį. Todėl svarbu ne tai, ką tapytojas vaizduoja, bet kiek jam pavyksta spalvomis, jų niuansais ir tonais išreikšti norimą nuotaiką, sukurti savotišką spalvinę simfoniją.

Kad ir norėdami būti gryni, kaip muzikai, ir tesiversti spalvinėmis kombinacijomis ir spalviniais deriniais, tapytojai vis dėlto praktiškai būna priversti pripažinti, kad spalvų įspūdžiai nėra visai analogiški garsams. Natūralūs ir dirbtiniai garsai nevaizduoja ir neišreiškia jokio daikto, tuo tarpu gamtoje laisvų spalvų beveik nėra. Mūsų regimoje tikrovėje visokiausių niuansų spalvos yra glaudžiai suaugusios su daiktais ir jų pavidalais. Tiesa, dirbtiniu keliu galima prieiti prie spalvų laisvumo, sakysim, vienokio ar kitokio žalumo ar mėlynumo; tačiau norint, kad kitas žmogus bent kiek paveikslą suprastų ir atjaustų, tapytojui norom nenorom tenka savo spalvas jungti su bent kiek suvokiamo daikto pavidalu. O mažiausiai precizuotos ir todėl įvairiausios gali būti gamtos vaizdų arba peizažinės formos. Su jomis tapytojas gali daug laisviau elgtis negu su žmogaus pavidalu ir jo veidu. Kad ir kaip jis norėtų nesiskaityti su žmogaus išvaizda, jis vis dėlto čia mažiau turi laisvės savo fantazijai, nes ir jis pats ir visuomenė žmogų iš paviršiaus geriau pažįsta negu gamtą ir aplinką. Tai yra viena priežasčių, kodėl daugelis mūsų laikų tapytojų, užburtų koloristinėmis problemomis, gena lauk iš tapybos žmogaus pavidalą. Jie ne tik patys paskęsta peizaže, bet dažnai nori, kad ir kiti tapytojai darytų taip, kaip ir jie, ir net užmiršta, kad Tizianas, Velaquez ir kiti žmogaus tapytojai savo laiku buvo pirmaeiliai koloristai, kad ir nebūdami peizažistais.

Mūsų laikų spalvinių simfonijų kūrėjai nevisada tik netiesioginiu būdu paneigia žmogų, atiduodamai pirmenybę peizažui ir natiurmortui. Ir jų paveiksluose

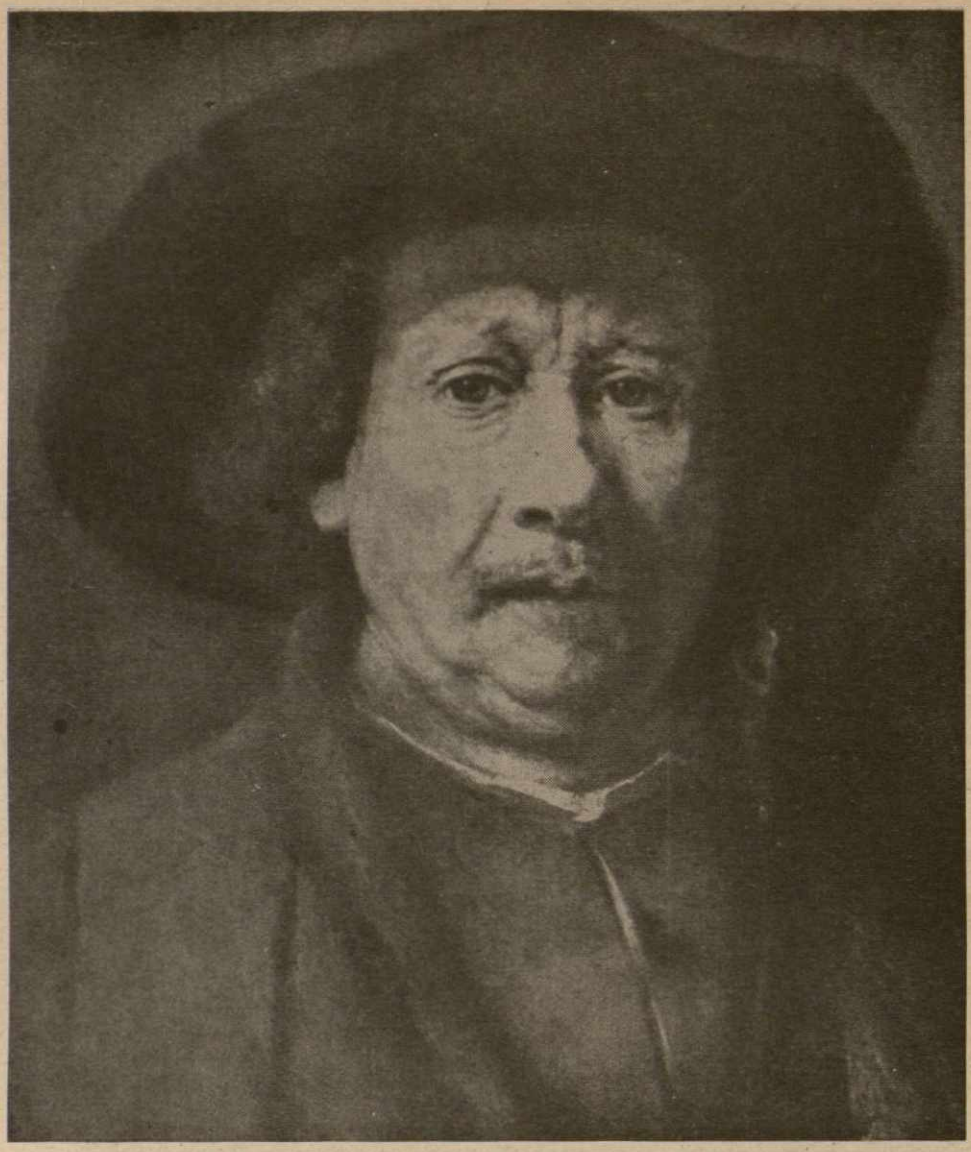

Rembrandt
Autoportretas

kartais pasirodo žmogaus pavidalas. Tačiau šitais atvėjais jis dažniausiai netampa pirmareikšmis, kad juo dailininkas būtų specialiau susidomėjęs. Grynųjų koloristų paveiksluose dažniausia žmogus teturi tiek reikšmės, kiek ir bet kuris kitas peizažo ar natiurmorto elementas, priklausomas nuo visumos. Ne pagal žmogų organizuojama paveikslinė aplinka ir koloritas, bet žmogaus pavidalas derinamas prie aplinkos ir jos koloristinių konsekvenciju.

Kaip pavyzdį galima suminėti Alf. Dargio „Lietuvių vestuvių papročius". Ten didžiojoj daly paveikslų žmonės vaizduojami, kaip grubūs manekenai, kaip stuobriai arba kaip kokie molio prikrėsti maišai. Kartais atrodo, kad tapytojas į vestuvinės dramos žmones mažiau kreipia dėmesio, negu į taudodailės ornamentais pažymėtus daiktus. Jei toj paveikslų serijoj būtų duoti teatriniai eskizai, daug ką suprastume ir pateisintume; tačiau, turėdami užbaigtus paveikslus su žmonių figūromis, vis dėlto pasigendame gyvo žmogaus. Alf. Dargiui, kaip ir nevienam kitam mūsų laikų tapytojui, žmogaus pavidalas, kaip ir kiekvienas kitas peizažo ar natiurmorto daiktas, dažnai tėra tik kompozicinis ir spalvinis paveikslo elementas, griežtai palenktas koloristinei visumai. Į tai žiūrėdami grynai estetiniu formaliniu atžvilgiu, neturėtume teisės tapytojams ką prikišti, nes visumos darni vienybė meno kūriniui yra esminė. Tačiau kiekviena žmogaus kūryba yra tam tikrų idėjų, jausmų ir valios pastangų rezultatas. Todėl statulos, paveikslai, eilėraščiai gali būti taip pat vertinami idėjiniu ir moraliniu atžvilgiais.

O šitaip į naujųjų laikų tapybą žiurėdami, turime iškelti dar vieną požymį, kuris atskeidžia žmogaus asmens paneigimą. Jis pasireiškia žmogaus veido, kaip psichinio gyvenimo išraiškos, paneigimu. Veidas, kuris ligi antrosios XIX amž. pusės paveiksluose atsispindėjo įvairia temperamentų ir charakterių gama, kai žvilgsniu ir šypsniu švytėjo žmogaus mintis ir jo dvasingumas, pamažu sugyvulėja, sustingsta į schematinę maskę ir pagaliau suskyla į atskiras dalis ir sunyksta, kaip lavonas. Šitas procesas jau matyti kai kurių impresionistų paveiks-

luose. Antai E. Manet (1832—1883) ir A. Renoir (1844—1919) kūriniuose žmogaus veidas nebeturi šypsnio ir jau akyse retai besušvyti mintis; drauge pasirodo dvasinis bukumas ir fiziologinių geismų prasiveržimas ir net vyravimas. Iš žmogaus jau žvelgia gyvulys. Tai dar ryškiau matyti Gauguin (1848—1903) paveiksluose, kuriose jis vaizduoja Tahiti salos moteris. Tų pusiau laukinių juodų žmogysčių maskėse nebėra prasmės ieškoti minties, nes ten medžiagos sunkumas ir gyvuliškas apsnūdimas yra viešpats. Kubistams (skulptoriams) veidas belieka schema, o vokiečių ekspresionistai veido, kaipo tokio, dažnai nebepripažįsta. Jiems vienur jis, kaip mašinos dalis, kitur jis suskaldytas į schemines skeveldras ir sujauktas — akys, ausys, nosis kartais patampa sunkiai suvokiamų schemų kratiniu. Kitų modernistų rankose veidas išeina kaip spalvoti plėmai bendruose spalvų ir brūkšnių deriniuose. Kartais atrodo, jog tai daugiau pūnančių lavonų, negu gyvų mąstančių būtybių veidai. Ir taip būna ne pas vieną Picasso. Todėl vienas didžiųjų dabarties romanistų Fr. Mauriac yra pasakęs, kad šių dienų tapytojams veidas yra tapęs priešu, kurį jie persekioja su naikinančia neapykanta.

Turint šitokį žmogaus traktavimą šių dienų tapyboj, turime teisės susimąstyti ir paklausti, ar tai nėra nusižengimas žmogui? Ieškodami atsakymo į šitą klausimą, į tapybą ir apskritai į meną nežvelgiame — tik estetiškai. Žiurėdami į tai tik estetinių atžvilgiu, turime sutikti, kad paveikslą galima meniškai suorganizuoti arba pirmoj eilėj vaizduojant žmogų ir prie jo derinant aplinkos daiktus, arba pirmoj vietoj pastatant gamtą ir daiktus ir, be kito ko, jų aplinkon dar įvesti žmogų, kaip lygiareikšmį ar menkesnį elementą. Jei šis pastarasis atvejis būtų retas, gal ir netektų kalbėti apie antihumanizmą. Tačiau kada turime daugybę paveikslų, sukurtų per keletą dešimčių metų žymių ir ne tokių žymių dailininkų, kurie arba sistemingai vengia vaizduoti žmogų, arba jį vaizduoja lygios vertės su daiktais ir ženklais, arba jį darko, paversdami bjauriu gyvuliu arba savotišku lavonu, tada šitą bendrą tendenciją norisi savaime pavadinti antihumanizmu.

Šitas vardas naujausių laikų menui, ypač tapybai,

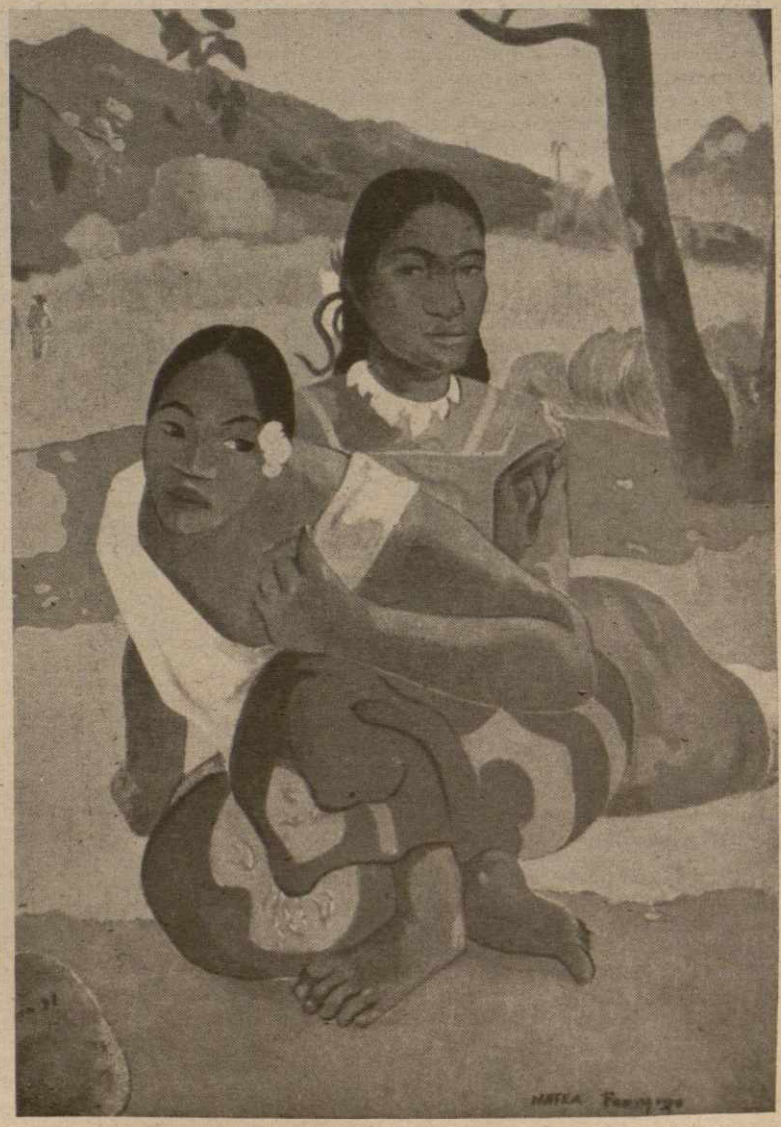

Gauguin Tahiti moterys

atrodo, juo labiau tinka prisiminus, kad XIX am. antroji pusė ir XX am. pirmoji pusė filosofiniame, politiniame ir visuomeniniame gyvenime ėjo ir dar tebeina antihumanistine kryptimi, nes žmogaus asmenybę buvo stengiamasi suniekinti ir žmogų sulyginti su gyvuliu arba su daiktu. Argi pozityvistai filosofai neįrodinėjo, kad žmogaus dorinė, religinė ir estetinė sąmonė tėra aplinkybių ir papročių vaisius? Ar materialistai neįrodinėjo, kad žmogus neturi savy dieviškos kibirkšties, kad žmogus tėra tuo, ką jis valgo (Feuierbacho posakis: der Mensch ist, was er isst)? Argi istorinio materialismo šalininkai su K. Marksu priešaky neįtikinėjo, kad žmogaus mąstymą, jo elgseną, jo estetinę kūrybą nulemia socialiniai ir ekonominiai santykiai su kova už būvį? Ar kapitalistai nežiūrėjo į žmogų, kaip į gyvulį ir į mašiną, kuri turi jiems uždirbti turtus? Ar marksistai neskelbė ir nevykdė gyvenime pažiūros, kad žmogus tik tiek vertas, kiek jis solidarus su proletarų klase ir jai tarnauja? O fašistai su nacionalsocialistais ar daugiau vertino žmogų? Ar jis nebuvo jiems įrankiu rasės, tautos ir valstybės reikalams? Ar marksistams neproletaras („buržujus") nebuvo ir nėra sunaikinimo vertas pasiutęs šuo? Ar nacionalsocialistams nearijai, žydai ar slavai nebuvo šiukšlės ir mėšlas germanų dirvai?

Į visus šituos klausimus reikia atsakyti: taip. Jei buvo ir yra priešingų reiškinių įvairiose gyvenimo srityse, tai jie nedominavo ir nedavė gyvenimui tono. XIX amž. antroji pusė ir XX amž. pirmoji pusė ėjo ir dar tebeina po įvairių niuansų materializmo vėliava. Humanistų, spiritualistų ir personalistų balsus, aukštinančius žmogaus asmenybę, nustelbė ir nustelbia įvairiopas materializmas ir vitalizmas, kurių didžiausias priešas žemėje yra žmogus su savo nemaria ir nerimstančia dvasia. Prieš žmogų ir prieš jo dvasią yra nukreipti mūsų laikų pagrindiniai smūgiai. Štai kodėl visas mūsų epochos gyvenimo stilius yra antihumanistinis. Ir iš jo neišsiskiria net menas.

Mūsų laikų menininkų didžiuma, net to nejausdama, ėjo ir eina antihumanistine kryptimi. Argi nuo natūralisto E. Zola laikų nėra pamėgtas literatūroj vaizduoti žemasis sugyvulintas žmogus su iškrypusiais instinktais, be kilnesnių aspiracijų? Kai rašytojas ar dailininkas sako, kad jis negali vaizduoti gražaus ar kilnaus žmogaus, nes aplinkui, visame gyvenime temato suniekšėjusius, bjaurius, išsigimusius žmones, ar jis nekalba, kaip miesčionis, kuris darbininkuose temato tik niekšus, sukčius ir tinginius, arba kaip liaudies žmogus, kuris kituose tepastebi dėles-išnaudotojus, dykaduonius, išsigimėlius? Kada su žmogaus pavidalu dailininkas elgiasi taip, kaip su kokiu nors krūmu, akmeniu, arba obuoliu, ar nėra tam tikro panašumo su tomis pažiūromis, pagal kurias nėra esminio skirtumo tarp žmogaus, gyvulio ir šiaip sau daikto? Kada žmogaus pavidalą ir jo veidą tapytojas tiek tevertina, kiek peizažo elementą arba dekoratyvinį ornamentą, ar tada dailininkas nėra paveiktas tų pasaulėžiūrinių ir politinių srovių, pagal kurias žmogus tik tiek tėra vertas, kiek jis naudingas tam tikram kolektyvui (kapitalistų ar proletarų klasei, tautai ar valstybei)? Ar tai yra protestas prieš materialistinį naturalizmą mene?

Taigi, atrodo, paniekinimas ir net neapykanta reiškiama žmogui teorijose ir praktikose pereina taip pat į menininkų teorijas ir jų kūrinius. Tiesa, kai kam gali atrodyti, kad mūsų laikų menininkų panieka žmogui kyla ne iš materialistinių, bet iš individualistinių nuotaikų. Ir šitoj nuomonėj yra tiesos. Kiekvienas menininkas yra didesnis ar mažesnis individualistas, gyvenąs daugiausia savo pasauliu. Taip pat tiesa ir tai, kad mūsų laikų meno kūrėjai yra žymiai didesni individualistai, negu viduriniaisiais amžiais. Tais laikais menininkų dauguma buvo amatininkai, kurie labiau vertino pasisekusį kūrinį, negu savo asmenį. Mūsų laikų meno kūrėjai kitaip jaučia ir kitaip elgiasi. Tačiau ar šių pastarųjų individualizmas gali juos apsaugoti nuo materializmo, kuris reiškiasi aplinkui?

Menininkas gali būti užsidaręs savo išdidžioje vienatvėje ir ekonomiškai būti elgeta, kaip V. van Gogh ar Gauguin, tačiau savo mintyse, jausmuose ir juslėse jis gali būti materialistas, net pats apie tai gerai nenusimanydamas. Individualizmas nėra nesuderinamas su materializmu, nes menininkas, kuris tevertina tik savo asmenį, tik savo talentą ir savo gyvenimą, dar labiau jaučiasi turįs teisės niekinti kitą žmogų, kada teorijos ir gyvenimo pavyzdžiai pradeda įkalbinėti, kad žmogus yra tik aplinkybių padaras, nesiskiriąs iš esmės nuo daiktų ir gyvulių. Ir tie mūsų laikų diktatoriai, kurie masiniu nekaltų žmonių naikinimu koncentracijos stovyklose vykdo gyveniman materialistines teorijas, yra taip pat individualistai. Juk tik save jie telaiko išrinktaisiais, o kitus — priemonėmis arba priešais vertais sunaikinimo.

Todėl kartais ir norisi paklausti, ar tie dailininkai ir kiti menininkai, kurie su panieka žiūri į žmogų ir su jo pavidalu atatinkamai elgiasi meno kūriny, netalkininkauja simboliškai tiems materialistams diktatoriams ir jų pakalikams, kurie naikina žmones koncentracijos stovyklose ir laidotuvių krosnyse? Būtų neteisinga sakyti, kad toks simbolinis talkininkavimas būtų sąmoningas. Tačiau nuotaika ir iš pasąmonio išplaukiančios direktyvos kūryboje yra panašios, analogiškos.

Taigi, kaip mūsų laikų moraliniai, socialiniai ir politiniai sukrėtimai yra sukelti materialistinio ir vitalistinio antihumanizmo, taip didieji nesusipratimai tarp visuomenės ir menininkų, atrodo, turi tas pačias šaknis. Teorijoje ir kūryboje paneigiamas ar niekinamas žmogus žiūrovuose sukelia instinktyvią reakciją pries kūrinį ir jo autorių. Tai nereiškia, kad žiūrovas būtų geresnis už dailininką. Jis gali būti net žymiai blogesnis, tačiau prieš žmogaus niekinimą jis reaguoja instinktyviai. (Juk ir didžiausias niekšas, pavadintas niekšu, įsižeidžia). Taigi, kai menininkas nemėgsta arba nekenčia žmogaus, tai savaime atsiliepia jo kūryboje. O kai parodų eilinis lankytojas tai pastebi, kad ir nesąmoningai, jis įsižeidžia ir piktinasi, nes jis vis dėlto yra žmogus ir instinktyviai solidarizuoja su kitais žmonėmis.

Kada šiandien materializmas ir vitalizmas jau yra įrodę savo vertę, privesdami žmoniją prie negirdėtų ligi šiol sukrėtimų ir smūgių, norėtųsi pamatyti menininkus, pirmuosius pasukant ta kryptimi — spiritualistine, personalistine ar humanistine. Tuo toli gražu nenorime pasakyti, kad dailininkai turėtų taptį akademistais ar kurti taip, kaip senieji meisteriai, esą humanizmo įtakoj. Visi techniniai laimėjimai, įsigyti pastaraisiais laikais turi būti išlaikyti ir dar nauji užkariauti. Tačiau tapyti peizažus bei natiurmortus ir patį žmogų traktuoti kaip natiurmortą ar ornamentą šiomis dienomis, kada žmonija stovi prieš dilemą būti ar nebūti, būtų perdidelis olimpiškas abejingumas. Todėl žmogus turėtų atgauti mene sau deramą, vietą kokią jis turėjo ilgus amžius, tačiau tai nereiškia, kad turėtų būti paniekinti naujieji tapymo metodai arba kad peizažas turėtų būti visai pamirštas. Kam žmogus ir jo gyvenimas mažai tejdomūs arba kas nepajėgia sukurti tapybiškai stipraus paveikslo su žmogumi centre, tas gali pasilikti ir prie peizažo. Tačiau šiandien peizažinės tapybos nebegalima laikyti pažangos reiškiniu, kaip dažnai buvo sakoma ligi šiol. Priešingai, dabar pažanga būtų sugrįžti prie žmogaus, žinoma, jei jam vaizduoti būtų naudojami nauji tapybiniai metodai stiprios kūrybinės asmenybės rankose.

V. Trumpa

VETO TEISĖ IR JTO

I. Veto teisė ir Lietuva

Mūsų teisinėje sąmonėje veto teisė turi labai konkrečią prasmę. Iš dalies ji yra susijusi su poros šimtmečių mūsų tautos istorija, kada vadinamasis liberum veto buvo vienas iš charakteringiausių mūsų politinio gyvenimo reiškinių. Iš dalies ji siejama su pusiau istoriniu, pusiau legendiniu Upytės (Panevėžio) apskrities atstovo Sičinskio (liaudies vadinamo Čičinskio vardu) asmeniu, kurį Maironis įamžino savo baladėje „Čičinskas". Legendų apie Sičinskį pagrindą sudaro XVII a. vidurio įvykiai. 1652 m. seimas, susirinkęs vienu pavojingiausiu Lietuvos-Lenkijos gyvenime momentu (Ukrainos sukilimas; vadovaujamas garsaus Bochdano Chmielnickio, kurį rėmė Maskvos valstybė) nieko negalėjo nutarti dėl pasireiškusių politinių rietenų, o ir pats seimas iširo, Sičinskiui pasinaudojus veto teise ir iš seimo išvažiavus namo. Šitas legalus vieno seimo atstovo veiksmas sukėlė jau to laiko visuomenėje didelę audrą, tačiau ne tiek dėl to, kad visuomenė būtų pasipiktinusi pačia veto teise, kiek dėl to, kad šiuo kritišku momentu aukščiausia valstybės institucija — seimas — turėjo išsiskirstyti nepadaręs jokio nutarimo.

Pačios veto teisės iš esmės niekas dar tuo metu nedrįso kritikuoti. Ji dar daugiau kaip šimtą metų pasiliko pačioje vadinamųjų auksinių laisvių viršūnėje. Lietuvos ir Lenkijos visuomenė (suprask-bajorija) nepapraistai gynė savo laisves ir didžiavosi esanti pati demokratiškiausioji valstybė pasaulyje, nors iš tikrųjų, kaip rašė tų laikų žymusis prancūzų teisininkas Montesquieu, turėdamas galvoje veto teisę, „jei vykdomoji valdžia neturi teisės sustabdyti legislatyvinio organo išdaigas, jisai tampa despotiškas" (Esprit des lois, XI knyga, VI skyrius). Tik XVIII a. antrojoje pusėje, kai besididžiuojantį savo laisvėmis Lietuvos — Lenkijos respublika priėjo liepto galą ir ėmė ieškoti priežasčių, kurios prie to privedė, tik tada buvo imta kritiškai vertinti visa valstybinė santvarka ir, be kita ko, sustota ir ties veto teise. Tada, atrodo, ir susikūrė visos tos legendos apie Upytės Sičinskį, kurias taip gražiai panaudojo vėliau mūsų Maironis. 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijoje veto teisė jau buvo panaikinta, tačiau netrukus (1795 m.) Lietuva ir Lenkija buvo galutinai Rusijos, Prūsijos ir Austrijos okupuotos, pirma negu naujoji konstitucija galėjo būti įgyvendinta.

II. Veto teisė.

Kas yra veto teisė? Kaip ir daugumas teisinių sąvokų, ji yra pasiskolinta iš senosios romėnų teisės (veto lotynų kalba reiškia „draudžiu"). Veto teisė naudojosi vadinamieji liaudies tribūnai, norėdami pasipriešinti įstatymų leidžiamojo organo — senato — valiai. Liaudies tribūno veto užteko, kad senato paruoštas įstatymas nepraeitų. Vadinas, čia buvo uždėti tam tikri varžtai įstatymų leidžiamajam organui.

Ilgą laiką veto teise ir naudojosi vykdomoji valdžia prieš įstatymų leidžiamąją valdžią. Be abejo, ten, kur vykdomoji valdžia yra ypatingai stipri, kaip absoliutinėje monarchijoje arba diktatūroje, ji gali pasipriešinti kiekvienam įstatymui. Parlamentas, seimas arba kita panaši institucija (Aukščiausioji Taryba, kaip S. Sąjungoje) teturi grynai formalinę reikšmę. Ji tik turi teisę nuploti tai, ką valdžia yra sumaniusi.

Tačiau ir demokratiniuose rėžimuose, kaip konstitucinė monarchija arba respublika, vykdomoji valdžia yra rezervavusi sau teisę pasipriešinti tiems įstatymų projektams, kurie jos galva nėra kraštui naudingi. Tai ir yra vykdomosios valdžios veto teisė. Ja naudojasi aukščiausias vykdomosios valdžios organas — karalius arba prezidentas. Tokią teisę, pvz., turi JAV prezidentas, kuris gali vetuoti kongreso istatymų projektus, jei jie nebuvo priimti dviem trečdaliais balsų. Šiuo atveju veto teisė nėra absoliutinė. Ja pasinaudojus, galima tik grąžinti įstatymo projektą dar kartą persvarstyti, atsižvelgiant į vetuojančio rekomendacijas.

Kitaip buvo su veto teise XVI—XVIII a. Lietuvos valstybėje, kuri šiuo metų kartu su Lenkija buvo sudariusi vad. „abiejų tautų respubliką". Per toli čia mus nuvestų noras išnagrinėti garsiąją liberum veto teisę. Kad ji būtų visiškai suprantama, reikėtų ištirti visa politinė ir socialinė to keisto organizmo struktūra. Pažymėsime tik trumpai, kad čia veto teise naudojosi ne vykdomoji centro valdžia (kurios po teisybei visiškai ir nebuvo, jeigu neskaityti beveik beteisio karaliaus), bet ja naudojosi arba galėjo pasinaudoti bent formaliai kiekvienas seimo dalyvis, to seimo, kuris buvo, galima sakyti, visagalis.

Verta čia atkreipti dėmesį į vieną to seimo ypatybę, kuri padės suprasti ir dabartinius tarptautinius ginčus dėl veto teisės. Senasis Lietuvos — Lenkijos seimas iš esmės skyrėsi nuo dabartinių įstatymų leidžiamųjų organų — parlamento, seimo ir panašių institucijų. Seimo dalyviai nebuvo atstovai, arba deputatai, mūsų dienų prasme. Nenuostabu užtat, kad jie tuo vardu ir nesivadino. Lotynų kalba jie buvo vadinami nuncijais (nuntius — pasiuntinys), lenkų kalba — posel, pasiuntinys, delegatas. Dėl to seimas buvo savotiška tarptautinė institucija, kongresas, primenąs daug kuo buvusią Tautų Sąjungą arba dabartinę Jungtinių Tautų Organizaciją. Jis buvo lyg tarptautinė institucija ne dėl to, kad jame dalyvavo Lietuvos ir Lenkijos delegatai. Jo tarptautiškumas plaukė iš to, kad kiekvienas seimo dalyvis turėjo tam tikrą apibrėžtą mandatą iš tos srities, iš kurios jis buvo pasiųstas. Tokia sritimi buvo apskritis arba pavietas. Kiekvienas apskritis rinkdavo po du pasiuntinius vietiniame apskrities seimelyje, aprūpindavo juos tam tikromis instrukcijomis, kurių pasiuntinys neturėjo teisės peržengti. Tai panašu į tam tikros valstybės delegaciją tarptautinėje konferencijoje, kur toji delegacija turi ginti ją įgaliojusios valstybės valią. Kaip tokia delegacija yra atsakinga prieš ją pasiuntusią vyriausybę ir tos valstybės seimą, taip ir to laiko pasiuntiniai buvo atsakingi prieš juos pasiuntusio apskrities visuomenę (bajoriją), kuri reikalaudavo iš grįžusių iš seimo pasiuntinių apyskaitos.

Be abejo, kad esant tokiai sistemai ir veto teisė nėra absurdiška, kaip kai kam gali atrodyti, bet logiškai išplaukia iš pačios sistemos. Tos sistemos kertinis akmuo yra apskrities suverenumas, kurį ginti ir buvo įpareigoti apskričių pasiuntiniai, siunčiami į bendrą seimą. Tas principas buvo išreikštas garsiu istatymu nihil de me sine me, vadinas, nieko negali būti nutarta, kas prieštarautų deleguojančiųjų valiai. Jei toks pavojus iškildavo, delegatas galėjo pareikšti veto — ir seimas neturėjo teisės priversti vetuojančio nario visuomenę vykdyti be jos valios padarytus sprendimus. Tai visiškai logiška ir suprantama.

Taip buvo grynai formaliai. Bet yra ir kitas panašumas tarp to laiko Lietuvos-Lenkijos seimo ir dabartinių tarptautinių konferencijų. Ir šį kartą panašumas plaukia iš gyvenimo praktikos. Tarptautinėje bendruomenėje, kuri remiasi atskirų valstybių suverenumu, formaliai kiekviena valstybė gali ir turi teisę nepripažinti tarptautinės institucijos sprendimo, jeigu

tai jai nepatinka. Ji gali, kaip anų laikų seimo pasiuntinys, pareiškusi protestą, pasitraukti iš derybų ir grįžti namo. Tolimesni konferencijos sprendimai jos nesaistys.

Tačiau gyvenimo praktika parodė, kad nors ir buvo pripažįstama veto teisė ir labai branginama, betgi praktiškai negalėjo bet kas ja naudotis. Reikėjo skaitytis su viešąja opinija ir tuo atveju, jei veto teise pasinaudojęs asmuo turėjo ją griežtai prieš jį nukreiptą, jis negalėjo rizikuoti tai daryti. Dažnai prieš tokią jo užmačią būdavo pavartojama jėga, ir jis būdavo priverstas tos teisės atsisakyti. Tad nors formaliai kiekvienas pasiuntinys turėjo teisę vetuoti ir tuo būdu išardyti seimą, praktiškai tat atsitikdavo tik tada, kai jį rėmė stipri partija, kurios užnugaryje jis veikė. Ir minėtasis 1652 m. seimas iširo ne dėl to, kad Upytės atstovas Sičinskis pasinaudojo veto teise, bet dėl to, kad jį rėmė daugelis galingų Lietuvos ir Lenkijos žmonių.

Tas pat yra ir tarptautiniuose santykiuose šiandien. Be abejo, kiekviena suvereni valstybė formaliai yra lygi ir gali naudotis visomis teisėmis, ir niekas negali jos priversti vienaip ar kitaip elgtis bent krašto viduje. Tačiau praktiškai ji turi skaitytis su pasauline opinija ir negali rizikuoti jos nukreipti prieš save, jeigu ji pati negali gyventi be tarptautinės bendruomenės. Be abejo, kad tuo atžvilgiu yra didelis skirtumas tarp didelių ir mažų valstybių, ir tai, ką gali daryti didelė valstybė, to negali sau leisti maža valstybė.

III. Veto teisė ir Jungtinių Tautų Organizacija.

Ligi šio karo tarptautiniuose santykiuose dalyvavo suvereninės valstybės, kurių suverenumas tebuvo suvaržytas tiek, kiek jos pačios įsipareigojo sutartimis arba tarptautinėmis konvencijomis. Nors daug buvo kalbama apie tarptautinę teisę, tačiau iš tikrųjų tokios teisės tikra to žodžio prasme nebuvo, nes nebuvo įstatymų, kurie būtų privalomi valstybėms, kaip kad civilinės teisės įstatymai privalomi atskiriems asmenims. Tautų Sąjunga buvo suvereninių valstybių organizacija. Nebuvo pareigos būti Tautų Sąjungos nariu, o valstybė, įėjusi į konfliktą su Tautų Sąjunga, galėjo iš jos išstoti, ir jos Sąjungos prievolės toliau nesaistė. O ir sąjungos narius tesaistė tie nutarimai, kuriuos priimant davė atitinkama valstybė savo pritarimą — vadinas, buvo elgiamasi pagal principą nihil de me sine me. Tad praktiškai nors veto teisė ir nebuvo įsakmiai formuluota, betgi pilnai galiojo prieškarinėje užsienio politikoje.

Kadangi toji politika, palyginti, labai greitai leido prieiti prie baisaus karo ir kitų politinių negerovių, savaime suprantama, kad kilo reikalas ieškoti naujų tarptautinio bendradarbiavimo principų, kurie neleistų nelemtiems įvykiams pasikartoti. Pirmiausia ginklai buvo nukreipti prieš valstybių suverenumo principą, nes buvo prieita prie išvados, kad neribotame valstybių suverenume glūdi visos šių laikų nelaimės. Tikrosios tarptautinės teisės era prasidės tik tada, kai bus institucija, kuri stovės aukščiau už atskiras valstybes, kuri kurs ne tik tarptautinę teisę, bet taip pat rašys tarptautinius įstatymus, kurie bus privalomi visoms tautoms ir už kurių nevykdymą bus numatytos ir vykdomos atitinkamos sankcijos. Čia yra būtinos dvi sąlygos: viena, kad atskiri tokios tarptautinės institucijos nariai atsisakytų valstybinio suverenumo teisės, antra, kad nė viena valstybė neliktų už tos organizacijos ribų, vadinasi, kad dalyvavimas joje būtų visiems privalomas.

Karo metu daug buvo apie tai kalbama ir rašoma, ypač anglų-saksų pasaulyje. Be abejo, kad karo metu pagrindinė sąlyga, vedanti į greitą ir tikrą pergalę, buvo priešingų ašiai valstybių visiškas sutarimas. Kadangi karo našta daugiausia gulė ant penkių didžiųjų valstybių J.A.V., D.Britanijos, S.Sąjungos, Prancūzijos ir Kinijos pečių, tad tarp jų ir turėjo būti tas sutarimas. Suprantama taip pat, kad, pasiėmusios didžiausią naštą ant savo pečių, jau vien strateginiais sumetimais jos negalėjo leisti kitoms mažesnėms valstybėms įnešti į bendrą sąjunginių tautų koncertą nepageidaujamo disonanso. Jų balsas turėjo būti lemiamas, o tas tarp jų sutarimas buvo būtina sąlyga sėkmingai karui vesti.

Tačiau nebuvo galima išleisti iš akių ir tolimesnių tikslų, kurie turėjo būti įgyvendinti karą laimėjus. Reikėjo galvoti taip pat apie teisingą ir pastovią taiką, kurios pagrindų reikėjo ieškoti dar karo metu. Vadinas, reikėjo susitarti, ko siekiama ir kas norima matyti būsimajame taikos pasaulyje.

Ir čia jau labai anksti atsirado tarp valstybių didelių skirtumų. Anglų-saksų pasaulis, tikrasis Atlanto chartos ir Jungtinių Tautų Organizacijos autorius, parengė planą sukurti tokią tarptautinę organizaciją, kuri sugebėtų pasauliui leisti įstatymus ir turėtų jėgos prižiūrėti tų įstatymų vykdymą. Formaliai jie nenorėjo daryti didelio skirtumo tarp didžiųjų ir mažų bei vidutinių valstybių, žinoma, skaičiuodami, kad jų moralinė ir finansinė jėga ir šiaip — jau sugebės išlaikyti jų autoritetą.

Iš antros pusės buvo Sovietų Sąjunga, kuri siekė, kad ne tik karo metu vadovavimas būtų didžiųjų rankose, bet kad ir po karo jos absoliučiai vadovautų bendrajam tautų koncertui. Ji ne tik neprileido minties apie nors ir formalią tautų lygybę, bet ir manė, kad didžiųjų tautų elgsenos niekas negali kritikuoti, niekas negali daryti joms įtakos, net ir kitos didžiosios valstybės. Kad tokiam kišimuisi būtų užbėgta už akių, buvo siūlomas visiškas didžiųjų sutarimas. Gi kad nebūtų bandoma prieš vieną kurią didžiąją valstybę daryti spaudimo, buvo siūloma įvesti didžiųjų valstybių veto teisė, t. y. kad bet kuri didžioji valstybė turėtų teisę pasipriešinti kiekvienam sprendimui, kuris jai atrodys nenaudingas.

Tiesa, karo metu buvo padaryta nuolaidų iš abiejų pusių. Bet juo labiau karas linko į pergalę, juo labiau Rusija buvo suinteresuota išlaikyti tas pozicijas, kurias ji, tiesa, su tokiom didelėmis aukomis užėmė karo metu. Jau Jaltos konferencijos metu Stalinas stengėsi pravesti nuomonę, kad Jungtinės Tautos tėra maža reikšmingas akompanimentas prie didžiųjų koncerto. Visi nutarimai, kurie padaryti karo metu, neturi būti kvestijonuojami. Kitos tautos gali būti tik painformuotos apie juos.

Ir štai pirmoji pokarinė konferencija, kuri turėjo sudaryti Jungtinių Tautų Organizacijos planą, susirinkusi San Franciske, po ilgų ir sunkių derybų fiksavo padėtį, vad Jungtinių Tautų chartoje. To reikšmingo dokumento § 27, kuriame kalbame apie Saugumo Tarybos balšavimo procedūrą, sakoma, kad procedūriniais klausimais sprendimas daromas septyniais balsais iš 11 Saugumo Tarybos narių; gi visais kitais klausimais sprendimas turi būti padarytas taip pat septyniais balsais, į kurių skaičių turi įeiti ir nuolatinių Saugumo Tarybos narių balsai. Gi § 23, kuriame kalbama apie Saugumo Tarybos sudėtį, sakoma, kad nuolatiniai Saugumo Tarybos nariai yra: Kinija, Prancūzija, D.Britanija, Sovietų Sąjunga ir Jungtinės Amerikos Valstybės. Ginče dalyvaujančios valstybės susilaiko nuo balsavimo.

Štai ir viskas, ką randame Jungtinių Tautų chartoje apie veto teisę, kuri pastaruoju laiku kelia tiek daug ginčų ir nesusipratimų. Analizuojant šitą chartos vietą tuojau krinta į akis du dalykai: pirma, daromas skirtumas tarp procedūrinių ir esminių klausimų ir, antra, išskiriamos penkios didžiosios valstybės iš kitų jungtinių tautų tarpo. Tiksliau neapibrėžiant, kas yra procedūrinis klausimas, kas ne, aišku, kad dėl to gali kilti ir kyla daug nesusipratimų. Ir neilgoj Jungtinių Tautų Organizacijos istorijoje jau buvo ne vienas toks

ginčas. Tai yra silpna San Francisko chartos pusė. Dar daugiau ginčų kilo ir kils dėl to skirtumo, kuris padarytas tarp didžiųjų ir mažų bei vidutinių valstybių. Tai antra silpna tos chartos vieta, juoba, kad ji prieštarauja pagrindiniams chartos principams, kurie išreikšti to svarbaus dokumento pirmuosiuose paragrafuose. § 2 pirmoj pastraipoj įsakmiai pasakyta, kad „organizacija remiasi visų jos narių absoliučios (sovereign) lygybės principu".

IV. Ateities perspektyvos.

Kaip ten bebūtų, Jungtinių Tautų Organizacijos tolimesnis sklandus funkcijonavimas priklauso nuo penkių didžiųjų valstybių sutarimo ir glaudaus bendradarbiavimo. Be abejo, kad tas bendradarbiavimas jau turi savo istoriją ir yra užantspauduotas begaline kraujo auka ir materialiniais nuostoliais. Užtat būtų galima laikyti didžiausia šių laikų tragedija, jei visa tai tebūtų tarnavę tik karui laimėti, o ne pastoviai ir teisingai taikai sukurti. Kiekviena vyriausybė, ypač didžiųjų valstybių vyriausybės, neša labai didelę atsakomybę ne tik prieš savo tautas, bet ir prieš visą žmoniją, kad tas darbas nesūgriūtų. Dėl to niekas negali manyti, kad lengvai būtų rezignuojama nors ir prieš didžiausias kliūtis, kurios atsistotų Jungtinių Tautų Organizacijai skersai kelio. Jeigu tai vis dėlto atsitiktų, tai būtų padaryta po visų pastangų sulaikyti gresiančią katastrofą.

Tiesa, ir San Francisko chartos autoriai netiki, kad charta būtų tobulas kūrinys. Kaip ir kiekvienas žmogiškas kūrinys, ji priklauso nuo laiko ir politinių sąlygų ir kad ji eventualiai galės būti pataisyta ir patobulinta. § 109 numato galimą chartos reviziją, kuri galėtų būti padaryta, jei to pageidautų du trečdaliai Organizacijos narių, jų tarpe septyni Saugumo Tarybos nariai. Tačiau ir ši, rodos, labai natūrali konstitucijos keitimo procedūra suvaržyta tos pačios veto teisės. To paties paragrafo antrojoje pastraipoje sakoma, kad kiekvienas pakeitimas įsigalioja po to, kai jį ratifikuoja du trečdaliai narių, jų tarpe nuolatiniai Saugumo Tarybos nariai, vadinasi, vėl penkios didžiosios valstybės. Taigi kaip veikimas, taip ir keitimas priklauso nuo didžiųjų vienbalsio sutarimo. Vadinas, norint iš Jungtinių Tautų Organizacijos statuto išbraukti veto teisę, reikia, kad su tuo sutiktų veto teisę turinčios valstybės. Ar galima iš jų reikalauti, kad jos pačios atsisakytų tos teisės, kuri, anot S. Sąjungos užsienio reikalų ministerio Molotovo, „yra kertinis akmuo tos organizacijos"?

Žodžiu, gaunasi tam tikras užburtas ratas, iš kurio nėra priemonių išeiti.

Tačiau visas padėties komplikuotumas iškilo ne dėl to, kad pati San Francisko charta yra blogai suredaguota ir kad jos negalima normaliu keliu pakeisti. Jungtinių Tautų Organizacija ir atskiros jos institucijos, pirmoje vietoje Saugumo Taryba, nefunkcijonuoja taip, kaip daug kas tikėjo ir laukė, ne dėl to, kad jos struktūroje yra esminių trūkumų. Juk Persijos—Rusijos ginčo metu Saugumo Taryboje diskusijų eigą trukdė ne procedūriniai klausimai, bet visai nauji metodai, kuriuos panaudojo S. Sąjunga. Negalėdama pasinaudoti veto teise (kadangi ji čia buvo viena iš dalyvaujančių ginče valstybių), ji surado kitą kelią, dar radikalesnį, būtent — pasitraukti iš posėdžių salės. Galima surasti tuo pačiu keliu einant ir dar įmantresnių trukdymo priemonių. Įsivaizduokime, kad Sov. Gruzija arba Azarbeidžanas bus su laiku Jungt. Tautų Organizacijos nariai. Iškils ginčas tarp Rusijos ir Turkijos dėl rytinių Turkijos sričių. Suinteresuotos šalys tame ginče bus ne Turkija ir S.Sąjunga, bet Turkija ir Gruzija arba Azarbeidžanas. S.Sąjunga galės pasinaudoti veto teise, ir sutrukdyti nepalankų sau sprendimą, jeigu tokį Saugumo Taryba norėtų padaryti. Panašiai gali atsitikti ir su kitomis didžiosiomis valstybėmis.

Užtat tolimesnis Jungtinių Tautų Organizacijos veikimas priklauso ne tiek nuo pačios San Francisko chartos ir vienokio ar kitokio jos pakeitimo, kiek nuo tų bendrųjų principų įgyvendinimo, kuriuos visos valstybės pripažino ir kurių pasižadėjo laikytis. Be abejo, kad penkių didžiųjų valstybių sutarimas yra tikriausia ilgos ir patvarios taikos garantija. Mano nuomone, didžiosios valstybės, įrašydamos į chartą jų vienbalsį sutarimą visais svarbiaisiais taikos ir saugumo klausimais, norėjo užbėgti už akių galimiems nesutarimams arba bent pasunkinti kelią jiems atsirasti. Nors paprastai veto teisė yra geriausia priemonė status quo išlaikyti, bet šiuo atveju jai norėta suteikti ir tam tikras dinamiškas bruožas, būtent — vienbalsiu sutarimu eiti prie teisingos ir patvarios taikos organizavimo ir įgyvendinimo. Panašiai, kaip karo metu didžiosios valstybės mokėjo derinti skirtingas pažiūras, kad geriau pasiektų bendro tikslo, taip ir po karo jos mokės derinti skirtingus siekimus einant į bendrą tikslą.

Deja, labai greitai paaiškėjo, kad tokio bendro tikslo joms trūksta. Ir veto teisė, kuri turėjo trukdyti nesutarimams atsirasti, ėmė būti panaudojama tiems nesutarimams konservuoti. Veto teisė grįžo prie savo paskirties, kuri taip gražiai buvo išreiškiama Lietuvos-Lenkijos seiminėje praktijoje principu: sit ut est aut non sunto, vadinas, tebūnie taip, arba visai nebūna. Užtat ir antrosios Jungtinių Tautų Organizacijos sesijos metu kai kuriems nariams, pirmoje eilėje Kubai, keliant chartos revizijos reikalą, ypač dėl veto teisės, įžvalgesnieji politikai aiškiai suprato, kad problemos esmė glūdi ne formaliniame chartos pakeitime, bet tame tikslų ir siekimų skirtume, kuris atsirado tarp dviejų valstybių blokų. Veto teisė, kaip ir kitos negerovės, nėra dabartinės susidariusios padėties priežastis, bet tik tos nenormalios padėties simptomai. Simptomų pašalinimas nieku būdu nereikštų pačios ligos išgydymo. O kadangi veto teisės panaikinimas galėtų tuos skirtumus, kurie atsirado tarp anglosaksų ir slavų pasaulio dar padidinti, suprantama, kad nei viena didžiųjų valstybių nėra linkusi tos operacijos daryti. Kol dar nėra per vėlu, jos bandys ieškoti priemonių, kaip tą silpną lieptą, kuris dar tuos du blokus jungia, sustiprinti. Jeigu laikas yra geriausias visų žaizdų gydytojas, bus duota proga jam ir šią ligą gydyti.

Žinoma, negalima sakyti, kad tų klausimų iškėlimas neturi jokios reikšmės. Tai yra viešosios opinijos zondavimas. Kartu tai yra gera propagandos priemonė pakreipti pasaulio opinijai viena ar kita kryptimi. O, rodos, nė viena valstybė šiandien nedrįstų pasakyti, kad jai nesvarbu, ką galvoja dauguma nors ir mažų arba vidutinių valstybių. Šalia atominių ir kitokių ginklų tai irgi yra viena iš priemonių bandyti išlaikyti tą didžiųjų valstybių koncertą, nuo kurio priklauso pasaulio vienokia ar kitokia ateitis.

Juozas Girnius

Literatūros kritinio vertinimo klausimu

A. Grįžtant dar kartą prie klausimo

Prieš kurį laiką ne tik literatinį mūsų pasaulį, bet ir platesnę mūsų visuomenę buvo gyvai sudominę du klausimai. Pirmasai klausimas: kas yra tikras rašytojas ir kas tik grafomanas? Antrasai klausimas: koks apskritai rašytojo santykis su savo vertintoju — kritiku? Šiuos du klausimus ir turiu galvoje, kada savo pasisakymą šiais klausimais įvardinu „Literatūros kritinio vertinimo klausimu".

Pirmąjį grafomanų klausimą iškėlė faktas, kad beveik visus viešumai pateiktuosius debiutantinių autorių veikalus teko nepalankiai vertinti. Kiek visi jie buvo kilnūs savo patriotinėmis tendencijomis, tiek pat betgi visi buvo neabejotinai silpni estetiniu atžvilgiu. O ypačiai visuomenės nusivylimą jaunaisiais autoriais jautrino tai, kad pastarieji pradėjo reikštis nebe tik individualiai, bet ir sutelktiniais sambūriais, tiesiog stovyklomis. Nuo Kempteno per Eichstättą iki pat Flensburgo! Susirūpinus šita apraiška, ir buvo mestas šūkis išvėdinti mūsų literatūros kailinius nuo juos beapninkančių „kandžių" (šitaip buvo sulietuvintas tarptautinis „grafomannas"). Iš pradžių šitas aliarminis perspėjimas prieš kandžių antplūdį buvo beveik visų vieningai ir būtent palankiai sutiktas. Niekas nesiryžo skubėti „kandims" į pagalbą. Tačiau, dar nebaigus „kandžių" bylos, iškilo nauja byla, kuri dar labiau visus įkaitino, negu pirmoji. Tai kritiko ir rašytojo santykių byla, iškilusi ryšium su „Tremtinių mokyklos" kritinėmis recenzijomis, kurios kritiškai palietė nebe debiutantus, o jau žinomus vardus. Kol tebuvo liečiamos „kandys", jos vienos kentėjo, nerasdamos, kas jas užsistotų. Bet kai buvo paliesti ir jau žinomi vardai, sujudo daug platesni vandenys — nebe tik patys paliestieji. „Kandžių" pavojus buvo užmirštas, ir dėmesys nukrypo į kritikų pavojų. Ir galėjo susidaryti įspūdis, kad mūsų lieteratūrai didesnis pavojus buvo matomas ne kandyse, o kritikuose: viskas būtų gerai, kad kritikai nutiltų, kad tik jie suprastų savo patriotinę pareigą lietuvių rašytojų nepalankiai nevertinti!

Nenoriu betgi šitų diskusijų priminimu jas iš naujo įžiebti. Kaip tiktai jose paaiškėjo, kad „kovos" nuotaika nėra palanki klausimams objektyviai apsvarstyti. Buvo šitos diskusijos pradėtos rūpesčiu, kaip išlaikyti, jei ne pakelti, mūsų literatūros lygį. O buvo jos baigtos išvada: ne tiek svarbu, koks tas lygis, kiek tai, kad nebūtų apie jį kalbama! Ar būtų buvusi tokia išvada prieita, jei klausimas būtų buvęs svarstomas atsietai nuo asmeninių aistrų, nuo vadinamosios kovos nuotaikos?

Tiesa, panašiai mes šiuo metu esame linkę elgtis ir kitose srityse. Ne tiek rūpinamės pašalinti beįsigalinčias negeroves, kiek pavydžiai saugome, kad tik jos aikštėn neiškiltų. Lyg blogybių nebelaikytume blogybėmis ir tik vieno bijotume — tai jų viešumon iškilimo. Manome, kad pakaks tik užmerkti prieš save akis, ir viskas bus gerai. Deja! Prieš iškilusį klausimą akių užmerkimas dar nėra joks pozityvus klausimo išsprendimas. Pasmerkdami kritiką, kaip ji drįso viešai reikšti rūpesčio mūsų literatūrinio lygio smukimu, mes dar šito smukimo nesulaikėme!

Rūpestis išsaugoti mūsų literatūros lygį tebėra aktualus ir šiandien. Šito rūpesčio, o ne asmeninių ambicijų, šviesoje turime grįžti į tuodu klausimus, kuriuos iš naujo iškeliu objektyviam svarstymui, o ne subjektyviai polemikai.

Iškeliu šituos klausimus tiktai principinėje plotmėje. Konkrečiau juos paanalizuoti pačių literatų, rašytojų ir kritikų uždavinys. Ir manau, kad objektyviau bei ramesnėje nuotaikoj klausimą pasvarsčius, bus suprasta, kad rašytojų ir kritikų santykio klausimas niekada neturi būti sprendžiamas polemine dilema „už rašytojus ar už kritikus", o tiktai jų solidaraus bendradarbiavimo galimybių ieškojimu.

Rašytojas ir kritikas, mano akimis, yra ne du priešai, o tik du draugai. Ir abu būtų neteisūs, jei imtų neigti tą savo prigimtinį draugiškumą. Kritiką šitas draugiškumas įpareigoja tą pačią meilę literatūrai, kuri yra jo pašaukimo pagrindas, išsaugoti ir kiekvienam atskiram rašytojui. Rašytoją tas pats draugiškumas įpareigoja lojaliai pakęsti atvirą savęs vertinimą, net jei jisai ir nevisada patiktų. Tasai rašytojas, kuris nepakenčia atviros kritikos, prisipažįsta, kad jisai kritiką nori iš draugo nuženminti į pataikūniską valdinį. Mokėti turėti draugų — tai mokėti neversti jų veidmainiauti bei pataikauti. O prarasti draugus lygu užmerkti akis prieš save patį, atsisakyti vertinančiosios kritikos teikiamų pažangos skatinimo akstinų.

Taip iš anksto pasisakęs, einu į pozityviuosius klausimus.

B. Rašytojo laimės ieškojimas ir grafomanija.

Nėra abejonės, kad grafomanija, kaip ir apskritai bet kuri kita manija, yra nesveika apraiška. Todėl ir kova su grafomanija liks visada aktualus uždavinys. Sutinku, jog ir kvietimas susirūpinti, kad tremties literatūron neįsiveistų „kandys", nebuvo neaktualus. Atrodo tačiau, kad pati grafomanijos sąvoka žygio prieš „kandis" metu neretai buvo netiksliai suprasta, ir todėl ne kartą dėmesys buvo nukreiptas į mažiau pavojingas apraiškas, pačioms stambiosioms apraiškoms liekant nepastebimoms.

Būtent, tikra prasme grafomanija yra labiau būdinga senatvei, negu jaunatvei. Tuo tarpu žygis prieš „kandis" beveik išskirtinai buvo nukreiptas prieš jaunuosius debiutantus. Nėra abejonės, kad daugelis jų silpnai, net labai silpnai debiutavo. Tačiau tikra prasme grafomanais juos laikyti bus galima tik tuo atveju, jei jie nesiliaus ir toliau rašę, ne vidinės kūrybinės būtinybės vedami, o tik išviršinio rašytojo garso trokšdami. Debiutavimas, nors ir silpnas, dar yra mažiau grafomanijos, o labiau rašytojo laimės bandymo dalykas. Net ir nepavykęs debiutas labiau yra nesusipratimas ir, pasakyčiau, nelaimingas, nes neapgalvotas žingsnis, negu tikra grafomaninė apraiška. Tikra prasme maniaku vadiname žmogų ne dėl vieno kurio nelaimingo žingsnio, o tiktai dėl pastovaus pasidavimo bet kuriai idée fixe. Todėl ir tikrosios grafomanijos pavojus labiau realus ne debiutantuose, o tuose, kurie atkakliai save „amžina" leidiniu po leidinio, sudarydami visuomenėje „jau žinomo vardo" įspūdį.

Vienu žodžiu, tenka skirti tarp jaunuolinio savęs bandymo, rašytojo laimės ieškojimo ir tarp tikrosios grafomanijos, pastovaus rašytojo liga sirgimo.

Pirmosios jaunystės entuziazmo metu vos ne kiekvienas antras svajojo pagal ovidinę mintį įamžinti save paminklu, amžinesniu už varį. Bet netrukus daugu-

horac.

mas įsitikina, kad tiksliau aną ovidinę svajonę pakeisti kita, nors ir mažiau garsia, bet užtat lengviau pasiekiama garbe. Vis dėlto dar daugelis ryžtasi bandyti savo rašytojinę laimę — nepasitenkinti vien savo artimųjų aplinka, bet išeiti ir viešumon, atsieit „amžinybėn". Nenuostabu, kad ir pas mus kiekvieni metai atneša po gerą dešimtį naujų rašytojo laimės ieškotojų. Vadinu juos šituo, o ne grafomanų vardu, nes iš tiesų tik viešose ruñgtynėse išryški kiekvieno rungtynininko šansai. Debiutas, koks jis bebūtų, visų pirma yra ne grafomanija, o rašytojinio talento viešas išbandymas.

Dėja, šitas išbandymas neretai skaudus. Paaiški, kad rašytojo laimės siekimas daugiau kartus, negu iš pradžių galėjo atrodyti. Išeiti viešumon — tai išstatyti save visų akims ir visų vertinimui. Tiesa, kiekvienas yra priverstas, kokio darbo jis besiimtų, viešumon išeiti, bet ne ta pačia prasme, kaip viešumon išeina rašytojas. Tarp rašytojo ir kurio kito viešumon išėjimo yra esminis skirtumas. Kitas kuris išeina viešumon tik kaip specialistas, vadinasi tik kaip tas ar kitas visuomeninės funkcijos vykdytojas. Tuo tarpu rašytojas išstato prieš visus save ne kaip specialistą, o kaip žmogų. Nors ir kiekvienas darbas daugiau ar mažiau yra ir pačios asmenybės išraiška, tačiau joks darbas neverčia taip intymiai atsiskleisti, kaip rašytoją jo kūryba. Kai kitur žmogus savo darbo rezultatais išreiškia tik savo techninį kompetentingumą bei profesinį sąžiningumą, tai rašytojas viešumai pateikia ne tik objektyvius savo darbo rezultatus, bet per juos išskleidžia ir visą save patį — pačiose intymiose savo vidinio pasaulio gelmėse.

Dėl šito kūrybos intymumo kiekvienas jo iš šalies vertinimas rašytojui yra lyg profaninis jo vidaus šventyklos išniekinimas turistine smalsa. Ta ir yra rašytojo ir viešumos santykio įtampa: iš vienos pusės — rašytojas nori išeiti viešumon, viešai tarti savo žodį, iš antros pusės — bijo viešumos įsiveržimo jo vidaus pasaulin, kad iš intymiųjų sielos gelmių ištryškęs žodis viešumos sausroje neprarastų savo pirminio gaivumo. Gerai, jei pavyksta rašytojui savo žodžiu viešumą taip užburti, kad ši, atsisakiusi įprastinės smalsos, pasiduotų jo žodžiui kaip aukštesniam balsui. (Tai ir yra rašytojinio pašaukimo tikrumo liudijimas!). Kuriam betgi nepavyksta tokiu būdu viešumos pagauti, pasijunta, lyg tasai anekdoto herojus, kuris po puotos apsvaigimo pabudęs randa save nuogai išrengtą ir išstatytą vitrinos lange praeivių juokui. Tai, kas rodės plaukė iš tikros širdies ir bangavo tikru jausmu, kitiems tėra nenuoširdi deklamacija, patetiška retorika. Bet tai ir yra gyvas ženklas, kad tokio rašytojinis pašaukimas, gal būt, ir tebuvo iliuzija. Visai natūralu, kad didelė rašytojų laimės ieškotojų dalis, atvirai supratusi šitą ženklą, savo pastangas baigia pirmu ir paskutiniu leidiniu, vėliau beprisimenamu panašia ilgesingos ironijos šypsena, kaip subrendusiais metais — pirmoji meilė. Ir nėra pagrindo jų vadinti grafomanais!

Ypačai ne vienam rašytojo laimės ieškotojui atveria į save akis baimė, kai jis gyvai pergyveno rašytojo bejėgiškumą prieš viešumą. Valstybininkas, apkaltintas kurio nors jo politinio žygio ar koncepcijos nepasiteisinimu, gali teisintis blogo netroškęs, turėjęs vien gerą intenciją, o tiktai įvykiai nelemtai susiklostę. Iš tikro visada gali iškilti nenumatomų veiksnių, kurie tai, kas lauktoje konjunktūroje būtų naudinga, padaro pragaištinga. Tuo tarpu rašytojui, kaltinamam nepajėgumu išreikšti, sakysime, tautinius jausmus, teisintis blogos valios neturėjimu ir prisiekinėti savo patriotizmo nuoširdumu tebūtų lygu parodyti savo nayvumą. Kai politiko vertinimui kartais gali turėti reikšmės ir jo intencija (gera ar bloga), tai rašytojo vertinimui — niekada. Kūryboje svarbu ne intencija (nieks ir neabejoja jos gerumu!), o tik faktinis rezultatas.

Dar labiau, negu politikas, gali nuo savo kritikų bei viešumos gintis mokslininkas. Neteisingo užpuolimo atveju jam visada atsiras kelias savo tiesai pagrįsti objektyviais įrodymais. Tuo tarpu rašytojas, net ir neteisingai užpultas, negali savo kritikų atremti, nes jis stokoja tokių objektyvių savosios tiesos kriterijų, kokiais disponuoja mokslininkas. Nesant poleminio apsigynimo galimybės, rašytojui telieka vienas kelias: jei netikima kritikos teisingumu, pasitikėti teisingesniu ateities sprendimu, kad vistiek jis bus kartą, nors ir vėliau, suprastas, arba, jei ir paties suabejojama savo išleistojo kūrinio verte, imtis rašyti kitą kūrinį, kuris geriau pasisektų.

Tačiau ir čia apsireiškia išskirtinė rašytojo padėtis. Kitas kuris specialistas gali pasiryžti kitą kartą darbą tobuliau atlikti, labiau teoretiškai pasiruošus, įgijus didesnės techninės patirties, didesniu profesiniu sąžiningumu. Gi rašytojas negali būti tikras, kad ir antrasis jo kūrinys bus geresnis, negu pirmasai. Kūrybos vertės savaime dar nelaiduoja nei gilesnis pasiruošimas, nei platesnė patirtis, nei pagaliau intencijos sąžiningumas.

Šita visa gyva rašytojo laimės dviprasmiškumo patirtis ir atskleidžia ne vienam debiútantui jo rašytojinio pašaukimo iliuziškumą ir tuo pačiu apsaugoja jį nuo grafomanijos grėsmės. Todėl anksčiau ir sakiau, kad ir nepavykęs debiutavimas dar nėra grafomanijos apraiška. Dabar galėčiau pridurti: debiutavimas — tai pirmoji viešo mūzos viliotojų, bet nepašauktųjų atranka, nepašauktųjų išskyrimas nuo pašauktųjų.

Kas iš tiesų mūzos pašauktas kūrybai, tas nepabūgsta net pirmosios nesekmės, nes ir iš viso išorinio pripažinimo jis nelaiko pagrindiniu dalyku. Kūrėjui savęs išsakymas, įprastiniu žodžiu tariant, yra vidinės būtinybės, o ne garbės siekimo dalykas. Tačiau — čia ir iškyla tkroji grafomanija! — ir vidinė būtinybė nėra nedviprasmiška, nes subjektyviai ir grafomanija (rašymo apsėdimas) turi tą patį pavidalą, kaip ir tikroji vidinė būtinybė. Ir grafomanas jaučiasi spiriamas (nors iš tiesų ne įkvėpimo, o apsėdimo) rašyti ir rašyti, spausdinti ir spausdinti, gaminti ir gaminti. Tegu šita gamyba ir nebūtų vertinama, net nebūtų skaitoma ar būtų skaitoma tik norint sąmojaus susikurti: (ne visi gi piktai persekiojo ir La Manchos išmaningąjį riterį, tą amžinąjį maniaką, — daugelis ir tyru juoku gėrėjosi jo žygiais!). Tačiau, nors subjektyviai ir nebūtų lengva grafomaninį apsėdimą atskirti nuo vidinės kūrimo būtinybės, yra vienas objektyvus matas, kuris pasako, kas grafomanas ir kas tikras rašytojas. Tas matas — tai patys vyksmo rezultatai — kūriniai. Iš jų matyti, kas kilę iš įkvėpimo ir kas tik iš apsėdimo. Rašytojo kūriniai liudija įkvėpimą, grafomano — tiktai darbą, tiktai techninę pastangą. Įkvėptas kūrinys — tai pagimdyta gyva būtybė, padirbtas — paprastas medžiagos junginys. Galima ir technikos laboratorijoje sudaryti gyvųjų medžiagų junginius, bet negalima sukurti nė menkiausios gyvybės, net paprasčiausios žolelės. Gyvybė gali būti tiktai perduodama, bet niekad techniniu procesu padirbama. Taip yra ir su menine gyvybe: kai Faustas ar Hamletas amžiais žmogiškai gyvi, tai grafomaniniai dirbiniai guli užmiršti, lyg medinės lėlės (tegu ir būtų jos taip įtaisytos, kad, atitinkamai paspaudus, galėtų akis pavartyti ar gailiai sucypti).

Tačiau tikrieji grafomanai (patologine prasme) didelio rūpesčio neteikia. Paprastai jų niekad ir nėra perdaug gausu. Jei tik apskritai žmogus yra vidutiniškai sveiko proto, tai jis pamatęs, kad nesiseka jam sukurti tokių kūrinių, kurie gyvai skaitančiuosius užburtų, paprastai ir patsai patiki, jog jo rašytojinis pašaukimas tebuvo tariamas. O antra, tikri grafomanai mažai teikia rūpesčio ir dėl to, kad jie nėra pavojingi: kiekvienas perregi juos, ir nieko jie nesuvedžioja.

Nelaimingesnė ir komplikuotesnė apraiška yra tie, kurie bastardiškai stovi pakeliui tarp įkvėpimo ir

apsėdimo, tarp kūrėjo ir grafomano. Tai visi tie gausingi autoriai, kurie paprastai vadinami vidutiniškaisiais rašytojais. Negali jų kūriniams paneigti gyvybės apraiškų. Bet, antra vertus, negali nematyti, kad ta gyvybė dar tebėra embrionališkai neišsivysčiusi arba invalidiškai deformuota. Ir šita prasme vadinamieji vidutiniai rašytojai yra panašūs į tas nelaimingas motinas, kurios gimdo vaikus arba abortiškai nebegyvus arba vienaip ar kitaip nenusisekusius.

Pavadinau šitą vidutiniškumo apraišką nelaiminga. Kai kitose srityse būti vidutinišku yra „nieko tokio", tai literatūrinėje kūryboje — maža. Pakanka būti vidutinišku batsiuviu, vidutinišku inžinierium ar net vidutinišku mokslininku, bet nepakanka būti vidutinišku rašytoju. Kai kitur vidutiniškumas yra pakankamumo sinonimas, tai literatūroje — neatbaigtinumo, vadinasi, stokojimo sinonimas.

Tuo pačiu vidutiniškumo apraiška yra ir komplikuota, ir būtent įvairiopais atžvilgiais. Pirma, vidutiniškų rašytojų yra nepalyginti daugiau, negu tikrų grafomanų, ir todėl jų problema visada aktualesnė, negu paskutiniųjų. Ir tačiau šitos problemos sprendimas nėra ir negali būti vienaprasmiškai paprastas. Kai tikras grafomanas ir tikras kūrėjas mažai kelia diskusijų, tai vidutiniškieji rašytojai amžinai lieka ginčų objektu. Jų vertinimas niekad negali būti vieningas, nes ir jie patys nėra vieningi. Kas ieško juose kūrybinės dvasios ženklų, ras jų. Bet ir tas, kuris juose ryškins grafomaninę grėsmę, taip pat bus teisus.

Pagaliau vidutiniškumas nelygus vidutiniškumui. Yra vidutiniškumas, kuris maža ką nutolęs nuo grafomaniškumo, ir yra vidutiniškumas, kuris pakilęs netoli tikro kūrybiškumo.

Pirmuoju atveju tektų pasakyti: branginki tą kūrybinio žodžio žiežirbą, kuri tau duota, nes turėti ir mažą kūrybinio žodžio žiežirbą yra daugiau, negu iš viso jos stokoti, ir užtat neneški jos į viešumą, nes ten ji išblėstų šalia galingesnių švyturių. Noriu tuo konkrečiai pasakyti: tasai, kuriam neduota galingesnės kūrybinio žodžio jėgos, tegu telaiko savo rašytojinį talentą „privatiniu" ir tegu nesijaučia įpareigotas juo viešai reikštis. Nereiškia tai reikalavimo talentą vien dėl to, kad jis silpnas, iš viso į žemę įkasti. Tenoriu pasakyti, kad nestiprų poetinį talentą prasmingiau viešai reikšti ne tiesiog poetine kūryba, o tarpiškai — per kitas kūrybos sritis. Reikia kūrybinio žodžio dovanos ir politikui, ir visuomenininkui, kad jų kalbos būtų gražios, ir mokslininkui bei filosofui, kad jų raštai būtų sklandūs, ir mokytojui ar religininkui, kad jų žodis būtų sugestyvus. Daugiau bus vertinga (ne tik apskritai, bet ir grožiniu požiūriu) gražiai pasakyta politiko kalbą, gražiai parašyta filosofo studija, gražiai kunigo parašytos maldos, negu silpnas romanas ar poezija. Ir iš tiesų: dažno politiko ar visuomenininko, mokslininko ar filosofo, mokytojo ar kunigo (ir net, atrodo, tokių, kurių niekas poetais neįtars) gražaus, mus pagaunančio žodžio paslaptis yra ta, kad jų slaptuose stalčiuose guli ištisi eilėraščių ar bent dienoraščių pluoštai. Bet ar kas vadins juos grafomanais? Ir tačiau savąją poetinio talento dalį jie pilnai, nors ir ne tiesiog, išnaudoję!

Kitoks yra antrasai atvejas — tie talentai, kurie nors taip pat vidutiniški, bet apskritai stipresni; tie kūriniai, kurie ankstesniu vaizdu tariant, nors apskritai ir gyvi, tačiau su vienokia ar kitokia invalidine nesveikata. Bet kaip kiekvienas žmogus turi teisę gyventi pačiu gimimo faktu, nežiūrint, kad būtų ir silpnas bei ligotas, taip turi savo teisę viešumon išeiti ir tie kūriniai, kurie nors ir nebūtų kūrybiškai stiprūs, bet vis dėlto būtų gyvi, ne tik grafomaniniai padarai. Tiesa, istorinėn amžinybėn toki kūriniai neįžengs, bet bus gyvi bent tol, kol gyvens ta karta, iš kurios jie bus išaugę. O sukaupęs visas kūrybines pastangas, ir vidutinis rašytojas gali pats save pralenkti.

Vienu žodžiu, nebūtų tikslu kiekvieną vidutinišką rašytoją iš anksto pravardžiuoti grafomanu, nors kai kuriuos atskirus jo kūrinius ir tektų labiau laikyti grafomanine, negu kūrybine apraiška. Tai ir reiškia, kad, išskyrus patologinių grafomanų atvejus, grafomanijos žodį tenka labiau vartoti atskiriems veikalams, negu patiems autoriams. Grafomaniškai gali nusirašyti ir toksai rašytojas, kurio apskritai nėra teisės grafomanu laikyti.

Pastaruoju atveju pereiname į naują, ir būtent pačią komplikuočiausią grafomanijos apraišką. Turiu galvoje vadinamąjį išsisėmimą, atsieit tą senatvinę grafomanijos grėsmę, kuri gali iškilti ir dideliam rašytojui, tikram kūrėjui. Nereti atvejai, kai kūrybinė liepsna (nebūtinai dėl savo silpnumo, dažnai kaip tik dėl neįprasto intensyvumo!) greitai išdega. Kūrėjas miršta, nors pilietiškai jis dar ilgai gyventų. Ir jeigu tik jis pats nepastebi šios savo, kaip kūrėjo, mirties ir toliau senu įpročiu rašo kaip rašęs, jis nejučiomis virsta grafomanu. Grafomanu, nes nebekuria nieko naujo, o tik mechaniškai multiplikuoja, tegu ir savo paties, senus dalykus. O galima ir vieną originalų eilėraštį multiplikuoti šimtu kitų panašių, bet visos šios rūšies grafomaninės kopijos nebereikš nieko vertingo, o greičiau tetemdys pirmąjį, kūrybiškai originalųjį dalyką. Ir Köstlerio vaizdu tariant, tokio išsisėmusio kūrėjo grafomaninė veikla panaši į lavono pastangą palaikyti gyvybę bent plaukų ir nagų, želdinimu. —

Tiek dėl grafomanijos. Manausi bent į vieną dalyką atkreipęs dėmesį: grafomanijos problema yra daug sudėtingesnė, negu iš pradžių atrodė, pradėjus kovą su „kandimis". Permaža „kandžių" ieškoti tiktai debiutantuose bei „nežinomuose varduose", nes „kandinė" gresmė dažnai iškyla ne tik „jau žinomiems vardams", bet ir patiems didiesiems kūrėjams. „Kandizmas" yra ne tik žmonių — rašytojų, bet ir jų veikalų — kūrinių liga.

Pavadinau grafomaniją sudėtingesne problema, negu iš karto atrodo. Ir tačiau, tiksliai tariant, grafomanija yra labiau faktas, negu problema. Kur yra problema, ten yra ir sprendimas. Gi grafomanijos klausimui neįmanoma rasti jokį sprendimą. Tetenka ją konstatuoti, kaip neišvengiamą faktą, kylantį arba iš persilpno, arba iš išsisėmusio talento. Visada debiutuos ir tikri grafomanai; visada ir apskritai vidutiniški rašytojai neišvengs tokių kūrinių, kurie nebus grafomaninio lygio; pagaliau visada grafomaninė grėsmė tykos ir didelį kūrėją, bent senatvės metais. Visada „kandžių" buvo ir bus!

Nemanau, savaime suprantama, šituo konstatavimu grafomanijos pateisinti. Konstatuoti kurį nors faktą dar nereiškia ji užgirti. Tenoriu pasakyti, kad „kandys" kryžiaus žygiais neišnaikinamos. Rodos, jau buvo pakankamai prieš „kandis" pribūgnyta, o vis tiek jos ir toliau veisiasi mūsų pilkosiose stovyklose. Ir nėra ko stebėtis: nė vienas, kuris savo kūrinį leidžia viešumon, nelaiko gi savęs kandimi!

Niekada „kandžių" netrūko ir niekad jų netruks. Bet ne jomis bet kurios tautos literatūrinis lygis ir matuojamas. Prieš vieną didelį kūrėją nublanksta šimtai „kandžių". Nieko nepakenkė Putinui ar Sruogai, Brazdžioniui ar Aisčiui, kad ir anksčiau knibždėjo nemažiau, kaip ir šiandien, vadinamųjų „kandžių". Lygiai nieko nepakenkia ir Nykai-Niliūnui ar Bradūnui, kad šiandien skundžiamės kandžių antplūdžiu. Jie, o ne paskutiniosios, mūsų šiandieninės literatūros atstovai. Tegu sau gyvena (vis tiek nieko negelbės!) ir kandys, kad tik jos būtų kaip tokios ir žinomos.

Peržvelgta blogybė — pusė blogybės. Patsai „kandžių" buvimo faktas dar joks pavojus mūsų literatūrai. Pavojus iškiltų tik tada, jei pradėtume nebeskirti tikra nuo

netikro, jei prarastume kritinę vertės sąmonę. Ir šita prasme tai, kas paparastai vadinama grafomanijos problema, iš tiesų tėra kritikos problema. Neužkirsi kelio debiutuoti ir grafomanams, bet svarbu, kad iš visos debiutantų gausos būtų išryškinti tikrų kūrėjų viltį žadantys talentai. Neapsisaugosi, kad ir jau žinomas vardas suklups, bet svarbu, kad būtų kas perspėja, jog ir vardo žinomumas dar nevisada laiduoja kūrinio vertės. Pagaliau, negali būti tikras, kad ir didelis kūrėjas neišsisems, bet svarbu, kad būtų kas išskiria jo gyvuosius kūrinius nuo lavoninio „plaukų ir nagų želdinimo". Pasakyti atvirą žodį debiutantui, perspėti nuo grafomaninės grėsmės ir jau žinomą vardą, pagaliau padėti ir dideliam kūrėjui išsaugoti ištikimybę savo paties aukščiui — štai kritikos paskirtis. Tiesa, ir kritika niekada neišnaikins kandžių ir neapsaugos nuo grafomanies grėsmės, bet kiekvienu atveju ji pašaukta laikyti prieš akis aukštąjį grožio idealą, kaip visų meninių pastangų pirmavaizdinį matą.

Kritika — tasai veiksnys, kuris budi, kad tikrosios meninės kūrybos aušties reikalavimai nebūtų pamirštami, nors ir nevisada faktiškai patenkinami. Ir todėl kiekviena pastanga kovoti su grafomanija visu pirma turi būti pastanga rūpintis objektyvios ir pajėgios kritikos išugdymu.

O mūsiškis kryžiaus žygis prieš kandis išvirto ataka prieš kritiką! Kandys tebuvo tol puolamos, kol buvo liečiami nauji vardai. O kai kritika *) palietė kai ką ir iš jau žinomų vardų, priešu Nr. 1 pasidarė nebe kandys, o kritikai. Tai ir yra visos šitos istorijos tragikomiškasai aspektas.

C. Kritikas ir rašytojas.

Kaip anksčiau pastebėjau, kritikas yra nuolatinis rašytojo palydovas — pirmasai vertintojas ir pašauktasai tarpininkas tarp rašytojo ir skaitytojo. Ir todėl principinis rašytojo nusistatymas prieš kritiką tebūtų nesusipratimas. Bet vis dėlto atskiri konfliktai tarp rašytojų ir kritikų yra dažni. Kokia pagrindinė šitų konfliktų versmė? Manasai į šį klausimą atsakymas būtų: dogmatinis absoliutizmas. Iš abiejų pusių: ir iš kritikų, ir iš rašytojų. Iš vienos pusės kritikams gresia pavojus perdaug suabsoliutinti savo sprendimus, o iš antros pusės panašus pavojus iškyla ir rašytojams perdaug pasitikėti savo verte. Neturi kritikas save laikyti aukštesniu teisėju, bet taip pat ir rašytojas neturi žiūrėti į kritiką iš aukšto. Abu yra to paties laiko vaikai ir privalo abu neužmiršti, kad galutinis sprendimas yra ateities rankose. Niekas, kurie dar tebekovoja laiko tėkmėje, neturi teisės kalbėti amžinybės vardu. Ir todėl tuo atveju, kai kritikas ir rašytojas atsiduria kovos padėtin (vadinasi, neigiamo vertinimo atveju), abu įpareigoti išlaikyti dabarties reliatyvumo sąmonę: nei kritikas neužmiršti, kad jis tereiškia savo sprendimą, nei rašytojas nelaikyti kritiko sprendimo pačiu amžinybės sprendimu. Taip, kaip apskritai žmogiškojoje kovoje: kiekvienas turi teisę ginti tai, ką jis laiko teisinga, bet nė vienas neturi teisės save absoliutinti. Suprasti dabarties reliatyvumą privalu ir kritikui, ir rašytojui.

a. Subjektyvumo grėsmė dabarties kritikai. — Dabarties sprendimai visada gresia likti daugiau ar mažiau subjektyvūs, nes visada daugiau ar mažiau interesuoti. Dažnai dabarties sprendimai kaltinami subjektyvumu dėl savo nepalankumo. Nepaneigiamas dalykas, kad dažnai dabarties sprendimams daro įtakos ir tasai pavydas, kuris nori visus „sulyginti" vadinasi, suniekinti, ir kiekvieną iškilimą aukščiau vidutiniškumo įtaringai sutinka (bent iš pradžių) kaip „ekstravagantišką naujovę, „dekadansą" ar „nihilizmą". Bet, antra vertus, dar dažniau dabarties sprendiamai ateityje pasirodo subjektyvūs kaip tik dėl perdėto palankumo. Iš tiesų, dabarties kritiką galima paveikti ne tik prieš save nuteikiant, bet ir sau palenkiant. Galima kritiką sau palenkti, palankiai nuteikti ne tik asmeniškai (bičiuliškais ryšiais, visuomenine įtaka, mokėjimu suorganizuoti savo naudai viešąją opiniją), bet ir neasmeniškai, būtent atitikimu dabarties reikalavimams apskritai, dienos skoniui. Betgi ne visada ir nebūtinai dienos skonis yra patsai teisingiausias. Todėl dabarties kritikai visada gresia pavojus būti neteisingai, neobjektyviai.

Tas ir yra dabarties kritikai subjektyvumo grėsmės pagrindas, kad dabarties kritikui, vertinant bet kurį kūrinį, visada stovi prieš akis ir jo autorius: simpatikas ar antipatikas, bičiulis ar priešas, idėjos draugas ar idėjinis priešininkas, įtakingas ar nepavojingas etc. etc. Todėl dabarties kritikai sunku visada ir visur išlikti objektyviai. Ne dėl to visų pirma, kad nebūtų stengiamasi objektyviu būti, o dėl to, kad subjektyvumo grėsmė iškyla pati, nejučiomis, tiesiog savaimingu būtinumu. Kovodamas tos pačios laiko srovės sūkuryje, dabarties kritikas stengdamasis dažnai nepajėgia savo laiko kūrėją vertinti tik kaip kūrėją, nes nejučiomis šisai jam stovi prieš akis ir savo civiliniu pavidalu kaip kovos draugas ar priešas. Nebūtinai draugas ar priešas asmeninės bičiulystės ar privatinio konflikto prasme. Už asmeninę nesantaiką daug gilesnė idėjinė kova (ne tik politikos, bet ir pačios literatūros fronte). Sunku betgi būti objektyviam tiek draugo, tiek priešo atžvilgiu. Sunku būti objektyviam draugo atžvilgiu, nes draugą vertinti iš tiesų reiškia save patį vertinti. Gi nemo iudex in propria causa, niekas nėra teisėjas savo paties byloje. Bet lygiai sunku ir priešą objektyviai įvertinti — išskirti tai, kas tėra idėjinė klaida ir kas lieka vertingo kiekviename žmoguje, nežiūrint visų jo klaidų. Teoretiškai, žinoma, nesunku pakartoti augustiniškąją distinkciją „diligite homines, occidite errores". Bet iš tiesų „klaidos" ir „žmogaus" (mūsų atveju, meninės linkmės skirtingumo ir pačios kūrybos vertės apskritai) išskyrimas yra daug sunkesnis dalykas.

Todėl dabarties kritika, savęs neabsoliutindama, ir turi galutinį sprendimą rezevuoti ateičiai. Ateities kritika, išlaisvinta nuo betarpiškos kovos įkarščių, daugiau teiks vilties objektyviai tiesai, negu dabarties kritika, kurią visada daugiau ar mažiau lemia solidarumo su autorium ar jam priešiškumo nuotaika. Kai dabarties kritikai stovi prieš akis ir kūrinys, ir kūrėjas, tai į ateities kritikos teismą kūriniai vyksta vieni patys, nebelydimi savo autorių. Nereiškia tai, kad apskritai kūryba būtų atsiejama nuo kūrėjo. Priešingai, tai tesako, kad kaip tik ateityje labiau įmanoma įvertinti gryną kūrėją, vadinasi kūrėją kaip kūrėją, atpalaiduotą nuo pilietinio kevalo, civilinių ydų ar dorybių. O dabarties kritikai šitas reikalavimas neretai telieka idealinis pageidavimas!

Kada vartoju „ateities kritikos" žodį, manau šituo žodžiu ne tą ar kitą asmenį, o patį laiką, patį išlikimą laiko tėkmėje. Laiko tėkmėje išlikimas — štai tikrasis vertės liudijimas. Ateitis — tikrasis visų žmogiškųjų kovų lėmėjas ir vertintojas. Kas praėjo su akimirksniškai dingstančia dabartimi, tas tikros vertės niekada ir neturėjo. Bet kas buvo vertinga, liks visam laikui vertinga, — ir ateičiai!

*) Suprantama, nebūdamas kritiku, nesiimu spręsti, ar visur ši kritika buvo objektyvi. Teironizuoju patį šios kovos posūkį nuo kandžių į kritikus.

Belieka dar pastebėti, kad keldami dažną dabarties sprendimų subjektyvumą anaiptol nenorime skelbti principinio reliatyvumo (lyg apskritai nebūtų jokių vertės matų ir viskas tebūtų vien kapriziškas laiko nuomonių keitimosi žaismas). Priešingai, tikime, kad ir meninė grožio tiesa yra taip pat objektyviai antlaikiška, kaip ir apskritai kiekviena tiesa. Ir teikia šiam tikėjimui pagrindą kaip tik tasai pats faktas, kurį iškėlėme: yra kūrinių, kurie išlieka vertingi ir tada, kai jų gimtasai laikas jau seniai praėjęs. Tiesa, gali ilgainiui ir tie kūriniai savotiškai atvėsti, bet niekada negalime paneigti jų didybės, nors ir kiek šalta, nes tolima, ji mums atrodytų. Šilčiau šiandien skaitome Rilke, negu Goethe; Ibseną, negu Shakespeare; Dostojevskį, negu Dantę. Tačiau pirmųjų didesnis „šiltumas", atseit subjektyvus mums artimumas neleidžia paneigti antrųjų objektyvaus didingumo. Toksai jų vertės išlikimas, nežiūrint viso laikų atstumo, ir liudija, kad jų vertė pagrįsta ne subjektyviu palikimu, o objektyvia grožio jėga, atsparia laiko jėgai, besistengiančiai visa, ką tik pajėgia, gramzdinti užmarštin. Grožis — galingesnis už laiką, nes jis net ir laiką priverčia save skelbti. Kaip bet kurios mokslinės hipotezės tiesą liudija jos eksperimentinis pasiteisinimas, taip grožinės kūrybos vertę liudija patsai išlikimas laiko tėkmėje.

Vienu žodžiu, dabarties sprendimų reliatyvumo konstatavimas anaiptol nepaneigia literatinės kūrybos objektyviai antlaikinės vertės. Jis tiktai perspėja, kad kaip tik patsai meninės tiesos objektyvumas reikalauja dabarties sprendimų, palenktų subjektyvumo grėsmei, nekanonizuoti galutinu sprendimu ir paskutinį žodį palikti ateičiai.

O kartais ateities sprendimai pasirodo tokie nelaukti, kad, jei galėtų praeitis grįžti, skambėtų jie jai skaudžia ironija. Vienus, kuriuos savasis laikas vos toleravo, ateitis iškelia amžinon atmintin. Ar buvo savo laiku tuo, kuo jie dabar yra, kitų pavyzdžių neieškant, Hölderlin, Kierkegaard ar Nietsche? O kitus, kuriuos amžininkai dievais laikė, ateitis nubloškia užmarštin. Ar daug kas šiandien, išskyrus literatūros specialistus, beskaito 16 š. vainikuotąjį poetą Ronsard? Kaip nematoma ateitis savo įvykiais, taip nematoma ji ir savo sprendimais!

b. Kritikas ir rašytojas dabarties reliatyvumo akyvaizdoje. — Toksai dabarties reliatyvumas priešais ateitį (eventualus dabarties sprendimų ateityje sudužimas) ir perspėja: nei rašytojas negali būti iš anksto tikras savo kūrybos verte, nei kritikas — savo sprendimų objektyvia tiesa.

Privalu kritikui neužmiršti, kad ir jis yra toje pačioje dabarties srovėje, kaip ir rašytojas, kad todėl ir jis savo sprendimus daro tik momento, o ne paties Laiko vardu. Ir kritiko sprendimas tėra dabarties sprendimas, kurio nemažiau laukia ateities teismas, kaip ir pačio jo vertinamojo kūrinio. Jei kūrinį vaizdingai pavadintume bylos objektu, o jo autorių advokatu, tai kritikui tetenka prokuroro, bet ne teisėjo vaidmuo. Teisėjo vaidmuo privalo būti paliktas pačiam laikui — ateičiai. O norėti užbėgti ateičiai už akių visada rizikinga. Kaip rizikinga apskritai stengtis ateičiai už akių užbėgti, taip vertinant dar tebegyvenantį autorių rizikinga iš to ar kito jo kūrinio (tegu ir šviežio) susidariusį įspūdį paversti bendra kūrėjo charakteristika. Kaip nė vienas žmogus, kol dar jis gyvas, nėra išsėmęs visų galimybių ir todėl negali būti sutapdytas nė su vienu savo atskiru žygiu ar net visa praeitimi, taip ir kūrėjas negali būti paprastai sutapdytas su savo ligšioline kūryba. Kaip kiekvienas dar tebegyvenąs žmogus yra daugiau, negu tai, ką jis atliko, taip ir kiekvienas dar tebegyvenąs kūrėjas visada savyje slepia galimybę būti daugiau kuo, negu kuo jį liudija buvus ankstyvesnieji kūriniai. Pasakyti autoriui, kad tu jau visas esi savo kūriniuose, reikštų jam pasakyti, kad jau laikai jį, kaip kūrėją, mirusį. Gali kartais ateitis ir tokį konstatavimą pateisinti, bet kiekvienu atveju jis užbėga už akių, laidodamas gyvą žmogų ir tuo pačiu jį asmeniškai įžeisdamas.

Kaip betgi rizikinga kritikui dogmatinti savo sprendimus, taip lygiai rizikinga ir rašytojui peranksti įsitikinti savo kūrybos amžinumu ir perlengvai numoti ranka į kritiką. Jei iš vienos pusės dabarties reliatyvumas ir teikia vilties paguodą, kad ateitis labiau supras, tai betgi iš antros pusės tasai pats dabarties reliatyvumas kelia ir naują baimę. Kiekvienas gali būti tikras (bent tikėti!) būsiąs ateities teisingai įvertintas. Tas, kas iš tiesų vertinga, bus vieną kartą anksčiau ar vėliau pripažinta. Gali šituo tikėti kiekvienas, kurio savasai laikas neregi. Tačiau, antra vertus, būtų tiesiog nayvu, kad tave ras ateitis vertingą. Yra atvejų, kad tik ateitis iš užmirštės iškasė savo laiku neįvertintuosius. Bet šitie atvejai nepalyginamai retesni negu tie, kur ateitis užmiršdino ne vieną savo laiku dievintąjį. Daug dažniau ko „nesupranta" bendralaikiai, „nesupranta" ir ateitis. Ir nieko nuostabaus: ateities kritika yra griežtesnė, negu dabarties. Dabartis pakenčia ir vidutiniškuosius, nes ir juose randa bent savo gyvenamojo laiko nuotaikų bei rūpesčių atspindį. Jei kuriam kūriniui ir trūksta tikrosios meninės ugnies, dabarties skaitytojai gali jį patys sušildyti. Gi ateičiai kiekvienas kūrinys turi žėrėti savo paties vidinės šilimos jėga. Dabartis, vertindama savo pačios kovų dalyvio kūrinį, gali kartais ir menkesnį dalyką pakęsti dėl autoriaus kilnių intencijų, „dėl turinio". Tuo tarpu ateičiai, kuri vertina autoriaus nebelydimus kūrinius, moralinius intencijų ir paslaugų argumentus pakeičia grynosios estetinės tiesos reikalavimai. Intencijų kilnumas bei pastangų sąžiningumas galioja tik žmogaus, o ne kūrybos vertinimui. Skaudu, bet taip yra: gali autorius būti rašęs pavargusiomis nuo darbo rankomis, kai kiti spekuliavo, ir gali būti rašęs kilniausia tema, kai kiti tepaleistuvavo, bet jei kūrinys nenusisekė, jis toks ir yra. Skaudi tiesa, bet skaistis ja tereikštų viešai demostruoti savo nayvumą arba prievartauti kritiką, kad šis iš pasigailėjimo nusikalstų savo sąžinei, reikalaujančiai tiesą liudyti. Galima panašiai besiskundžiantį nuoširdžiai užjausti, pasakyti: „geras žmogus, idealistas esi", bet negalima dar dėl to meluoti: „gražų kūrinį parašei". Dabartis, palenkdama tiesą gailesčiui, gal būt, ir sumeluos, bet ateitis — ne! Ateities vertinimas kaip tik dėl savo objektyvumo, vadinasi, kreipimosi ne į žmogų, o į patį kūrinį paprastai yra ne švelnesnis, o kietesnis. Tiesa visada kieta.

Vienu žodžiu, dabarties reliatyvumas lieka dviprasmiškas: lygiai galima viltis palankesnio ateities sprendimo ir lygiai tenka bijoti dar nepalankesnio jos sprendimo. Todėl telieka viena: tikėti savo laimėjimu, bet drauge jausti ir pralaimėjimo grėsmę. Ir šita prasme dabarties sprendimų reliatyvumas rašytojui kelia du reikalavimus: 1. likti abejingam bendrajam vertinimui, atseit gyrimui arba peikimui, bet drąge, 2. likti lojaliai atviram konkrečiai kritinei analizei.

Abejingumu bendrajam vertinimui vadinu abejingumą tam klasifikaciniam vertinimui, kuris išreiškiamas „genijaus", „talento", „vidutiniško rašytojo', „grafomano" etiketėmis. Jei nesi linkęs tikėti dabartimi, kai ji tave nepalankiai vertina, tai nepasitikėti ja perdaug ir tada, kai ji tave aukština. Gal garbina tave dabartis tik dėl to, kad ji iš viso neranda ko garbinti (o kiekvienas laikas ieško savo dievų!) o ne dėl to, kad apskritai esi garbės vertas? O kūrybos vertė glūdi tik joje pačioje, ne pašaliniame garbinime ar peikime. Ir todėl išmintingasai ieško jėgos tik savyje pačiame, ne pašaliniuose komplimentuose. Jis nereikalauja pane-

HERMANN HESSE

* * *

Jau dešimt metų, kai Klingsoro vasara skambėjo,
Ir kai kartu su juo visas naktis šiltas
Tarp moterų ir vyno aš dainuodamas sėdėjau
Ir traukiau girtas jo klingsoriškas dainas.

Kaip aiškios ir kaip nuostabios dabar jau naktys,
Ir kaip gyvenimas man bėga nun tyliau!
Ir net jei vėl tos pačios vasaros pradėtų degti,
Tas pats ūžimas — aš nebenorėčiau jo daugiau.

Dienų bėgimą nesitengti sulaikyti,
Nepriešstaraut, kad širdyje tyli mirtis
Ir neįvykdomų svajonių nestatyti, —
Štai visas mano turtas, mano išmintis.

Jau kitas džiaugsmas ir kitokios dainos
Dabar many: norėčiau būti veidrodis tiktai,
Kur valandom, tartum mėnulis Reine,
Atspindi Dievas, saulė, šviesūs angelai.

Vertė Alb. Palšaitis.

---

girikų atramos, nes nebijo nė peikimo smūgių. Tik tas, kas savyje silpnas, privalo iš šalies pripažinimo, net jei šisai tebūtų mandagus komplimentas. Ir todėl tasai rašytojas, kuris alkdamas garbės susmunka, nepakėlęs atviro kritikos žodžio, patsai liudija savo silpnumą. Jis panašus į aną Ibseno „Laukinės anties" herojų, kuris gali gyventi tik melo kaina, nes tiesai pakelti jis neturi jėgos.

Svarbu likti abejingam peikimui, bet lygiai (ar, gal būt, dar labiau) svarbu likti abejingam gyrimui. Įtikėti gyrimams — tai leistis suvedžiojamam, pradėti laimėjimą švęsti dar pačiu kovos įkarščiu. Ir ieškoti palankaus vertinimo rašytojui lygu savo principinę teisę būti išdidžiam iškeisti į cirko klouno komplimentų troškulį. Ypačiai palankiais vertinimais apibėrimas pavojingas jaunam rašytojui. Berti jaunam rašytojui komplimentus — tai stabdyti jį pirmame rungtynių rate. Galima žmogų sunaikinti ne tik atšiauriu šalčiu, bet (ir, gal būt, dar sėkmingiau!) hosanišku išaukštinimu. Ir todėl iš kritiko taktas reikalauja nebūti atšiauriu, bet taip pat ir nebūti pigiu laurų dalintoju. Jei kritikas šiam taktui nusikalstų, lieka pačiam rašytojui šį netaktą išlyginti savo vidine ramybe: nesiduoti išringo išmušamam peikimu, bet lygiai nesiduoti gaišinamam ir komplimentiniais liaupsinimais.

Tačiau abejingumas gyrimams bei peikimams nereiškia abejingumo konkrečiai kritinei analizei. Kiekviena konkreti kritinė analizė rašytojui yra tarsi klausimas, verčiąs patikrinti savo kelią. Tiesa, kritika niekada nenurodys rašytojui pozityvios linkmės. Ją rasti paties kūrėjo, o ne kritiko galioje. Bet ir negatyvus perspėjimas turi savo prasmę. Jei kuris rašytojas norėtų kritiką, kaip nerašytoją, išdidžiai laikyti profanu, težino, kad iš šalies gali ir profanas daug ką pastebėti, ko nepastebi darbo įkarščio pagautas specialistas.

Trumpai suglaudžiant, nei bijoti peikimo, nei laukti pagyrimų, vadinasi, likti abejingam, pasitikint savimi pačiu. Ir tačiau būti atviram konkrečiai kritikai (būti atviram kritikai, ne nayviai, nes visų kritikos pageidavimų dėl jų prieštaringumo ir norėdamas neįvykdysi), rūpintis savo kūrybine pažanga.

Tegu rūpestis būti įvertintam nublanksta prieš rūpestį būti vertingam. Įvertinimas ateis savaime, nesistengiant — pačiu vidiniu vertės švytėjimu. Atitinkamai tegu ir kritikai labiau rūpinasi ne autorius etiketiškai įkatalogizuoti, o konkrečiau bei išsamiau išnagrinėti jų kūrybą tikrąja kritikos prasme.

Jei šiandie dažnai (net per šimetinį premijų įteikimą) skundžiamės mūsų literatūros lygio kritimu, tai ar nėra (bent dalinė) to priežastis, kad esame leidę sunykti kritikai. Gėdijuosi dar šiandie aiškinti, kad kritika dar nėra tik skaitytojo įspūdžių recenzijėlė. Bet po metų gal bus tai jau būtina! Ir todėl aktualesniu reikalu būčiau laikęs ne kryžiaus žygį prieš kritikus, o pasvarstyti klausimą: ar būtų pasisekę mūsų literatūrai nepriklausomasiais metais pasiekti tokį lygį, kokį ji pasiekė, jei nebūtume turėję stiprios ir drauge dažnai tiesiog sirakūziniškai neatlaidžios kritikos.

Nürtingen, 1947. VI. 3.

Vlada Proščiūnaitė

PROFESORIUS VIZGIRDA

Pirmo veiksmo antras paveikslas (Tęsinys iš trečiojo numerio)

(Sekančio sekmadienio rytas Vizgirdų verandoje, kuri išsikiša į didelį sodą. Pro medinius turėklus galvutes kyščioja tulpės. Vizgirdienė, Dalia, Andrius Račiūnas ir Jomantaitė tik ką pakilę nuo pusryčių stalo, ir moterys baigia tvarkyti indus).

DALIA: Tėtė ir vėl nepasirodė pusryčių. Per šventes jis ypatingai išlaiko savo tradiciją, vengdamas mūsų.

MARIJA: Jeigu tu būtum tiek nuvargus, manau, ir tu vengtum žmonių draugijos.

DALIA: Ak, mama, tu visada ir visus pateisini. Šiuo atveju, aš tėtės negaliu pateisinti!

MARIJA: (pyktelėjus) Kokie tavo išsireiškimai, Dalia!

ANDRIUS: Tik ką grįžai iš bažnyčios, panele Dalia, ir jau nusidedi ketvirtajam Dievo įsakymui . . .

DALIA: Ir tamsta išmanai ką nors apie nuodėmę, daktare Andriau?

ANDRIUS: Tik tiek, kad šventieji nusideda septynis kart per dieną.

JOMANTAITĖ: Kiek gi kartų jūs nusidedat, daktare?

ANDRIUS: Tur būt, nė vieno, nes negaliu tikėti tuo, ką jūs vadinat nuodėme.

DALIA: Tikėjimas yra brangi dovana, daktare Andriau, o brangios dovanos ne visiems yra duodamos.

ANDRIUS: Ypač, k: i jų neprašo — ar ne, panele Dalia?

DALIA: Piktžodžiauji, daktare Andriau. Šitokiu tonu nediskutuojama.

JOMANTAITĖ: (lyg į Dalią, lyg sau) Tikėjimas yra dovana, sakai? Tik dažnai atsitinka, kad mes tą dovaną sąmoningai grąžiname tam, iš kurio ją esame gavę . . .

MARIJA: Kitaip tariant, nustojame tikėję, ar ne?

JOMANTAITĖ: Gal būt.

MARIJA: Tai jau šis tas nauja tavo charaktery, Alina. Prieš dešimtį metų tu dar taip nekalbėjai.

JOMANTAITĖ: (su lengvu karteliu) Prieš dešimtį metų ir tu, Marija, dar nemokėjai to, ka šiandien moki.

MARIJA: Komplimentuoji man ar priekaištauji?

JOMANTAITĖ: (pažvelgia į Andrių ir tyli).

MARIJA: Nuo daktaro Andriaus paslapčių neturim, nesivaržyk, ypač, jei nori mane barti.

ANDRIUS: Tik panelė Dalia visada kupina metafizinių paslapčių, į kurias man mirtingajam neleista įžengti.

DALIA: Tamsta juk netiki metafizika, daktare Andriau . . .

MARIJA: Užtenka ginčytis, vaikai. Per dažnai praktikuojami disputai netenka savo prasmės ir aromato. Aš tik norėčiau kai ką pridėti prie Dalios tvirtinimo, jog tikėjimas yra dovana. Tik viena prasme jis gali būti dovana — mūsų pačių ir mums patiems. Visa, ką mes išsinešame iš namų ir mokyklų tėra trapios tradicijos, kurios gyvena kažkur šalia mūsų, nors ir kontakte su mumis. Ir vieną dieną netikėtai, nežinia iš kur užgriūva krizė. Tikėjimas, kuris buvo išpuoselėtas gryňai jausminiam pasauly, staiga suklumpa ir kapituliuoja — vistiek ar prieš pagundas, ar prieš likimo smūgius ar prieš protą. Ir čia, man atrodo, ateina ta akimirka, apie kurią tu minėjai, Alina: ar mes tikėjimo dovaną lengvai grąžinsim tam, iš kurio ją esame gavę — net nepadėkoję — ar mes dėl jos pereisim vandenį ir ugnį, kaip dėl kiekvienos tiesos kovosim — kruvinai kovosim ir su pasauliu ir su savim, iki pergyvensim ją, kaip valios aktą, atpalaiduotą nuo tradicinio jausmingumo. Tada tikėjimo tiesa nustoja būti trapia tradicija, kurią galima prisiimti ar atstumti: ji tampa mūsų esmės dalis. Mes patys turim atgimdyt tikėjimą savyje — kad ir šaltom, apskaičiuotom valios pastangom — ta prasme mes jį dovanojame sau. (Vėl į seserį) O tu, Alina, tu sustojai aną lemtingą momentą ir kapituliavai.

ANDRIUS: Ponia Marija, dar vienas klausimas. O jeigu tos jausminės tikėjimo tradicijos, apie kurią tamsta kalbėjai, iš viso niekada nėra buvę, ar tolimesnė tikėjimo raida būtų tokia pat?

DALIA: (užbėgdama motinai už akių) Atleisk, mama. Klausimu į klausimą, daktare Andriau! Esi tamsta visai abejingas tikėjimo atžvilgiu?

ANDRIUS: Tur būt, kad ne. Argi galima būti abejingam tiesos ar melo atžvilgiu?

DALIA: Žinoma, kad ne. Tamsta myli savąją netikėjimo tiesą, ir tuo pačiu neapkenti mano tikėjimo tiesos, taip?

ANDRIUS: Greičiausiai, kad taip.

DALIA: Dabar dėl tolimesnes raidos trumpai ir aiškiai: neapykantos ir meilės riba labai labai trapi . . .

ANDRIUS: (šypsosi) Tikrai? Tamsta manęs labai dažnai neapkenti, panele Dalia . . .

DALIA: (šoktelėjus) Daktare Andriau, tamstos aliuzijos! . . .

ANDRIUS: Jokių aliuzijų, panele Dalia, tik vienos premisos pakeitimas kita jūsų silogizme . . .

LAPĖNAS: (kurį laiką nepastebėtas stovi duryse, paskui įeina) Neapykantos ir meilės riba tikrai trapi . . . Na, ir ko gi tu rūsti, kaip Vezuvijus, Dalia?

JOMANTAITĖ (sėdėjusi nugara į duris, Lapėno nepastebėta, ir dabar, išgirdusi jo balsą, pašoka ir, baisiai sumišusi, lieka stovėti).

MARIJA: (lyg norėdama nukreipti dėmesį nuo sumišusios sesers) Daktare Povilai, po visos savaitės nesimatymo tamsta net nepasisveikini su mumis.

LAPĖNAS: (pamatęs pašokusią Jomantaitę, sumišta nemažiau negu ji, tik lieka ramesnis, labiau apvaldytas, tačiau į Marijos žodžius ilgokai nereaguoja).

DALIA: O mes turim viešnią, daktare — jau visa savaitė (rodo į Jomantaitę).

LAPĖNAS: (palengva prieina prie Jomantaitės ir ištiesia jai ranką) Panele Alina, aš stebiuos — po tiekos metų . . .

JOMANTAITĖ: (nutraukdama) Sutikęs mane gyvą ir sveiką (kiek ironiškai) pone direktoriau . . . Prašau man atleisti (skubiai paduoda Lapėnui ranką, o kitiems linkteli) jei aš truputį pasitrauksiu. (Išeina)

DALIA: Daktare Andriau, gal tamsta palydėsi tetą Aliną, (tyliau jam vienam) ir nepalik tuo tarpu jos vienos.

ANDRIUS: (linkteli ir išeina).

MARIJA: Argi tetai Alinai reikalinga globa?

DALIA: Mums visiems reikalinga globa, mama. Visiems, išskyrus tave. (Karščiuojasi) Šių namų atmosferoj ir sveikiausi žmonės gali pasidaryti nenormalūs . . . kaip beprotnamy!

MARIJA: Tavo stilius, Dalia, nepasižymi jokia ekspresija, kaip tu manai, o tik vulgarumu!
DALIA: Mama, atleisk man, tu žinai, kad aš niekad nevaidinu. Betgi tu pati matai . . . Tetos Alinos elgesys . . .
MARIJA: Aš nieko nematau, ko man nereikia matyti. (Į Lapėną, kuris susimąstęs žiūri pro langą su pypke dantyse) Tamsta po pusryčių, daktare Povilai?
LAPĖNAS: (atsisukdamas) Dėkoju, ponia Marija. Po gerų pusryčių ir . . . po geros pirties . . .
MARIJA: Tad aš galiu valandėlei atsiprašyti. (Išeina).
DALIA: Po kokios tamsta pirties, daktare Povilai?
LAPĖNAS: Žinoma, po simboliškos, Dalia.
DALIA: Čia pat — prieš akimirką?
LAPĖNAS: Gali būt.
DALIA: Pasakyk man, daktare, kas iš viso darosi?
LAPĖNAS: Daug kas darosi, mergužėle: žmonės gimsta ir miršta, karai bręsta ir taikos sutartys rašomos — nežinau, kas tave domina . . .
DALIA: Neapsimeskit, daktare Povilai! Teta Alina šiandien tamstai irgi paskelbė karą? . . .
LAPĖNAS: Alina? . . . Nežinau . . . Prieš daugelį metu buvo susitarta dėl paliaubų, bet . . . taikos sutartis dar ir šiandien nepasirašyta . . .
DALIA: Dieve mano, vis tos alegorijos!
LAPĖNAS: Vis viena, mano žodžiuose alegorijų, o ypač prieštaravimų mažiau, negu tavo elgesy.
DALIA: Aš nesuprantu, daktare.
LAPĖNAS: Kad ir tavo santykiuose su Andrium. Retai kada žmonės taip mylisi, kaip judu, o dar rečiau ant savo laimės tako krauna prieštaravimų rąstus, kurių nei vienas, nei antras nepajėgia perkopti.
DALIA: Tamsta, kaip medikas, turėtum žinoti, kad sveikam nedera ligos įkalbėti. O meilė visados yra sunkesnė ar lengvesnė liga.
LAPĖNAS: Ak, brangioji Dalia, tu jau seniai nebesi sveika šituo atžvilgiu . . .
DALIA: Ir apskritai — tai yra sena taktika-pereiti į puolimą, kai pats esi puolamas. Taip tamsta šiandien elgiesi, daktare Povilai, bet aš savo puolimo nemanau nutraukti.
LAPĖNAS: Žodžiu, garbingas karo paskelbimas?
DALIA: Nevisai. Tik mažutis psichologinis egzaminas.
LAPĖNAS: Klausau ir laukiu, panele psichologijos studente!
DALIA: Mesk juokavęs, daktare Povilai. Man tikrai nuoširdžiai rūpi, o tamsta . . .
LAPĖNAS: Gerai, vaikeli, kuo gi aš tau galiu palengvinti?
DALIA: Teta Alina tik savaitė vieši pas mus. Jeigu jūs žinotumėt, kaip ji nepanaši į mamą — ir pasaulėžiūra ir gyvenimo stilium, nors jos ir seserys, — o aš ją spėjau taip pamilti, lyg ji būtų visada su mumis gyvenusi. Ji tokia užsidariusi, ir jeigu blyksteli kai kada — dažniausiai kandžiai ir aštriai. Žinai daktare — kartais nemokša skulptorius per dideliu kaltu smogia į granitą ir subiauroja. Ir man atrodo — į taikų ir apvaldytą jos charakterį, o viduje — viduje jis taip pat dinamiškai kunkuliuoja, kaip ir mamos — į tą taiklų būdą yra kažkas žiauriai ir taikliai smogęs . . . Ilgainiui sugijo viskas, bet pro anų žaizdų randus, kaip iš ugniakalnio, prasiveržia kai kada kartėlio srovelės . . . Ar aš neteisingai spėju, daktare Povilai?
LAPĖNAS: Aš niekada neginčijau tavo psichologinių sugebėjimų.
DALIA: Ir vėl užuolanka, o ne tiesioginis atsakymas. Na, tiek to. Aš net neklausiu, ar jūs pažinojot ją, daktare, arčiau pažinojot. Iš kelių šiandieninių akimirkų man viskas aišku. Dar daugiau — man atrodo, kad tamsta buvai tas — nepasakysiu nemokša — bet ne visai gabus skulptorius, apie kurį aš minėjau . . .
LAPĖNAS: Žinai, Dalia, iš šalies žiūrint, mūsų situacija perdėm komiška: tu mano duktė galėtum būti, tu užaugai ant mano akių, ir šiandien aš stoviu prieš tave, kaip gimnazistas, kurį pagavo pabučiavus gimnazistę, ir kurį dabar klasės auklėtojas kamantinėja! Nuostabiausia, žinoma, kad tai manęs neerzina. Tu turi kažkokią sugestijonuojančią galią, Dalia.
DALIA: Aš gi ne iš smalsumo kalbu su jumis, daktare. Aš noriu padėti tetai Alinai, jeigu galima, vėl grįžti į pusiausvirą. Kartais trečias įsimaišęs padeda, daktare, juk pagadinti šiuo atveju aš tikrai nieko negaliu. O padėti . . . . gal ir jums abiems . . .
LAPĖNAS: Jai padėti, Dalia? Gali būt. Man ne.
DALIA: Taip jau viskas yra mirę?
LAPĖNAS: Yra mirę ir gimę iš naujo.
DALIA: Aš vėl nieko nesuprantu, daktare Povilai.
LAPĖNAS: Dalia, aš tau galiu daug pasakyti, bet ne viską.
DALIA: Aš ir nenoriu visko, daktare. Istorinius siūlų galus aš jau turiu rankoj: kažkada tamsta sirgai plaučiais ir gydeisi kažkurioj Šveicarijos sanatorijoj . . . . O teta Alina Šveicarijoj studijavo. Greičiausia tai buvo tuo pačiu metu . . .
LAPĖNAS: Aš lenkiuosi prieš tavo sugebėjimą kombinuoti.
DALIA: Paskui tamsta grįžai vienas, o jinai liko. Nemandagu būtų klausti kodėl. Galų gale tai ir nesvarbu. Man kas kita rūpi.
LAPĖNAS: Būtent?
DALIA: Mane stebina jos kartėlio prasiveržimai, nukreipti prieš mamą.
LAPĖNAS: (sudomintas) Prieš mama? Ir tu neklysti, Dalia?
DALIA: Ne, šitose smulkmenose aš niekada neklystu. Gali tamsta dar kartą nusilenkti prieš mane, daktare Povilai!
LAPĖNAS: (susimąstęs) Prieš mamą? . . . (Lyg sau) Alina yra perdaug protinga moteris. Šito aš tada neapskaičiavau.
DALIA: (truputį išsigandusi) Vadinasi, teta Alina turi pagrindo pykti ant mamos? Nejaugi? Daktare Povilai, pasakyk tamsta, kad ne!
LAPĖNAS: Žinoma, jokio pagrindo ji neturi. Bet jeigu ji pyksta, tai yra tik suprantama . . .
DALIA: Aš ir vėl įklimpau, daktare Povilai. Bet ne aš būsiu, jeigu šitos istorijos neatpainiosiu iki galo — judu vienudu nepajėgsit nunerti sau nuo kaklo tų kilpų, kurias užsinėrėt.
ANDRIUS: (įeidamas) Misija, kurią tamsta man pavedei, panele Dalia, nepavyko: panelė Jomantaitė pageidauja būt viena.
LAPĖNAS: Tai kur tamsta buvai per tą laiką, daktare?
ANDRIUS: Laboratorijoj — pas profesorių. Bet ir ten nesisekė. Pareiškė, kad nuo šios dienos aš jam daugiau ne asistentas, iškoliojo ir beveik pro duris išmetė. Prašė pranešti, kad su tamsta norėtų pasikalbėti, pone daktare.
LAPĖNAS: Iš ugnies į ugnį! Tu bent lengvom kulipkėlem į mane šaudai, Dalia, o ten . . . ten iš sunkių pabūklų eis!
ANDRIUS: Apskritai ugnis laboratorijoj atrodo labai intensyvi, tik nežinau prieš ką ji nukreipta. Aš jau ištisas mėnuo jokio darbo neturiu — profesorius manęs nebepakenčia.
LAPĖNAS: (truputi patetiškai) Vaikai privalo išpirkti savo tėvų nuodėmes, Dalia! Adieu! (Išeina).
ANDRIUS: Ko taip susimąsčius, panele Dalia? Juk ne Lapėnas į tamstą kulipkėlėm šaudė, o tamsta į jį.
DALIA: Deja, mano šaudymas tikslo nepasiekė.
ANDRIUS: Nebūtų nemandagu paklausti, koks buvo tikslas?
DALIA: Dviem žmonėm grąžinti taiką ir laimę.
ANDRIUS: Deja, ne man ir ne jums, nes mes niekad nebuvome laimingi, tuo pačiu mums nėra ko grąžinti . . .
DALIA: Esi egoistas, daktare Andriau.
ANDRIUS: Dėl tamstos kaltės, Dalia. Jei man neleista mylėti jūsų, myliu tiktai save.
DALIA: Juo blogiau.

LITERATŪRA

Šių dienų italų rašytojai

Fašizmas griuvo. Bet ar visiškai? Atrodo, kad ne visai, kaip kad teisingai pastebi britų literatūros apžvalgininkas B. Wall Londone leidžiamam mėnesiniam literatūros ir kultūros žurnale „Horizon".

Žymiausias fašistų rašytojas, galėtume sakyti, net fašistinio „stiliaus" išradėjas ir pranašas, buvo Gabrielis d'Annunzio. Jis dar prieš savo mirtį nustojo daręs įtakos jaunajai italų rašytojų kartai. Jo kiečiausias kritikas yra Benadetto Croce, kurio filosofinę hegemoniją pasiryžo paveržti antrasis didelis naujojo hegelizmo šalininkas Giovanni Guotile, fašistinėj valstybėj matęs geriausią naujosios Hegelio politikos atbaigimą.

Croce, kaip literatūros kritikas, yra labai vienašališkas. Pritaikęs savąjį matą, jis yra lengva ranka atmetęs visą eilę žymiausių prancūzų paskutinio šimtmečio literatūros veikalų. Jo mėgstamiausi autoriai yra Goethe ir Ariostas. Šio meto žodžio kūryba žymiausia dalimi neįeina į jo orbitą — ji lieką už jos. Iš dalies gal ir dėl to, kad jis žymiausią savo gyvenimo dalį praleido Neapoly, mieste, veik nemačiusiam moderniųjų srovių įtakos, jis naujojo miesto žmogaus sielos kančių ir išgyvenimų nesupranta — jis lieka jam tolimas ir svetimas. Todėl ir savo pažiūromis į meną (tiek dėl savo liberalizmo ir nesugebėjimo religinėse jėgose įžvelgti sveiko akstino kūrybai, tiek dėl nenoro matyti veikalo būtinųjų socialinių reformų ir nesupratimo moderniosios technikos atneštosios į žmonijos gyvenimą pažangos) jis kūrybinei jaunajai italų rašytojų kartai ne daug ką tegali duoti.

Tačiau Italijoj nėra kito žmogaus, kuris jį galėtų — bent šiuo metu — pakeisti. Ir čia tuo būdu gauname beveik paradoksą.

Kai imama kalbėti Anglijoj arba Amerikoj apie jaunąją italų rašytojų kartą, tai pirmiausia sustojama prie Ignazio Silones, italų socialistų rašytojo, vardo. Tai autorius „Fontamaros", „Vyno ir duonos", „Sėklos po sniegu" ir kt. veikalų. Jo veikalus fašizmas draudė skaityti, jo gyvenimas — tremtinio gyvenimas. Tai daugiau pranašas nei filosofas, jį daugiau apsprendžia pats gyvenimas nei

---

ANDRIUS: Kas blogiau? Kad man neleista mylėti jūsų?

DALIA: Viešpatie, koks esi erzinantis, daktare Andriau! Tamsta gerai žinai tą prarają, kuri glūdi tarp mūsų.

ANDRIUS: Lyg dviašmenis kardas tarp Tristano ir Izoldos?...

DALIA: Ar ne vistiek — ištikimybei išgerta taurė ar neperžengiama pasaulėžiūrinė praraja.

ANDRIUS: (imdamas ją už rankos) Ir ašmens niekad nenudils? Aš taip norėčiau tuo tikėti, panele Dalia...

DALIA: Tikėk, daktare Andriau... Jei tikėjimas kalnus griauna... (Į duris kažin beldžiasi. Įeina advokatas Laukaitis).

LAUKAITIS: Tamsta, tur būt, būsi, panelė Vizgirdaitė?

DALIA: Aš pati.

LAUKAITIS: (paduoda jai ir Račiūnui ranką) Advokatas Laukaitis. Aš atsiprašau, kad šventadienį įsiveržiu pas jus trikdyti ramybės. Bet reikalas svarbus ir nevisai malonus. Nežinau su kuo aš turėčiau pirma kalbėti — su ponu profesorium ar ponia Vizgirdiene?

DALIA: Ar atsitiko kas bloga, pone advokate?

LAUKAITIS: Nesmagumas ponui profesoriui. Aš tikiu, kad skundas neturi pagrindo, bet pats procesas jau yra nemalonus.

DALIA: Skundas? O, Viešpatie, prie ko priėjo! Daktare Andriau, būk geras — pakviesk mamą.

ANDRIUS: (išeina).

DALIA: Atleisk, pone advokate, aš taip sumišau, kad net nepakviečiau tamstos sėsti. (Rodo jam vietą, ir abudu sėda).

LAUKAITIS: Tai menkniekis, panele. Tokia jau mūsų profesija — matyti prieš save neramius ir sujaudintus žmones. Deja, ne visada jiems galima padėti.

DALIA: Ir ne visuomet, tur būt, reikia padėti, ar ne, pone advokate?

LAUKAITIS: Čia jau, žinoma, gynėjo garbės dalykas — ar jis imasi bylos, kai mato, kad kaltinamojo padėtis beviltiška.

MARIJA: (įeidama) Pone advokate — laba diena. Nežinau, ar gerai supratau daktarą Račiūną — esama skundo prieš mano vyrą?

LAUKAITIS: Taip, mieloji ponia. Aš neturėjau jokios oficialios pareigos pranešti tamstoms apie įvykį, nes grynai privačiai sužinojau apie tai iš prokuroro.

MARIJA: Aš labai dėkinga tamstai, pone advokate.

LAUKAITIS: Sekminių rytą klinikose mirė tūlas Baltrušaitas. Jo našlė iškėlė bylą profesoriui Vizgirdai...

MARIJA: Mano Dieve! Bet ką bendra turi mano vyras su pacientais? Aš maniau, kad jis naudojasi tik klinikų laboratorija.

LAUKAITIS: Atrodo, kad ne tik tiek. Bylos pagrindas labai rimtas — esą mirtis įvykusi nuo eksperimento.

MARIJA: Pone advokate, nevyniojant nieko į vatą, ar manò vyras kaltinamas žmogžudyste?

LAUKAITIS: (be žodžių linkteli galvą).

Uždanga (b. d.)

protinės normos. Silonė dažnai lyginamas su prancūzu Malraux. Jo dvasios sklaida nuvedė jį nuo komunizmo iki tikėjimo dvasiniu atgiminu, kurį gali duoti tiktai meilė. Politiškai jis yra artimas britų Darbo partijai, šiaip savo idėjas daugiau skleidžia kaip Romoj leidžiamo socialistų dienraščio „Avanti" redaktorius.

Daugiau už Silonę skaitomas 38 metų Alberto Moravia, sukėlęs gyvą susidomėjimą nutraukiančiu nuo daug ko iliuzijų skraistę savo romanu „Gli Indifferenti". Jis yra viskuo nusivylęs — ir korupcijai pasidavusiu pasauliu, ir kultūros bekraujiškumu, ir nežmoniškų žmonių egoizmu. Moravijos puolamoji santvarka ir vidurinis italų luomas gali eiti tiesiog socialiniu dokumentu. Moravia darė eksperimentą su Kafka ir surrealizmu, bet tam italų dvasinis pasaulis yra per tolimas. Savo kitu veikalu „Le Ambizioni Sbagliate" pasineša nesveikos erotikos kryptimi, pasekdamas „herojinėmis" d'Annunzio meilės dramomis. Savo brošiūroj „La Speranza", nors pats ir nebūdamas komunistas, lygina dabartinę masių padėtį su III amžiumi po Kristaus — kaip tąsyk joms išganymą atnešusi krikščionybė, taip dabar jos tos „pažadėtos vilties" laukiančios iš komunizmo.

Italijoj daug giliau nei kituose kraštuose įleido šaknis renesansas. Tipingą senojo renesanso stiliaus ir moderniojo europiečio sintezę duoda Alberto Savinio, Giorgio di Chirico brolis, tik vienas veikia literatūroje, o kitas tapyboje. Jis Italijai gal net būdingesnis už Moravią, nors šiaip jis priskirtinas greičiau prie grynųjų intelektualų, gyvenančių skeptiškam smegenų gimnastikos pasaulyje.

Gal niekur taip ryškiai nepasireiškė prieš gražbylystę ir retoriniu stiliumi pasižymintį blogųjų renesanso tradicijų — d'Annunzio ir fašistų autorių — stilių reakcijai, kaip šių dienų italų, lyrikoje Guiseppe Ungaretti savo aiškiu, elegantišku stiliumi primena prancūzų mokyklą, Eugenio Montale yra artimas Valery kūrybai. Jo eilėraščių rinkiniai „Le occasioni" „Ossa di Sepia" rodo, kad jam, kaip kad ir T. S. Eliot, teko ilgai rungtis su žodžiu, kol galiausiai, kaip kad ir anas, jį meistriškai apvaldė, tiktai Eliot gal į daug ką žiūri ryškiomis aiškaus kat. rašytojo akimis, tuo tarpu Montalės vertybių gradacija yra gerokai skirtinga. Nietsche ir Rilke atsiduoda daugiau iš vokiečių ir vengrų monarchinės mokyklos išėjęs Umberto Saba, primenąs Pascolį ir XIX amžių — gal dėl to, kad iš dalies yra žydų kilmės.

Prie šių dienų ryškesnių italų rašytojų veidų tenka priskirti tokius rašytojus, kaip Emolio Cecchi, Massimo Bontampelli, Aldo Palzzeschi, Riccardo Baccelli, Antonio Baldini, Vitorini, kurio romanas „Conversazioni Sicilia" daugelio kritikų laikomas vienas iš geriausių per pastaruosius 20 metų romanų, Barilli ir tarytum granitinė uola iškyląs pietietis Corrado Alvarko. Toskanietis Cecchi sa Mario Praz laikomi vienas iš geriausių anglų literatūros žinovų ir aukšto stiliaus rašytojai. Savo idėjomis yra epikūras, „Risorgimento Liberale" literatūrinis bendradarbis.

Italų politika suka radikalumo kryptimi. Į radikalumą pasinešę ne tik jaunieji italų komunistai, bet ir kairieji katalikai, katalikai revoliucijonieriai, kurie reikalauja aiškių ir griežtų socialinių reformų. Vienas iš tokių radikalesnių kritikų yra Giaccomo de Benedetti. Kur toji idėjų ir kultūrinė kova pakryps, parodys netolima ateitis. Italų katalikų rašytojų karta yra verta atskiros studijos.

Tuo tarpu italams svarbiausia rūpi — kaip gauti gerai pavalgyti ir išvengti invazijos. Šiandien italai gyvena krizę — ne tik politinę, bet ir dvasinę. Toji krizė iš dalies ryški ir jų literatūroje, nors šiaip jų publika pasižymi didesniu intelektuališkumu ir drauge skeptiškumu, nei anglosaksų Vakaruose. Bet ji yra daugiau kultyvuota ir apsiskaičiusi, geriau išprusinta.

---

* Mūsų dienų šventoji. Prie svarbiausių pereitais metais religinės literatūros leidinių vokiečių kalba tenka skirti Idos Friederikės Görres „Studiją apie Lisieux Teresėlę" (išleido Herderis Freiburg i. Br.). Minimasis leidinys tuo pasižymi, kad šventųjų gyvam paveikslui duoti pasiimta visai nauja kryptis — duoti jį tokį, koks jis iš tikrųjų yra, bet ne tokį, koks jis aprašytojo ar biografo galvoj atrodo. Taip ir čia šią didžiąją mūsų dienų šventąją išvystame gyvą ir realią, tokią, kaip visi žmonės, su visomis jų silpnybėmis, ir vis dėlto ne tokią — tiktai begaline kova su savimi ir auka prasimušusia sau kelią į tikrąją Dievo karalystę. „Aš kovojau kiekvieną dieną, kiekvieną savo gyvenimo dieną", sako ji pati. Ir ji gyvenimą iškentė ir iškovojo, eidama iš vieno pralaimėjimo į kitą, bet niekad nenusimindama ir vis kildama aukštyn, vykdydama praktikoj didįjį meilės įsakymą ir savo gyvenimu įrodydama, kad „nėra jokios normuotos krikščonybės ir kad kiekvienam krikščioniui yra lygiai atviras kelias į Kristaus tobulumą". Šventasis gali būti kiekvienas, reikia tik norėti — veikliai ir tikrai norėti. Dievas yra didis savo šventaisiais. Minimasis leidinys, kaip pastebi pora apžvalgininkų kat. „Hochland" žurnale, duoda ypač patrauklų ir realų mūsų dienų šventosios paveikslą.

* Satre'as įtrauktas į indeksą. „Prizma" rašo, kad kat. religijos mokslo ir filosofijos akademija Vatikane iškėlė svarstyti pokarinės egzistencializmo filosofijos problemą. Buvo konstatuota, jog Sartre'o skelbiama pažiūra, kad svarbiausia žmogui gyvenime yra laisvė, (moralinė elgsena nesvarbu), — nėra priimtina, taip pat negali būti priimtas nė jo skelbiamas kito pasaulio neigimas. Tai esą du svarbiausi egzistencialistų teigimai, prieš kuriuos Vatikanas turėjęs pasisakyti. Prieš egzistencialistų šia prasme filosofiją ne per seniausiai per filosofų kongresą pasisakė ir pats popiežius. Tačiau jame rasta ir gerų dalykų. Net ir pats Augustinas, kaip nurodo tėvas Boyer, minimosios akademijos sekretorius, buvęs tam tikra prasme egzistencialistas, būtent — daugiau svorio teikdamas konkrečiai tikrovei nei bendrosioms idėjoms ir pabrėždamas, kad konkrečiausia tikrovė yra Dievas, visos kitos tikrovės pagrindas.

* Leidžia visus Mickevičiaus raštus. Lenkų kultūros ir meno ministerija susitarė su Czytelnik leidykla, kad ta išleistų visiškai naują puikiai paruoštą visų Mickevičiaus veikalų leidimą. Naujasis leidimas susidės iš keturių tomų ir bus išleistas 100.000 egzepliorių tiražu. Veikalai bus pardavinėjami labai pigia kaina.

* Nutarta pakelti iš palaimintųjų į šventuosius 3 prancūzus, pasižymėjusius prancūzų kat. mistinėj literatūroj. Tai Luis Grignon de Monfort, Katherine Laboure ir Michel Ganicoit.

* Prancūzijoj šiemet liuksusiniu leidiniu išleista vad. Tobijo knyga (viena iš Šv. Rašto knygų), kuri duodama kaip dovana jaunavedžiams. Tobijų šeima kartu su visa tauta buvo asirų karaliaus Salmanazaro (708 m. pr. Kristų) išvežta į Asirijos sostinę, Ninivos miestą, — ten ir vyksta tremties sąlygose visas jos išgyvenimų aprašymas.

* Vokiečių rašytojų kongresas šiemet šaukiamas rugsėjo 11—13 d. Berlyne. Į jį kviečiami ne tiktai vokiečiai rašytojai emigrantai, gyveną užsienyje, bet taip pat žada atvykti daug užsieniečių rašytojų.

* Šiemetinė prancūzų literatūros kritikos premija paskirta artimam egzistencializmui prancūzų autoriui Albert Camus.

* Unesco literatūros ir meno skyrius nutarė išleisti visų Europos bibliotekose esančių knygų katalogą, kuriame bus suregistruota apie 20 mil. veikalų.

* Londone mirė prancūzų Goncourt'ų premijos laureatas André Savignon, išgarsėjęs savo jūriniais ir egzotiniais romanais. Jis šalia lenko J. Conrad ir senesniojo P. Loti buvo vienas iš mėgstamiausių jūrinės literatūros kūrėjų.

* Prancūzų ir kt. kraštų literatūrinėj visuomenėj didelis susidomėjimas rodomas ir daug diskusijų kyla dėl 1924 m. mirusio Prahos poeto Franzo Kafkos kūrybos. Jis buvo įtrauktas ne tiktai po 1933 m. į nacių indeksą, bet jo veikalus deginti pasisiūlė taip pat prancūzų komunistai. Tuo būdu jo veikalai buvo dar daugiau išpopuliarinti.

* Romaino Rolland'o bičiulių draugija, įkurta Prancūzijoj 1945 m. rašytojo motinos ir sesers, dabar savo poskyrius steigia ir kituose kraštuose. Šveicarijoj jai vadovauti imasi knygų leidėjas Oprechtas, Kanadoje — G. Duhamelis, visų jų pirmininkas yra P. Claudelis. Draugija nori su laiku įsteigti tokią literatūros premiją, kuri būtų nemažesnė už Nobelio literatūros premiją.

* Amerikiečių žurnalas „The Alantic Monthly Press" Bostone paskyrė premiją už geriausią romaną kiekvienos tautybės autoriui. Pirmoji premija siekia 10.000 dolerių. Rankraščiai gali būti siunčiami kiekviena kalba, jie turi būti perrašyti mašinėle ir turi turėti ne mažiau kaip 50.000 žodžių. Adresas: „Atlantic Novel Contest for 1947", 8 Arlington Street, Boston, Massachusets, USA.

* Čikagos universiteto kancleris prof. R. M. Hutchinsas pakviestas Britų Enciklopedijos redakcijos kolekyvo pirmininku. Jis gavo metus atostogų, tuo būdu norėdamas geriau atsidėti „didžiosioms Vakarų knygoms". Taip pat norima liaudžiai skiriamais leidiniais išleisti pačius geruosius klasikus ir tuo būdu perauklėti humanistiniais pagrindais pačius žmones. Projektuojama tuo būdu išleisti Šv. Raštą ir 71 autoriaus 87 veikalus, be to, 9 didžiules antologijas poezijos, religinės kūrybos, pjesių etc. Visus tuos žymiuosius veikalus bus galima įsigyti už 200—250 dolerių.

* Sovietai, norėdami savo įtaką išplėsti kultūriniam bare, stengiasi Sovietų zoną užlieti sovietine literatūra: romanais, pjesėmis dramomis. Paskiausiai įsteigta pora vokiečių vardu leidyklų, kurios leidžia Gorkio, „Jegorą Bulyčevą", L. Pachmanovo „Dovno atsiskyrėlį", Korneičuko „Chirurgą Krečetą", Michalkovo „Juoką ir ašaras" ir. kt.

* Londone posėdžiavo 14 metinis autorių (rašytojų, muzikų, menininkų) kongresas, kurį atidarė ir britų valdžios vardu pasveikino seras Crippsas. Suvažiavime dalyvavo 30 tautų 50 įgaliotų atstovų.

* Pirmasis prancūzų rašytojas, prabilęs į vokiečius Amerikiečių zonoje, pasirodė esąs Pietų Prancūzijos poetas Pierre Miremont, birželio 23d. Miuncheno unte skaitęs paskaitą ir kvietęs visas tautas dirbti bendrai europiečių kultūros gerovei. Prancūzų-vokiečių susiartinimą remia taip pat prancūzų „Comité National des Ecrivains", sudarytas daugiausia iš rezistencinio sąjūdžio rašytojų, ypač vokiečių kilimo Rudolf Leonhard.

* Danų 88 metų senumo rašytojas, kilęs iš darbininkų sluogsnių, Martin Andersen Nexö, lankėsi Berlyne ir vėl užmezgė artimesnį kontaktą su vokiečių rašytojais.

* Berlyne suruošta vokiečių 1947 metų knygų paroda, vaizduojanti visus 1947 m. vokiečių išleistus leidinius. Ta proga išleistas ir išsamus apžvalginis naujų leidinių katalogas.

* Thomas Mannas reiškia savo ir vokiškai skaitančiosios visuomenės vardu sveikinimus Hermannui Hessei. Tačiau, pakviestas iš PEN klubo suvažiavimo Šveicarijoje, kuriame dalyvavo taip pat visa eilė vokiečių rašytojų iš Vokietijos ir emigrantų, ne tik į Miuncheną, bet ir iš viso į Vokietiją šiuo laiku vykti atsisakė. Į Miuncheną buvo užsukęs iš PEN klubo suvažiavimo grįždamas Anglijoj gyvenąs vokiečių rašytojas A. Kerr.

* Hamburge buvo paskelbtos senų knygų varžybos. Pasirodo, varžytininkai už knygas įvarė labai aukštas kainas. Pvz., už Erazmo Roterdamiečio laiškus, įvertintus 600 RM, buvo įkelta 2000 markių kaina, už visą Goethės (su paskutiniais) raštų leidinį 2.100 RM, už vieną ranką rašytą 1480 m. Šv. Rašto (N. Testamento) rankraštį 3000 RM. Už Lafontaine'o Pasakų rinkinį vienas varžytininkas įkėlė net 19.000 RM, Leibnico filosofinius raštus 1000, Livijaus istorijas 1800 RM, Schillerio raštus (9 tomus) 1.300, Stephano Georgės 3.100, Goethės raštai su jo autografu — 7.500 RM etc.

* Naujai įsteigto austrų PEN klubo pirmininku išrinktas austrų poetas Franc Czokor.

* Listo leidykla išleido rašytojo H. Stehro susirašinėjimą nuo 1909 iki 1922 m. su nacių nužudytu valstybės vyru Rathenau.

* Goethės-Schillerio archyvas, Türingijos landtago nutarimu, paskelbtas tautos nuosavybe. Jis yra Weimare.

* Visa eilė vokiečių moderniųjų rašytojų veikalų bus paleisti pigiais leidiniais plačiajai publikai. 50.000—100.000 egzempliorių tiražu ruošiamasi iš Berlyno paskleisti Th. Manno Rinktinius pasakojimus, Werfelio Giesmę apie Bernadetą, Zweigo Žmonijos žvaigždėtas valandas, Joach. Maasso Magiškuosius metus, Willkie Nedalomąjį pasaulį, Hemingwayaus Kam išmuša valanda, Saroyano Žmogiškąją komediją, Johno Scotto Anapus Uralo, Schnitzlerio ir Hofmannsthalio pasakojimus ir kt. Leidžiamas taip pat naujausiasis Th. Manno romanas „Dr. Faustus". Švedijoj išleidžiami visi jo raštai ištisų rinkiniu.

Šveicarai uždraudė savo krašte užsieniečiams verstis knygų leidyba ir finansiškai remti tenykštes knygų leidyklas.

* Tarptautinė jaunimo knygų paroda, pernai metais atidaryta Miunchene, dabar lanko Hannoverį ir kt. Hesseno krašto vietas.

* Oxfordo universitetas Anglijoj suteikė garbės daktaro laipsnį prancūzų rašytojui André Gide, Šekspyro ir Conrado vertėjui į prancūzų k. Gide anglų vadinamas „viso pasaulio piliečiu."

* Į PEN klubo rašytojų suvažiavimą Züriche, Šveicarijoje, suvažiavo iš Europos, Amerikos, Azijos ir Afrikos per 300 rašytojų. Į jį buvo nuvykę vokiečių rašytojų atstovai ir iš Vokietijos, tačiau jų tinkamumą būti klubo nariais suvažiavimo nutarimu turės patikrinti dar speciali komisija. Suvažiavime Thomas Mannas skaitė paskaitą apie Nietschės filosofiją ir porą ištraukų iš savo naujojo romano. Ta proga tarp įvairių kraštų rašytojų atnaujinti ar užmegsti naujai glaudūs santykiai.

* Miunchene žurnalo „Echo der Woche" iniciatyva buvo suruoštas pirmas po šio karo tarptautinis jaunimo suvažiavimas, į kurį, be vokiečių jaunimo atstovų, atvyko taip pat jaunimo atstovai iš JAV, Prancūzijos, Belgijos, Olandijos, Šveicarijos, Danijos, Norvegijos, Bulgarijos, Graikijos, Egipto, Indijos ir Kinijos. Šveicaras Dr. prof. Thürer palinkėjo, kad Europa taptų Šveicarija, bet ne Balkanais. Suvažiavimą sveikino Karinės Valdžios vardu amerikietis Dr. Norman Himes, pažymėdamas, kad politinės grupės gautą leidimą organizuoti jaunimo sambūrius nepiktnaudotų, anglų rašytojas H. M. Brailsford, prancūzų rašytojai André Gide ir J. Rovan, olandų rezistencinio sąjudžio vienas iš vadovų rašytojas Jef. Last, Batnos (Indijoj) un-to profesorius S. Iha ir kt.

Užsienio svečiai vokiečių jaunimo buvo ypač šiltai sutikti. Nymphenburgo pilyje jiems buvo suruoštas įspūdingas priėmimas. Tuo būdu norima vokiečių jaunimą įjungti į Europos ir viso pasaulio jaunimo organizacinį gyvenimą.

MENAS

Ar Amerika žino tik džasą?

Daug kas gavoja, kad JA Valstybėse yra tiktai Metropolitan Opera, New Yorko, Philadelfijos ir Bostono simfoniniai orkestrai ir tūkstančiai džazo kapelų — ir viskas; o amerikiečiai apie tikrąją, rimtąją muziką neturį jokio supratimo. Tačiau iš tikro taip nėra — tai tiktai nacių ir kitų diktatūrininkų propagandos pramanas. Amerikoje, kaip pastebi Johnas Evartas savo išsamioje amerikiečių muzikinio gyvenimo apžvalgoj, paskelbtoj „Naujosios muzikos žurnale", vyksta gyvas ir intensyvus muzikos gyvenimas. Ten yra išaugusi tikra muzikos kultūra, kurios gali pavydėti net ne vienas kitas kraštas.

Kodėl taip muzika Amerikoje pražydo ir ten ja taip gyvai domimasi, ypač per pastaruosius 15 metų, nurodomos 4 ar 5 pagrindinės priežasty. Vienas iš svarbiausių muzikos ugdomųjų veiksnių, ypač plačiosiose masėse, yra radijas. Gerų operų ir simfoninių radijo programų populiarumas vis didėja. Pvz., tokio New Yorko siųstuvas WQXR nuo pat ankstaus ryto iki vėlaus vakaro transliuoja išimtinai tiktai rinktinę gerą muziką. Radijo muzika susidomėjimo į plokšteles įgriežta gera muzika ne tik nesumažino, atsieit, nenukonkuravo, bet, priešingai, ją net pakėlė.

Kitas svarbus veiksnys, kuris prisidėjo prie muzikinės kultūros Amerikoje pakėlimo ir išplitimo, yra muzikinis auklėjimas mokyklose ir universitetuose. Būkite tikri: amerikiečiai domisi ne tiktai vienu bizniu ir sporto rungtynėmis — yra ir daugiau dalykų, kurie jiems iš širdies rūpi. Šiandien nesuskaitoma daugybė privačių ir viešųjų mokyklų tiesiog didžiuojasi savo simfoniniais orkestrais, rinktiniais chorais, kamerinės muzikos ansambliais etc. Svarbiausias čia yra tas momentas, kad tuo būdu jaunimas susipažįsta su pačiais geriausiais muzikos meistrais, o jų muzikinis skonis tuo pačiu pakyla į aukštesnį niveau. Muzikinis didžiųjų talentų palikimas vis daugiau įsiskverbia į plačiąją publiką, nepalikdamas vienų tik išrinktųjų žmonių skaičiaus „tam tikro skonio reikalu". Tas sąjūdis jau yra davęs aiškiai regimų vaisių — iš jaunosios kartos turime visą eilę išėjusių genialių menininkų, dirigentų ir kompozitorių. Prieš karą jie savo studijas gilino Europoje, bet nūnai ir Amerikoje turime nemažą skaičių pirmaeilių aukštųjų muzikos mokyklų. Nors šiais laikais europietis muzikas dar tebėra laikomas vertingesniu menininku už amerikietį, tačiau, kaip pažymi „New York Times" muzikos kritikas Mr. Olin Downes, šiandien geriausios JAV operos Metropolitan viso meninio personalo 80% sudaro jau amerikiečiai. Daugiausia čia kaltas karas — jis užtrenkė į Europą vartus, todėl vakuojančias vietas geriausių ir geriausiai apmokamų dirigentų, solistų, koncertmeisterių etc. užėmė patys amerikiečiai.

Europos aukščio, kad ir kaip stengdamasi, vis dėlto Amerikos opera negali prisivyti. Ji niekad nėra ten taip pražydusi, kaip kad žydi ir žydėjo Europoje — galimas dalykas dėl to, kad jaunas, bekylantis kraštas niekaip neįstengia pasisavinti Europos operų konvencionalaus stiliaus ir susikurti savąjį. Vis dėlto ir čia pastebima gera pažanga. Jei seniau Metropolitan opera New Yorke ir Čikagos opera buvo vienintelės tos rūšies institucijos, taĩ šiandien operos rėmėjų draugijas, sudedančias joms išsilaikyti milžiniškas pinigų sumas, turime jau San Francisco, Philadelfijos, Bostono ir kt. miestuose. Jas lanko milijonai klausytojų, ir jas laikyti jau finansiškai apsimoka.

Jų programose randame Wagnerį ir Mozartą, Bizet ir Gounod, Rossinį ir Puccinį, Verdį ir Richardą Strausą, Rimsky-Korsakovą ir Musorgskį, Massenet ir Debussy ir kartais net Šostakovičių su Alban Bergu. Wagneris su Verdžiu buvo statomi net karo metu ir šiandien yra vieni iš pačių populiariausių Amerikoje autorių. Iš Strausso operų visą laiką reguliariai ėjo tiktai „Elektra" ir „Rožių kavalierius", o Debussy „Peleas ir Melizandė" dar ir šiandien gausiai lankomos tiek New Yorke, tiek Bostone.

Buvo mėginama operų partijas dainuoti angliškai, bet tie bandymai pasirodė nesėkmingi. Mat, Amerikoje laikomasi įsitikinimo, jog opera nenustos viso savo žavumo tuo atveju, jei bus dainuojama ta kalba, kuria ji parašyta, — nesvarbu, ar publika supranta, ar ne: juk ji ir taip net savo originalia kalba dainuojamo teksto dažniausiai neįstengia sekti. Ligi šiol nė vienas žymesnis amerikietis nėra parašęs nė vienos tikrai vertingos operos. Tiesa, operų daug yra davę toks Deconses Tayloras, Virgilijus Thomsonas, Douglas Moore ir kt., bet nė viena iš jų negalėjo išsilaikyti repertuaruose nors kiek ilgesnį laiką.

Užtat tiesiog fenomenališka pažanga padaryta simfoninėj muzikoj, ypač nuo to laiko, kai Arthuras Toscaninis sukūrė National Broadcastin Co simfoninį orkestrą ir pats ėmėsi jam diriguoti. Šiandien pačiais geraisiais orkestrais laikomi New Yorko filharmonikų orkestras, diriguojamas Rodzinskio, Philadelfijos simfoninis orkestras su savo dirigentu Eug. Ormandy, Bostono simf. orkestras su dirigentu Sergijum Kusevickiu, su panašios rūšies pirmaeiliais orkestrais San Francisco, Los Angeles, St. Luis, Minneapolio, Dallas, Čikagos, Clevelando, Detroito, Cincinnacio ir Denverio miestuose. Jų nemaža yra išsimėtę po visą kraštą. Nė vienas iš jų nepriklauso valstybei, krašto vyriausybei arba miestui ir nėra nė vieno iš jų remiamas. Visi jie išimtinai remiasi privačia iniciatyva ir tuo būdu susiranda sau reikalingą lėšų kiekį. Žymiausioji pajamų dalis gaunama iš koncertų, likusias išlaidas išlygina savo aukomis žymesni turčiai. Publika juos uoliai lanko tiek vasarą, tiek žiemą.

Vasaros metu daug kur ruošiami vadinamieji seriniai koncertai ir gastrolės. Pvz., Kusnevickis Stockbridge (Mass) įkūrė vad. „JAV Salzburgo vaidinimus", kur, be operų, duodama visa eilė pirmos rūšies geriausių simfoninių koncertų. Prieš kiek laiko ten buvo pirmą kartą sėkmingai pastatyta Benjamino Britteno anglų opera „Peter Grimes". Nors gyvai domimasi kamerine muzika, vis dėlto simfoninių koncertų ciklai mieliau ir gausiau lankomi. Per vad. „abonentinius koncertus", pvz., buvo pastytos visos Beethoveno simfonijos ir visi jo kvartetai, visa Bacho kamerinė muzika, vėliau — visa tos rūšies Mozarto ir Schuberto muzika.

Kas sudaro tą simfoninių koncertų repertuarą? Beveik išimtinai senoji klasinė muzika. Todėl jį ypač puola amerikiečiai kompozitoriai reikalaudami, kad daugiau būtų statoma savosios (atsieit, amerikietinės ar moderniosios) kūrybos. Apskritai, jų visas repertuaras, gali sakyti, toks pat, kaip Europoje, gal net platesnis ir išsamesnis. Tokius Bacha, Beethoveną, Brahmsą, Wagnerį, Čaikovskį, Mozartą, Cesarį Francką, Haidną, Schubertą, Lisztą, ir kt. ten visuomet rasi programose. Taip pat dažnai užtiksi Ravelio, Debussy, Sibelijaus, Prokovjevo, Stravinskio, Hindemitho, Šeštakovičiaus, Borodino, Smetanos ir Berlioz veikalus. Mahleris ir Bruckneris nėra per daug mėgiami, juos įveda nebent dirigento Bruno Walterio lazdelė; imama daugiau mėgti ir Schönbergo muzika.

Amerikiečiai kompozitoriai ypačiai pastaruoju laiku savosios publikos imami vis daugiau branginti. Programose vis dažniau pradedi užtikti simfoninės ir kamerinės muzikos kūrėjų vardus: Saron Aaron Copland, Randall Tomson, William Schumann, Roy Harris, Roger Sessions, Walter Piston, Ernst Bacon, Douglas Moore, Lucas Foss, Quincy Porter, Charles Ives, Morton Gold ir kt. Ypač paskutiniais metais Amerikoje pasidarė madinga vad. džaso ir swingo muzika. Sukurta net

garsioji negrų improvizuojama „Boogie — Woogie" kapela, pagrįsta vad. basso ostinato ir dažnai griebiantis disonansų improvizacijos. Tačiau jos netenka priskirti prie rimtosios muzikos ugdomųjų veiksnių, nors ji duoda taip pat daug ko nauja, parodo daug vitališkumo ir fantazijos — joje jauti tam tikra prasme plakant Amerikos pulsą, paįvairintą Afrikos negrų dainomis, devynių Debussy akordų ritmu ir tam tikrais žydų liturgijos elementais. Tai „specifiškai amerikietiška" muzikos kryptis, gaivališkai išaugusi ir tos savo sklaidos iki šiol dar neišbaigta.

Didelę pažangą Amerikoje taip pat padarė baletas ir operetė, arba muzikinė komedija. Su šokio pamėgimu Amerikoje imamas vis daugiau branginti ir baletas. Toks American-Ballet ir Ballet — Theater su savo pastatymais aplanko veik visą Ameriką. Iš žymesnių baleto kompozitorių yra Coplandas ir Bernsteinas, o operečių — mėgstamiausi yra Richardas Rodgersas ir Osk. Hammersteinas, davę „Oklahoną" ir „Karuselę".

Didelį įnašą į Amerikos muzikinį gyvenimą davė nacių ir fašistų diktatūros, visą eilę žymių kompozitorių, dirigentų, muzikų atvariusios į JAV. Ten dirbo ir dirigavo Bruno Walteris ir O. Klemperis, dėstė ar tebedėsto muziką P. Hindemithas ir Schönbergas, E. Krenekas; yra pasižymėję savo darbais ir muzikine veikla George Szell, Fr. Stiedry, E. Seuermannas, K. Werlis, Hannsas Eisleris, E. Tochas, Rudolfas Kolischas, Toscaninio globotinis Will. Steinbergas ir visa eilė kitų. Amerika neužtrenkė savo durų užsieniui. Priešingai, ten rasi daug pačių geriausių rinktinių jėgų tiek filmos, tiek radijo, tiek operos ir koncertų srityse. Tačiau drauge bręsta ir savosios amerikiečių pajėgos, kurios duos naujų idėjų, naujų formų ir įneš naujos dvasios į pasaulinį muzikos lobyną.

---

* Alfred Kerr parašė Operai „Chronoplan" tekstą, kuriam muziką pritaikė jo žmona kompozitorė Julia Kerwoy. Autorius nuo emigracijos laikų gyvena Londone. Minimojoj operoj viešai išeina ir publikai pasirodo šie mokslo ir meno šakų tipingieji atstovai: Liebermannas, Hauptmannas, Straussas, Einsteinas ir B. Shaw.

* Birželio 17 d. žymiam rusų kompozitoriui Igoriui Stravinskiui suėjo 65 metai amžiaus. Jis yra padaręs didelę įtaką ypač pokarinei Europos muzikai ir davęs visai kitokį Beethoveno genijaus supratimą muzikos pasauliui. Šiandien jo veikalai statomi visuose pasaulio kraštuose.

* Vokiečių muzikams duotas leidimas dalyvauti didelėse tarptautinio masto muzikos varžybose, kurios šiemet įvyks Šveicarijoje. Pačios svarbiausios iškilmės bus nuo rugsėjo 23 d. iki spalio 6 d. Berne.

* Garsusis amerikiečių dirigentas Leopoldas Stokovskis atvyks dviejų mėnesių gastrolei į Vokietiją ir diriguos vokiečių simfoniniams orkestrams Amerikiečių zonoje.

* Šveicarų miesto teatras Bazelyje su dideliu pasisekimu pastatė B. Brittenso naująją operą „Lukrecijos pagrobimas". Tai yra pusiau drama, pusiau misterija, einanti tarp operos ir oratorijos.

* Schwetzingerio muzikinės iškilmės (Vokietijoje) rokoko stiliumi šiemet buvo pradėtos „Užburtąja fleita", kurioj pasirodė jungtinės vokiečių Heidelbergo, Karlsruhės ir Miuncheno vokalinės pajėgos.

* Iš Danijos kilęs žymus tenoras Lauric Melchior, kuris dainuoja Metropolitan operoje, priėmė JAV pilietybę. Iki 1933 m. jis dainavo Berlyno operoje.

* Nauja Brittenso komiškoji opera „Albert Herring", parašyta pagal vieną Maupasant'o novelę, britų kritikų nuomone, toli gražu negali lygintis su jo ankstyvesniais darbais: „Peter Grimes" ir „Lukrecijos pagrobimu". Nerodo ja susižavėjimo ir britų publika.

* Vokiečių tarpzoninė muzikų draugija nutarė vėl leisti vokiečių muzikos žurnalą, pavadintą „Deutsche Musikerzeitung".

* Intensyvus muzikinis gyvenimas vyksta Berlyne. Paskiausiai ten buvo suruošta visa eilė koncertų, skirtų vokiečių ir anglų muzikos naujybėms atžymėti. Miesto operoje buvo ta proga pastatytas Brittenso „Peter Grimes".

Šiuo metu Vienoj gyvenąs vokiečių kompozitorius P. Hindemithas baigia rašyti operą, vaizduojančią Kopperniko gyvenimą ir darbus.

* Miunchenie, Nymphenburgo pily, ir šiemet bus pravesta visa eilė pirmaeilių koncertų, kuriems diriguoti, be Solčio ir Rosbaudo, pakviesti taip pat Sacheris iš Züricho ir Jochumas iš Hamburgo. Per atidarymą ir vėlesniuose koncertuose daugiau projektuojama naujoji muzika — Parcellio, Vivaldžio ir kt.

* Sovietų kompozitoriui Sergijui Prokovjevui už smuiko sonatą suteikta pirmos rūšies Stalino premija. 1946 m. buvo pastatyta jo opera „Karas ir taika", parašyta pagal to paties vardo L. Tolstojaus romaną.

* Ryšium su Bacho iškilmėmis, žymus vokiečių dirigentas Otto Klempereris Strasburge dirigavo pirmąjį koncertą, kuriame taip pat dalyvavo pasižymėję smuikininkai Jehudi di Menuhin ir G. Enesco.

* Miunchene mirė muzikas prof. Wolff, vienas iš žymiausių viduramžių muzikos žinovų.

* Susitarta su Vienos valstybine opera, kad ji priimtų praktikuotis beaugančią jaunąją amerikiečių muzikų ir solistų kartą.

Šveicarų tapyboj pučia seni vėpai

Belankydamas šveicarų tapybos parodas, ruošiamas kasmet didesniuose jų miestuose, nieko ypatingo nerasi. Jų dailininkai — net ir patys žymieji — neprašoka vidurkio. Ir bendras įspūdis — šveicarų tapyboj pučia seni vėjai.

Nors šiuo metu Šveicarija neturi pasaulinio masto genijalių tapytojų, tokių, kaip Böcklinas arba Hoderis, tačiau stiprių talentų vis dėlto ten esama. Prie Ženevos ežero, kaip pastėbima meno ir kultūros Standpunkt" žurnalo apžvalgininko, susitelkę daugiausia iš Paryžiaus mokyklų išėję auklėtiniai. Kituose žymesniuose šveicarų meno centruose — Berne, Bazely, Züriche — tokio lokalinio pobūdžio bendrumo nepastebima. Visur prasimuša ryškus alemanų dailininkų individualumas. Apie vokiečių įtaką arba vokietinę mokyklą galima būtų kalbėti nebent tarp senosios kartos tapytojų.

Šiandieninės šveicarų tapybos priešakyje stovi kilimu bernietis Ernst Kreidolf, vienas iš gausiausių ir geriausių vokiečių k. pasirodančių tiek pačioj Šveicarijoj, tiek už jos sienų knygų iliustratorius. Vidaus šilima, nuotaikingumu pasižymi taip pat jo peizažai ir fantastiniai piešiniai.

Pagal amžių jam iš paskos eina du pietiečiai dailininkai, būtent — Augusto Giacometti ir tesinietis Pietro Chiesa. Giacomečio paveikslai, priešingi jo (jau mirusiam) broliui Giovanniui, pasinešusiam į impresionizmą, pasižymi dideliu šviesumu, galėtum sakyti, net tam tikru mistiškumu. Chiesa yra daugiau prisirišęs prie daiktų, jis savo tėviškę prie Lugano ežero myli tiesiog su pietizmu.

Cuno Amiet, kilęs iš pačios sostinės, yra meninio sąjūdžio vadas. Tai šveicarų fauvininkas, savo ankstyvesniais darbais artimas Gauguino, Matisse, Deraino, Vlamincko kūrybai. Vėliau jo stilius, paveiktas Hodlerios, pasidarė kietesnis ir tvirtesnis. Jo tapybinė sklaida augo lygia greta su Matisse, nors ir atmiešta Berno lokalinio pobūdžio, susiejusio jį su kitais Berno dailininkais, kaip kad M. Lauterburgu, Fr. Pauliu ir Victoru Surbeku. Tarp jo mokinių

pats žymiausias yra Morgenthaler. Jo darbai priskiriami prie pačių geriausių, kokių šiandien Šveicarijoj kad pasirodo. Tarp kitų Amieto mokinių tenka pažymėti ir Nobelio literatūros laureato Hessės sūnų Brunoną Hessę.

Dar didesnė prancūzų įtaka išryškėja tarp vad. Paryžiaus mokyklos auklėtinių, iš kurių bene stipriausi yra Renė Auberjonois ir A. Blanchet, o ypač Maurice Barrand pačioje Ženevoje, išlaikęs visą savo mokytojo Matisse vitališkumą. Prie tos grupės skirtini taip pat lozanietė Nanette Genoud, iš Juros kalnyno kilę Adrien Holy ir Georges Dessuoslavy, taip pat W. Gimmi ir T. R. Borshardt.

Tarp Bazelio dailininkų yra Heinrich Altherr, visą laiką svajojęs ir tapyboje stengęsis kuo efektingiausiai išreikšti giliausią daiktų esmę. Už jį jaunesnis Pellegrini yra davęs visą eilę nuostabių peizažų, plačiai publikos mėgstamas senosios kartos tapytojas P. B. Barth, iš jaunesniųjų — A. Schnyder ir E. Stocker (Coghuf).

Zūricho tapytojų kūryba pasižymi gal menkiausiu vieningumu. Ryškiausiais jų atstovais laikomi neseniai miręs H. Sturzenegger, į piešimą pasinešęs P. Bodmer, į garbės viršūnes sau kelią prasiskynęs garsiuoju paveikslu „O mein Heimatland", išstatytu 1939 m. visuotinėje šveicarų parodoje, kurį dabar turi nusipirkęs Bazelio muziejus. Pažymėtini dar H. Huber, K. Hügin, M. Gabler, M. Hunzinger, neseniai miręs ženevietis Franaçois Barrand, Hansui Thomai artimas A. Dietrich ir kt.

Šveicarijai nestinga ir vad. „abstrakčiųjų dailininkų", kaip Max Bill, Walter Bodmer ir Serge Brignoni, tačiau jų stilius vis tiek neįstengia pramušti nusistovėjusio sveiko, konservatyvaus kitų šveicarų tapytojų kiauto.

---

* Prancūzų tapytojai modernistai 1942 m. neteko E. Vuillard'o, o šiemet sulaukusio 80 metų amžiaus Pierre'o Bonardo, kuris drauge su 76 metų senuku H. Matisse'u buvo vieni iš ryškiausių dabartinio prancūzų moderniojo meno atstovų, iš dekoratyvinio impresionizmo perėję į vad. neoimpresionizmą arba į pointilizmą. Tai tipingas Paryžiaus, jo bulvarų, aikščių ir buržuazijos tapytojas, pasižymėjęs, kaip jo kritikai sako, dideliu turiningumu, plačiu mostu ir stiliaus žaismingumu, kaip retai kitas, sugebėjęs derinti spalvų priešingumus. Tarp prancūzų tapytojų jis turi nemaža sekėjų.

* Reikšmingiausiais šiais metais prancūzų gyvenime įvykiais laikomi impresionistų muziejaus ir Aristido Maillol' parodos atidarymas. Impresionizmo muziejuje taip pat išstatyti jo pirmtakų Delacroix ir Corot, taip pat artimų impresionizmui Van Gogho, Cézanne, Gauguino ir kt. paveikslai. Mirusio skulptriaus Maillol darbai apima per 70 skulptūrų ir antra tiek piešinių bei tapybos paveikslų. Paryžiuje vyksta ir visa eilė kitų meno parodų.

* Londone rastas nuo 17a. pasigestas Van Dycko paveikslas „Kristus su erškėčių vainiku", pieštas 1623 m. Genujoj. Jis dabar įkainojamas 2,5 mil. frankų.

* Varšuvoje buvo suruošta tapytojo Dudo Mirono paveikslų paroda, vaizduojanti daugiausia karo metu sugriautą lenkų sostinę. Paveikslai ateity turės dokumentinę reikšmę.

* Miunchene meno savaitės, pavadintos „Miunchenas 1947 metų vasarą, pradėtos birželio 18d. Ta proga rengiami specialūs vaidinimai, koncertai, meno parodos, kultūriniai suvažiavimai etc., į kuriuos atvyksta svečių ir iš užsienio.

* Britų meno Taryba 1947 m. vasarą ruošia dideles tarpt. meno iškilmes, kurias atidarys britų karalinė pora. Tarp kitų kraštų menininkų į jas pakviesti ir vokiečių menininkai.

* JAV sudarytas komitetas gelbėti italų meno šedevrams, nukentėjusiems per karą. Komitetas pasiuntė pirmąją 50.000 dol. paramą italų statybiniams renesanso turtams šiaurinėje Italijoje gelbėti.

* Churchillis — tapytojas. Daugumo anglų kritikų įsitikinimu, kaip pastebi „H", Mr. Winteris, įteikęs savo tapytus paveikslus Londono „Royal Academie", nėra joks ypatingai žymus tapytojas. Tačiau vis dėlto jie ten buvo priimti, — ir priimti dėl to, kad patys paveikslai — naturmortai, egzotiniai vaizdai, vidaus pasaulis — yra gerai padaryti, tiek gerai, jog jų negalėjo atmesti net britų griežta „Royal Academie". Šiaip ta tema nebūtų daugiau nė šnekama, — jei Mr. Winteris, kaip kad paskum pasirodė, nebūtų Winstonas Churchillis, žinomasai britų valstybininkas.

Friedrichas II rašė koncertus fleitai, o Churchillis laivalaikiu tapo paveikslus. Nesvarbu, ar tai daro dėl išsiblaškymo, ar kūrybinio polėkio skatinamas, — jis tapo iš širdies ir atsidėjęs. Tapo Churchillis jau nuo 1915 metų. Kai kiti eina žvejoti ar golfo žaisti, jis sėdasi prie aliejinių dažų ir kuria. „Jau pats tapymas sukelia didelį džiaugsmą", tvirtina jis. Churchillis pats būdamas labai kūningas, kaip kad tie olandai tapytojai, mėgsta taip pat riebias, kūningas spalvas. „Jei aš pateksiu į dangų, tai ten turėsiu daugiau laiko ir žymią dalį pirmųjų milijonų metų skirsiu išimtinai tiktai tapybai. Tačiau ten reikės kur kas margesnės paletės kaip čia", šypsosi jis, skelbdamas savo pažiūrą į tapybą.

* Švedijoj gyveną austrai įteikė austrų pasiuntiniui Stokholme protestą, kad švedų artistei Zarah Leander leista dalyvauti naujai sukamose austrų filmose. Reiškiamas nepasitenkinimas artistės ankstesniais glaudžiais santykiais su Reicho propagandos ministerija. Kai ji 1943 m. grįžo į Švediją, jai buvo uždrausta išvykti svetur, be to, rodyti su ja statytas filmas.

* Pagal amerikiečių rašytojo W. Saroyano romaną statoma filma „Visą gyvenimą", kurioj svarbiausią vaidmenį vaidins vėl ekrane pasirodanti Silvia Sidney.

* Prancūzų Karinė Valdžia drauge su IFA (Intern. Film-Allianz) Baden-Badene suruošė prancūzų filmų savaitę. Ta proga buvo pademonstruota taip pat spalvota prancūzų pagaminta filma „Ramunčo vestuvės", kurioj svarbiausią vaidmenį vaidino Gaby Silvia. Taip pat buvo suruošta prancūzų filmų paroda.

* Belgai rūpinasi pastatyti monumentališką filmą iš Rubenso gyvenimo, kuriai scenarijų sutiko parašyti Charles Spaakas. Ją režisuos ir Rubenso vaidmenį vaidins Viktoras Francenas meno reikalų konsultantas — žinomas tapytojas Rene Moulaert.

* Šiuo metu statoma visa eilė vertingų filmų, pvz., pagal P. Buck romaną „Drakono sėklos", Thorntono Wilderio „Mūsų mažąjį miestą", „Dainuojantis angelas" su garsiuoju Vienos berniukų choru, filma apie Mozartą, hipnotizmo kūrėją Dr. Fr. Mesmerį, W. Forst filma „Hefrato smuikininkas" ir kt. Pasirodo, kad tokios filmos kaip „Pastoralinė simfonija", pastatyta pagal A. Gide'o romaną, turi publikoj gerą pasisekimą ir taip pat finansiškai apsimoka. Taip pat sinchronizuojamos filmos pagal Hugo „Varginguosius", Dosotjevskio „Idiotą" ir kt.

* „Liudvikas XVI kelia bylą Antuanetai", skelbia britų laikraščiai. Pasirodo, kad princesė Suotezo, kuri finansavo filmą „Karalienės karoliai" ir drauge su filmų artiste Viviane Romance, vaidinusia Mariją Antuanetą, be savojo partnerio Jeano Hebey žinios ir sutikimo perdaug iščenzūravo filmą. Už tai Hebey, vaidinęs Liudviką XVI, protestuodamas prieš kūrėjo laisvės varžymą, iškėlė abiem teisme bylą.

* Vokiečių spauda rašo, kad per „žaliąją sieną" tarp Kasselio ir Göttingeno į anglosaksų pusę atsirado be leidimo ir garsusis vokiečių filmų artistas Hans Rühmann. Jis sieną perėjo tik su kuprine ir lazda rankoje.

Kova su vėžiu

Amerikoje pačios pavojingiausios ligos yra širdies susilpimas ir vėžys. Šiuo metu JAV yra daugiau kaip 700.000 sergančių vėžiu. Su juo galima sėkmingai kovoti tiktai sutelktomis įvairių mokslo sričių pajėgomis. Pirmųjų tam tikslui žygių plačiu mastu imtasi, konstatuoja Dr. Frank Adaire, JAV kovos su vėžiu draugijos pirmininkas. American Mercury žurnale, 1945 m. paskyrus tam reikalui 4 milijonus dolerių.

Ištisus šimtmečius vien tik paminėjus vėžio vardą žmones nukrėsdavo siaubas, tai reiškė žmogui mirties sprendimą, nes medicinos mokslas teįstengė narkotikais tiktai sušvelninti priešmirtines žmogaus kančias. Tačiau dabar, ypač pradedant laikotarpiu prieš 50 metų, ir šioj srity jau yra šis tas padaryta. Nūnai, galima sakyti, pasaulis jau yra beveik atsidūręs prie vėžio ligos paslapties išsprendimo. Amerikoje yra sudaryta plati darbo programa, apimanti biologijos, chemijos, kliniių tyrinėjimų ir fizikos sritis. Jos paskirstytos į 19 smulkesnių porūšių, apimančių minimuosius dalykus smulkiau ir specifiškiau, būtent — pasinaudojant dar, kad kova būtų sėkmingesnė, genetikos, virų tyrinėjimo, botanikos, encymos, radiologijos, izotopijos, celių chemijos ir steroidų rezultatais.

Išsyk atrodo, kad su vėžiu galima vesti kovą tiktai netiesioginiu būdu, tačiau iš tikro vėžys yra susijęs su pačia mūsų gyvybės paslaptimi, todėl, norint jį nugalėti, reikia kovą vesti plačiu frontu. Vėžys sudaro tiktai vieną augimo augaluose, gyvuliuose ir žmonėse fazę.

Kaip žinoma, visokia gyvybė prasideda nuo apvaisintos kiaušinėlio celės ir auga dauginimosi būdu. Išsyk susidaro dvi, paskum keturios ir event. bilijonai celių. Bedaugėdamos naujai susidariusios celės įgauna ypatingas funkcijas: išsyk kaip mažučiai, veik neįmanomi išskirti audiniai, o galiausiai kaip įvairūs skirtingi kūno organai, pvz., pirštai, kaulai, raumens, liaukos, kraujas. Tas augimo procesas tol trunka, kol žmogus visiškai subręsta, ir augimas liaunasi. Pasiekus šitą tašką, gamta tolimesnio augimo procesą sustabdo, jei, žinoma, nereikia sužeistą arba susidėvėjusį audinį pakeisti kitu.

Jei šitas augimo proceso sustojimas dėl kurios nors priežasties — dažniausiai ligi šiol dar neišaiškintos — netikėtai iškrypsta iš vėžių, celės vėl pradeda daugintis, ir tai net pagreitėjusiu greičiu. Šitos laukinės gangsterės celės įsiskverbia į mėsą, nepasiimdamos jokios kūninės funkcijos ir dažnai pagrobdamos normalioms celėms turintį tekti maistą ir tol trukdydamos normaliai funkcionuoti kitiems kūno organams, kol jie suardomi ir įvyksta mirtis.

Kas verčia normalias celes tokiu nežmonišku greičiu augti? Kodel sukrinka normali celių kontrolė? Kas yra toji kontrolė iš viso ir kaip ją galima priversti funkcionuoti? Mokslininkai jau seniai laužo sau galvas, stengdamiesi į tuos klausimus duoti patenkinantį atsakymą. Šią paslaptį ryžtasi atskleisti taip pat mokslo vyrai susibūrę į JAV su vėžiu kovoti draugiją. Ir nebūtų galima tvirtinti, jog. tų visų pastangų perspektyvos, kad ir kaip toji kova yra sunki, būtų beviltiškos. Nuo to laiko, kai tik buvo konstatuota, jog vėžio celėms sunaikinti gali būti panaudotas radioaktyviosios medžiagos, fizikai ir inžinieriai šitame kovos bare — radioaktyvioms medžiagoms pritaikyti ir patobulinti — pasiekė nepaprastai džiugių rezultatų.

Kai kurie iš jų pasiektų laimėjimų jau šiandien vartojami praktikoje, kiti bus panaudoti netrukus, visai netolimoj ateity. Kur prieš 5 ar 10 metų galima buvo vėžį gydyti su specialiais Rentgeno aparatais su pora tūkstančių voltų, šiandien jau naudojamasi aparatais, turinčiais nuo 1 iki 10 milijonų voltų jėgos. Dėl toliau siekiančios jų jėgos galima pasiekti jau ir giliai glūdinčius tumorus. Tuo būdu įmanoma sunaikinti daug seniau visiškai ponavusių vėžio celių ir patį panaudojimo skaičių suredukuoti iki minimumo.

Dr. E. O. Lawrence, Kalifornijos universiteto fizikas, Nobelio premijos lauretas, drauge su savo bendradarbiais išrado vad. cyslotromą, tam tikrą aparatą, kurį panaudojęs konstatavo, kad neutronais švitinimas drauge su priešingu bombardavimu vad. strontium (tam tikru metal. elementu iš kalcijaus grupės) rodo aiškų tam tikrų vėžio tipų regresą, visiškai nesužalodamas giliau glūdinčius tumorus.

Neutronų spindulys, sudarytas iš bilijonų nepaprastai greitai judančių atomo dalelyčių, nukreipiamas tiesiai į vėžio apimtą vietą. Atomo dalelytės išmuša iš vėžio celių elektronus, ir tada celės miršta.

Kitas aparatas, sėkmingai vartojamas vėžio celėms naikinti, vadinamas 100 milijonų voltų jėgos turinčių betatronu. Jis dirba kitaip nei ciklotronas. Jis sukuria iš energijos tam tikrą medžiagą tuo būdu, kad elektronas priverčia leisti ypatingą formą Rentgeno spindulių, kurie susijungia, sudarydami naujus elektronus.

Kadangi radijus yra labai retas ir brangus, tai šių elektros aparatų pasigaunant, padaromos radioaktyvios kitos medžiagos, tuo būdu įgalindamos pakeisti patį radijų. Natūralios kūno sudedamosios dalys, kaip anglies medžiagos, jodas ir fosforas, gali būti padarytos kurį laiką radioaktyvios ir panaudotos kaip „susekėjai" komplikuotiems cheminiams ir biologiniams pakitimams konstatuoti, tuo pačiu leisdamos įsiskverbti į pačią žmogaus gyvybės vyksmo paslaptį. Radioaktyviems šalutiniams produktams bekovojant su piktybiniais navikais skleidžiasi labai šviesi ateitis.

Spindulių terapijoj modernų žingsnį sudaro, bevartojant radoną, gaunamos vadinamos radioaktyviosios dujos. Jos gaunamos įdedant radijų į tam tikrą cheminį skiedinį, paskum susiurbiamos į tam tikrą iš abiejų pusių uždarą aukso vamzdelį. Tos kapsulės paskum injekcijų būdu įleidžiamos į paciento vėžio apimtą sutinimą. Tokiu būdu įmanoma kovoti su vėžiu tiesioginiu būdu. Paskum mažutė kapsulė patiės kūno be jokio vargo išskiriama ir pašalinama iš organizmo.

Vašingtono ir St. Luis universiteto mokslininkai neseniai paskelbė, kad suradę vad. radioaktyvų fosforą, įgalinantį tiksliau ištirti vitaminų kiekį ir vad. encimą vėžiu sergančiuose gyvuliuose ir duodantį tai, ko neturi vad. radioaktyvūs spinduliai. Encimos yra organinės substancijos, pagreitinančios gyvuliuose ir augmenyse medžiagų apykaitą. Neatsilieka ir chirurgai. Vieni iš jų, būtent Dr. Evarts Graham iš St. Luis universiteto, susirado būdą, kaip visiškai pašalinti skrandį. Pažanga pastebima ir konstatuojant vėžį, nustatant jo diagnozę, čia, reikia manyti, sėkmingas pasirodys vad. „sekamasis" metodas, pasinaudojant radioaktyviais izotopais. Kiek vėžys yra paveldima liga, taip pat gal netrukus pavyks aiškiau konstatuoti. Tuo tarpu tiek žinoma, kad visos gyvosios celės turi linkimą be galo daugintis. Šito polinkio galingumas priklauso nuo tam tikrų paveldėjimo veiksnių, kurių tikroji prigimtis dar nėra aiški.

Prieš kelis mėnesius Minesottos universiteto mokslininkas Dr. R. G. Green paskelbė suradęs vad. „pieno faktorių", įrodantį, jog tam tikros virų, rūšys yra artimai susijusios su krūtinės vėžiu. Kita grupė mokslininkų stengiasi susekti, kiek prie vėžio sukėlimo prisideda vad. sterinai, randami vitamino D medžiagose, augaliniuose nuoduose ir kt. Galimas dalykas, kad suradimas nenormalaus sterino kiekio kraujuje arba urine padės atskleisti vėžio kilmės paslaptį.

* Britų Atominei Energijai Tirti Institutas skelbia radęs būdą, kaip veikiai ateity būsią galima išspręsti žemėje naftos problemą. Instituto teigimu, jūrų dumblą netrukus būsią galima paversti radio aktyvia medžiaga, kuri nieku nesiskirs nuo tikros naftos.

* Hamburgo universiteto rektorius prof. Dr. Wolffas, britų pakviestas, nuvyko į Angliją skaityti britų universitetuose visos eilės mokslinių paskaitų. Rostocko un—to prof. Dr. H. Tessnovas pakviestas į Ankarą (Turkijoje) skaityti paskaitų apie architektūrą.

* Tübingeno un—to rektorius prof. Dr. Steinbüchelis Heidelbergo un—to salėje skaitė paskaitą apie Marksą. „Universitas" teigimu, rektoriaus įsitikinimu, kas nori ignoruoti Marksą kaip filosofą, tas jo nepažįsta. „Išnaudojimo" terminas yra ne tik ūkinis, bet ir etinis. Dėl „Dievo nuvertinimo" ir noro pakeisti žmogumi esąs kaltas ne tiek pats Marksas, kiek buržuazinis pasaulis. Dabartinę situaciją rektorius pavaizdavo kaip socialistinio ethoso ieškojimą paskutinės religinės orientacijos.

* Šiemet rugsėjo mėnesį Londone šaukiamas tarptautinis gydytojų kongresas, kurį organizuoja Britų gydytojų draugija. Vašingtone šaukiamas tarptautinis meteorologų suvažiavimas, į kurį pakviesta 53 tautų profesoriai. Rugsėjo 2—7d. St. Luis mieste (JAV) šaukiamas tarpt. kovai su vėžiu tyrinėtojų kongresas. Jį organizuoja tarpt. to vardo draugija.

* Rusijoj paminėta 130 metų rusų mineralogų draugijos sukaktis. Tai yra seniausioji tos rūšies draugija pasaulyje. Sovietai pageidauja kuo plačiausiai keistis mineralogėnėmis, geologinėmis ir paleontologinėmis informacijomis.

* Prancūzų Mokslų Akademijos nariu vietoj mirusio Paul Hazard priimtas Maurice Carcon. Prancūzų Mokslų Akademija savo nariu pakvietė sovietų mokslininką Priančikovą, pasižymėjusį savo vad. „agrarine chemija", kuri verčiama į prancūzų, anglų, bulgarų, rumunų ir kinų kalbas.

* Vokiečiai rūpinasi vėl atgaivinti savo mokslų akademiją. Šiuo metu užmegstas ryšys tarp atskirų kraštų mokslinių akademijų bei institutų, o paskiau norima sudaryti tinkamas sąlygas ir centrinės mokslų akademijos veikimui pasireikšti.

* Graikų mokslo žurnalas Atėnuose, skiriamas moksliniams tyrimams skatinti, paskelbė bendrą 181 mokslininko, menininko ir rašytojo pasirašytą atsišaukimą, kad mokslas iš naujo atrado krikščionybę. Žmonijos ateitis priklauso nuo pagrindinių dvasinių premisų. Tos dvasinės premisos bus tiktai tada įvykdytos, kai žmonės krikščionybės skelbiamas vertybes vykdys iš tikro ir praktikoj. Modernioji fizika, biologija ir kiti tiksliejі mokslai įtikino, kad moksliškais argumentais neigti krikščionybę ar jai priešintis yra neįmanoma.

* Paryžiuj einančio žurnalo „Esprit" leidėjas E. Mounier paskelbė anketos duomenis, gautus iš įvairių pasaulėžiūrų ir konfesijų mokslininkų, filosofų, religininkų į pačią pagrindinę moderniojo žmogaus ir jo sąžinės problemą: kokios priežastys gilina prarają tarp abiejų pasaulių ir ką reikia daryti, norint tą prarają sumažinti. Iš gautų atsakymų aiškėja, kad žymus daugumas atsakiusiųjų pažymėjo, jog krikščioniškasis pasaulis yra modernusis pasaulis. Tačiau praktiškai krikščioniškosios bendruomenės yra reikalingos didelių reformų, jos pirmoj eilėj turi atitaisyti mirtinę nuodėmę — atgauti prarastus 19 a. darbo žmones.

AKADEMINIS GYVENIMAS

* Italijoje mokslinis ir tyrinėjimasis darbas yra sukoncentruotas beveik išimtinai aukštosiose mokyklose. Tačiau, kaip visai trumpai pažymi Italijos aukštųjų mokyklų apžvalgininkas „Universitas" žurnale Dr. Cresta, tokia sistematika ir vieningumas dar nerodo tendencijos Italijos aukštąsias mokyklas suuniforminti. Ten žymi dalis universitetų turi senas, ilgas tradicijas, pvz., Romos universitetas savo erą pradeda nuo 665 m. Dar ir šiandien italų universitetai pasižymi didele savojo gyvenimo autonomija, nemėgstančia ir neleidžiančia per daug kištis pašalinėms jėgoms. Tačiau, iš kitos pusės, pasitaiko ir tokių dalykų, kad viename universitete paskelbta privaloma kuri nors mokslo disciplina kitame laikoma paprastu, eiliniu kursu.

Universitetai apima visus dalykus, kurių susidaro net 17. Tuo būdu Italijoje turime 24 universitetus — ir 17 fakultetų. Teisių, politikos, statistikos, tautos ūkio, filologijos ir filosofijos, matematikos ir gamtos mokslų, pramominės chemijos, farmacijos, technikos, architektūros, žemės ūkio, nautikos, orientologijos, aukštosios matematikos ir veterinarijos, pedagogikos, medicinos, fizikos. Po kelis fakultetus turi vos keli universitetai, kiti jų turi po 10—12. Iš viso Italijoj yra 23 teisių, 20 medicinos ir farmacijos, 17 fizikos — matematikos — gamtos mokslų etc. fakultetų. Teologija studijujama daugiausia specialiose aukštosiose mokyklose. Šiaip prie fakultetų yra visa eilė institutų, vadovaujamų pasižymėjusių mokslo žmonių. Universitetus turi šie Italijos miestai: Bari, Bologna, Cagliari, Catania, Ferrara, Florencija, Genua, Meccrata, Messina, Milano, Modena, Neapolis, Padua, Palermo, Parma, Pavia, Perugia, Piza, Roma, Sassari, Siena, Torino, Triestas ir Venecija.

Italų universitetuose einamas kursas skaičiuojamas ne pagal semestrus, bet pagal metus, kitur net dvigubus. Pačios studijos griežtai sutvarkytos. Nelankantieji paskaitų gali būti priversti kursą kartoti arba netekti metų ir užsitraukti egzaminus. Pvz., tokia medicina galima baigti minimum tik po 6,5 metų.

Nusikračius fašizmu, italų universitetas vėl atgavo senąją mokslo ir auklėjimo laisvę. Apskritai, daugumas italų mokslininkų yra antimaterialistinių nusiteikimų ir dabar yra užmezgę plačius santykius su Vak. Europos ir viso pasaulio mokslininkais.

Iš pirmaujančių mokslo disciplinų pirmoj eilėj tenka pažymėti teisės mokslus, kurie tokiuose Romos, Bolonijos, Florencijos universitetuose, turėdami kelių kartų palikimą, yra labai aukštai pastatyti. Geru lygiu pasižymi ir medicina. Elektrotechnikos srity yra išgarsėję tokių italų mokslininkų vardai, kaip Galvani, Volta, Pacinotti, Gal. Ferrari, Marconni su savo padėjėju Righi ir kt. Iš teisininkų pažymėtini susidarę tarptautinį garsą Francesco Carnelutti (Milanas, baudž. teisė), Calamandrej (civ. teisės garsenybė, Florencija), romanistas Albertario (Roma); medikų — patologas Pietro Rondoni (vidaus ligos, Milanas), Giuzeppe Caronia (vaikų ligų specialistas, Roma), internistas Cezare Frugoni (prof. Groco mokinys, išgarsėjęs ypač bronchinės astmos srity), neuropsichiatrinės klinikos Romoj vedėjas Ugo Cerletti, elektros šoko atradėjas Aldo Castellani (Roma) ir kt.; toliau tenka pažymėti dar istoriką Galtano Sanktis (Roma), Volpę, semitologę G. della Vitta (Roma), religijų istoriką Pestazzoni, meno istorikus Venturi ir P. Toesca (abu Romoj), astronomą Armelini (Roma), vabzdžių tyrinėtoją Silvestro Silvestri (Neapoly) ir kt. Visus juos atbaigia ir už Italijos ribų plačiai žinomas Bernadetto Croce.

Už universitetų ribų veikia Consiglio Nazionale delle Ricerche, kuri yra pasėmusi koordinuoti mokslinių tyrinėjimų rezultatus, taip sakant, juos eksploatuoti.

Be universitetų, italai turi visą eilę aukšto lygmens akademijų. Iš jų seniausia ir ar ne tik pati žymiausia yra Accademia dei Lincei; Mussolinio įkurta Accademia d'Italia šiandien jau neegzistuoja. Accademia dei Lincei, kuriai kadais pri-

klausė ir Galileo, turi nūnai 150 tikrų savo narių ir kandidatų iš visų sričių italų mokslininkų tarpo. Ji leidžia taip pat graikų ir lotynų klasikus. Kasmet išleidžia savo darbų apie 5.000 spaudos lankų. Mainosi savo leidiniais su 1500 mokslo institutų esančių 50 valstybių. Garsi ir jos „Bibliotheca Corsiniana", turinti apie ¼ milijono tomų mokslo veikalų, apie 3.500 rankraščių etc. Gerą vardą taip pat turi „Accademia delle Scienze" Turine, „Accademia della Crusca" Florencijoj, popiežiaus Pijaus XI Romoj įkurta „Pontificia Accademia della Scienze" ir kt. Romoje, be to, yra 3 senos meno, šv. Cecilijos vardo muzikos akademija, S. Luco v. tapybos akademija ir „Arcadia Accademia Lettararia". Netrukus žada pradėti savo darbą ir Perudžijoje specialiai svetimšaliams skirtas universitetas.

Aukštųjų mokyklų mokomajam personalui paruošti Neapoly atidarytas prie universiteto specialus institutas, pavadintas Instituto Italiano per gli Studi storici. Jo įsteigėjas — Benedetto Croce, per jo atidarymą skaitęs paskaitą „Modernusis istorijos supratimas". Klausytojais priimami italai ir užsieniečiai, baigę aukštąjį mokslą. Institutas yra įsikūręs gretimai garsiosios Crocės bibliotekos.

* Anglijoje Cambridgo un — to senatas ilgai svarstė klausimą, ar galima moteris priimti lygiateisiais su vyrais universiteto klausytojais. Galiausiai buvo nuspręsta suteikti joms lygias teises. Ligi šiol jos universiteto reikalais neturėjo jokio sprendžiamojo balso ir negalėdavo gauti jokio akademinio mokslo laipsnio, nors moterys vadovavo dviem katedrom ir buvo užėmusios visos eilės lektorių vietas. Tačiau ir dabar nutarta joms suteikti tiktai akad. laipsnių titulus, bet ne teises. Moterų lygybės klausimas Cambridge'o universitete jau buvo iškeltas prieš 50 metų, bet tąsyk jis buvo išspręstas moterų nenaudai.

Anglijoj išleisti nauji nuostatai, kuriais po 1947 m. sausio ld. šaukiami į kariuomenę naujokai gali laisvai pasirinkti, ar pirma stoti į kariuomenę, ar baigti studijas. Einantieji pirma karinės prievolės atlikti gauna patikinimą, kad po dvejų metų tikrai bus iš kariuomenės paleisti.

Anglų universitetų profesoriai pareiškė sutikimą skaityti po vieną semestrą vokiečių universitetuose.

* Amerikos Jungtinėse Valstybėse Princetono universitetas suteikė JAV užs. reik. ministeriui Marschaliui garbės daktaro laipsnį. Marshalis tą proga pasakytoj kalboj dabartinius laikus pavadino dar kritiškesniais nei karo metais. Jis kvietė amerikiečius studentus gerai įsisąmoninti į atsakingumą, kurį amerikiečių tautai dėl pasaulinių įvykių uždeda dabarties reikalavimai.

Franklino institutas Filadelfijoje, vienas iš seniausių mokslo institutų Amerikoje, abu Franklino medalius už pasižymėjimą moksle 1947 m. suteikė garsiajam Oxfordo un-to chemikui Robertui Robinzonui ir branduolinės fizikos instituto Chicagoje bendradarbiui Dr. Fermiui, jau anksčiau apdovanotam Nobelio premija už atominės energijos tyrinėjimus.

JAV užsienių reikalų ministerija sudarė nuostatus keistis JAV aukštųjų mokyklų mokomuoju personalu ir studentais su 15 kitų kraštų. 30 anglų studentų jau atvyko iš Anglijos studijuoti į Vokietiją. Panašiu būdu studentais keičiamasi ir su kitais kraštais.

* Prancūzijoje Montpellier universitetas suteikė Olandijos karalienei Vilchelminai garbės daktaro laipsnį. Ta proga teologijos fakulteto dekanas pažymėjo, kad „krikščionis teologas šiandien yra kiekvienas krikščionis, kuris nori kitus žmones, savo brolius, apšviesti dieviškojo Apreiškimo šviesa."

* Kinijoje į katalikų universitetą Pekine pareiškė norą įstoti studijuoti apie 4.000 studentų, bet galėjo būti priimti tik 1.100. Dabar universitetas, nors gaudamas veikti ir skurdesnėse sąlygose už valstybinius universitetus, turi 2.500 klausytojų.

Fu Yeno vid. mokyklą lanko 1.350 mokinių. Dabartinis universiteto rektorius vokietis Lahmannas pakeistas amerikiečiu P. Rigney. Kat. universitetas šiuo metu ruošia Kinijai kat. enciklopediją.

* Japonijoje steigiamas amerikiečių universitetas. Tam tikslui paskirta 10 mil. dolerių. Tą sumą sudėjo privatūs labdariai ir įvairios amerikiečių draugijos.

* Šveicarijoje dabar kreipiamas ypatingas dėmesys aukštosiose moklyklose į tyrinėjamąją universitetų funkciją, ne tik mokomąją. Tai dėl to, kaip pareiškė prof. E. Havaldas per akademikų suvažiavimą Züriche, kad Šveicarija, kaip maža valstybė, savo ateitį gali užsitikrinti tik savo mokslinio darbo kokybe ir aukšta dvasine kultūra. Taip pat nutarta atsidėjus remti jaunuosius mokslininkus, pasiryžusius daryti mokslinę karjerą. Stipendijoms paskirta 50.000 šveicarų frankų. Universitetai ten laikomi Šveicarijos mokslinio lygmens simboliu.

Berlyno Kontrolinė Taryba, rekomenduojama Amerikiečių Karinės Valdžios, nutarė suteikti Heidelbergo un-to studentui, pavarde cand. phil. Kluas Jonas, pirmajam iš vokiečių studentų, teisę išvykti gilinti mokslinių studijų į Švecariją.

Šveicarų studentų delegacija aplankė visą eilę vokiečių aukštųjų technikos mokyklų ir Miuncheno universitetą. Jie pažadėjo visokiais būdais remti Pietų Vokietijos universitetus. Šiaurės Vokietijos kraštais rūpinasi Švedija, Danija, Olandija. Šiuo metu Šveicarijoj savo studijas baigia 36 vokiečiai, daugiausia internuoti karo belaisviai.

Züricho un-to prof. Zimmerlis, apdovanotas Göttingeno un-to garbės daktaro laipsniu, vasaros metu pasižadėjo skaityti paskaitas Berlyno un-te apie Sen. Testamentą, o Bazelio un-to juristas prof. Baumgartenas-Berlyno un-te teisių fakultete. Kölno un-te panašias paskaitas jau skaito amerikietis Hopkinso un-to prof. L. Spitzeris.

* Čekoslovakijoje ketvirtasis universitetas atidarytas Olmützo mieste. Jį iškilmingai atidarė prezidentas Dr. Benešas. Universitetas buvo įsteigtas 1570 m., bet pereitam šimtmety austrų vėl uždarytas.

* Lenkijoje šalia iš senų laikų veikiančio kat. universiteto Liubline, turinčio visus fakultetus, valdžia atidarė lygia greta valstybinį universitetą, kuris pavadintas Marijos Curie — Skladkovskos vardu. Kaip iš švietimo ministerio ta proga pasakytos kalbos paaiškėjo, universitetui skiriama misija „ypatingai atsidėjus rūpintis filosofiniu materializmu".

* Sov. Sąjunga sakosi turinti didžiausią pasaulyje studentų skaičių, būtent — 650.000. 1946 m. įsteigtos šios naujos sovietinės aukštosios mokyklos: universitetai Kišiniove ir Užgorode, jūrų aukštoji mokykla Vladivostoke, medicinos karo akademija Vitebske ir teatro aukštoji mokykla okup. Estijoj Talino mieste. Per ateinantį penkmetį užplanuota paruošti 602.000 „užgrūdintų gamtos mokslų specialistų."

* Vokietijoje Sov. zonoje nuo 1947 m. vasaros semestro visuose un-tuose įvedami semestriniai egzaminai. Taip pat stiprinamas „mokslinis marksizmo-leninizmo kursas", o politiniai dabartinės tikrovės mokslai su sociologija padaromi privalomi net studijuojantiems meną bei jo istoriją. Didelės iškilmės buvo surengtos Markso namuose Jenoje, kur buvo pabrėžtas didelis gimininguma tarp mokslinių darbų Jenoje ir tolygių Markso-Engelso instituto Maskvoje.

Kaselyje įsteigta valstybinė aukštoji meno mokykla. Gutenbergo vardo un-tas Mainze gavo iš užsienio 350.000 RM. pašalpos. 200.000 RM. bus panaudota naujiems institutams įruošti. Prie jo sudaryta bažnyčios istorikų taryba, kuriai imasi vadovauti prof. Ahlhaus iš Heidelbergo.

Erlangeno universiteto pavyzdžiu Amerikos kultūros istorijos katedra įvedama ir Miuncheno universitete. Jai vadovauti pakviestas anglistas prof. L. v. Hibler - Leh-

mannsport, Miuncheno un-tas, 1472 m. birželio 26 d. įsteigtas Ingolstadte, 1800 m. persikėlęs į Landshutą ir 1826 m. atkeltas į Miuncheną, birželio 25 d. un-to auloje iškilmingai paminėjo un-to gyvavimo 475 metų sukaktį. Į Miuncheno un-tą kviečiami dėstytojais Ramono Guardini iš Tübingeno, Dr. Walteris Geitzas iš Berlyno, prof. A. Dempfas iš Vienos ir prof. Schnabelis iš Karlsruhės.

Vokiečiai trijuose US zonos universitutuose, būtent — Marburge, Erlangene ir Heidelberge, vasaros atostogų metu ruošia spec. vasaros kursus saviesiems studentamas ir užsieniečiams. Juose rezervuota po 35 vietas amerikiečiams studentams ir po 15 iš kitų kraštų. Tačiau ne iš visur į juos atvyks užsieniečių. Tarpt. studentų „mainams" skirtas amerikiečių laivas „Marine Jumper" iš New Yorko uosto su 500 amerikiečių studentų jau išplaukė.

* Vokiečių žymusis mokslininkas prof M. Planckas vėl pradėjo skaityti paskaitas Göttingeno universitete.

— IVYKIAI IR ŽMONĖS —

Ką šiandien galvoja Prancūzija?

Prancūzija verda kaip katile. Kova vyksta visais frontais. Café de Flor Paryžiuje su niauriojo pesimizmo mokslo kūrėju Jean-Paul Sartre virto egzistencialistų šventykla. Išmintingiausio komunistų savaitraščio „Action" redaktoriai su Pierre Cuortade priešakyje niauriai žvelgia į pro langą švitintį Orleano Mergelės paminklą: jis naujai aptrauktas auksu ir atrodo toks pat agresyvus, kaip ir komunistų partijos šūkiai. „Mes esame partija su didele ateitimi", sako jo redaktoriai. Prie Boulevard de Latour-Maubourg, vienų namų šeštajame aukšte, iš kur matyti Eifelio bokštas, įsitaisę su baltais kutais dominikonai, kurie įeina ir vėl išeina, ginčijasi su lankytojais ir atsidėję ruošia naują „La vie intelectuelle" numerį. Tai vadovaujantis katalikų — liberalų žurnalas. Trys skirtingos scenos. Trys filosofijos. Trys kryptys, kurios nūnai Paryžiuje, kaip sakoma, „duoda toną". Albertas Camus, pats lyg ir filosofas, visą tą procesą nusakė tokiu precizišku posakiu: „Kas yra šiandieninės Prancūzijos pranašai? Marksas, Jean Paul Sartre ir Kristus. Marksizmas, egzistencializmas, krikščionybė. Tai trys pagrindai, be kurių negalima išsiversti, jei norima pažinti, ką šiandien Prancūzija galvoja ir ką ji rašo."

Iš visų tų teorijų pati kovingoji yra marksizmas. Ji šiandien išlikusi vienintelė gyva forma, išlaikiusi savyje racionalizmą ir materializmą. Nors ir kokie būtų skirtingi Prancūzijos marksistai, vis dėlto pačiais pagrindiniais klausimais jie sutaria. Tiek universiteto profesoriai, kaip kad toks Joliot — Curie, tiek Belville darbininkas lygiai tiki pažanga, gamtos mokslais ir proto galia. Marksizmas jiems tiek reiškia, kaip įvykęs faktas. Prancūzų komunistai iš filosofijos nedaug ko tesitiki. Jie mano, kad tokie žmonės, kaip Sartre'as su savo sekėjais, tiktai veltui gaišta laiką savo žodžių žaidimu. „Jie tiktai sukasi patys apie save, kaip metafizinės voveraitės narve." Komunistai filosofą laiko pagerintos rūšies žurnalistu, kurio pareiga informuoti mases apie gamtos mokslų tyrinėjimų rezultatus.

Tačiau tikrieji laboratorijų mokslininkai, kaip Langevinas (jau miręs) ir Joliot — Curie, komunistų aukštinami. Abu yra partijos nariai, abu mokslinio materializmo sekėjai, abu priklauso prie komunistų įsteigto intelektualų komiteto, ruošiančio „prancūzų atgimimo abėcėlę", kurioje visokia žmogiškoji žinija turinti būti pagrįsta „mokslininiu požiūriu". Tačiau šitam į estetiką pasinešusiam komunistų organui „Les Lettres Française" toli šaukia pasisekimu iki tos reikšmės, kurią jis turėjo rezistencinio sąjūdžio metu per vokiečių okupaciją. „Action" yra konkretesnis. Jo žmonėms marksizmas reiškia revoliuciją, kur nesiterliojama su gražiais žodžiais, bet skelbiami kryžiaus žygiai Bažnyčiai „dešimčiai tūkstančių ponų" ir „anglų-amerikiečių imperializmui".

Griežta disciplina ir partijos dogmatinis veiklumas užmušė marksizme gyvąją mintį. Literatūroj tikroji kritika pasitraukia į užpakalį, vietoj jos iškyla politiniai — taktiniai svarstymai. Neseniai „Action" paskelbė straipsnį: „Ar degintini Kafkos raštai?", kur, betgi buvo reiškiama mintis, jog vis dėlto galima kartais pateisinti ir tokius raštus, kurie nėra suderinami su partijos linija ir yra „pesimistiški". Ta proga pasinaudojo nekomunistai kritikai, skelbdami, jog savo priešų raštų deginimu prasiskynė sau kelią į valdžią nacionalsocialistai. Tada partijos spauda atidengė kryžminę ugnį į Köstlerio knygą „Darkness at Noon"; tai yra daugiausia puolamas ir ginamas šiuo metu Prancūzijoje romanas, bet su juo komunistai susidorojo kaip „su blogos sąžinės veikalu". Hemingvay romanas „For Whom the Bell Tolls" jiems yra „fašistinis".

Tačiau prancūzus priversti, kad be sąlygų klausytų, yra sunku. Prancūzai „visuomet buvo ir bus prieš valdžią". Prieš komunistus vis daugiau pasisako balsų ne tik politikoj, bet prieš juos opozicija didėja ir tarp intelektualų, ypač prieš partijos pastangas išjungti individualią galvoseną. Prancūzams yra tipinga pareikšti talp protestą, kaip kad tai yra padaręs Sartre'as: „Kaip gali žmogus, būdamas sveiko proto, savo laisva valia pasisakyti už tokį mokslą, kuris draudžia galvoti?"

Marksistas tiki pažanga ir yra optimistas, egzistencialistai visur mato netvarką, skausmą, proto stoką; marksistai garbina grynuosius gamtos mokslus, egzistencialistai pasisako prieš juos ir yra antimaterialistai. Vienu atžvilgiu egzistencialistai sutaria su marksistais: abeji yra visiški ateistai. Jei jie eina prieš komunistus, tai dėl to, kad tikėjimą visagaliu Dievu marksistai pakeitė besąlyginiu tikėjimu į Staliną ir materializmu. Tačiau su krikščionimis sutaria, kai imasi ginti individo laisvę, kuri komunistams veik visai nerūpi.

Kierkegaardo dvasiniai pasekėjai jo idėjomis pasinaudojo keliais atžvilgiais. Kai kurie iš jų, būtent krikščionys egzistencialistai filosofai, kaip Max Scheler, Karl Jaspers, Karl Barth ir Gabriel Marcel, savo mokytojo mokslo religinį pagrindą išlaikė. Tačiau kiti, kaip Heideggeris, kurio veikalas „Būtis ir laikas" sudarė pagrindą Sartre'o „Būčiai ir nebūčiai" pasirodyti, nusisuko nuo Kierkegaardo tikėjimo, skelbdami, kad pasaulyje viešpatauja netvarka ir beprasmiškumas.

Sartre'o sunkiai įkandami filosofiniai veikalai maža teskaitomi. Jo įtaka daugiausia pasireiškia literatūrine kūryba. Prancūzų egzistencializmas iš viso yra daugiau literatūrinis nei grynai filosofinis sąjūdis. Jean Wahl, geriausio veikalo apie Kierkegaardą autorius, yra lyrikas, o Gabriel Marcel, krikščionių egzistencialistų vadas, yra drauge dramaturgas ir kompozitorius. Simonne de Beauvoir, Sartre'o produktyviausia mokinė, yra romanistė, esayistė ir dramaturgė.

Nors Albertas Camus ir nenori prisipažinti ką nors bendra turįs su egzistencialistų filosofija, tačiau jo knygų temos to sąryšingumo vis dėlto neišvengia. Camus yra dviveidė asmenybė. Kaip filosofas jis yra negatyvistas ir neigia visokią vertę, bet kaip veikėjas jis kovoja už teisingumą ir už švarumą. Bet ar jis pajėgs suderinti savo skelbiamas mintis su savo žygiais?

Krikščionims gresia dvigubas pavojus — ir iš komunistų, ir iš ateistinio egzistencializmo. Prancūzai krikščionys mąstytojai turi pamėginti suderinti dvi viena kitai priešingas teorijas. Jie yra įsitikinę, kad Kristaus mokslas pasirodys patvaresnis už visokius žmogiškosios civili-

zacijos pasikeitimus ir įsiskverbs į visokias laiko istorijos lytis. Iš to įsitikinimo kyla moderniojoj krikščionybėj pranašiška mokykla, įgarsėjusi Leono Bloy, Karlo Bartho ir Georges Bernanos vardais. Krikščionys filosofai yra įsitikinę, kad tikėjimas kiekvienoj istorijos epochoj turi įgauti naujas formas. Tuo būdu nukirtus tiltus su bendruomene, krikščioniškosios vertybės vis dėlto įsiskverbia į pačią bendruomenę.

Kai kurie iš krikščionių filosofų pastaraisiais laikais iš esmės domisi tiktai dabartiniais tikėjimo klausimais, būtent: tikėjimo sąsaja su pasauliu. Toks Jaques Maritain visai nustojo rašęs grynai filosofinėmis temomis ir atsidėjo laiko problemoms. Sąjūdžiai, kaip „Dvasinis frontas", „Bažnytinis jaunimas" ir M.R.P. mėgina kurti krikščioniškąjį socializmą. Prie jų tenka priskirti rimtą ir garbingą Mouniers žurnalą „Esprit", „personalistų" organą, kuriame bendradarbiauja, savo mintis reikšdami, visų konfesijų ir tikėjimo krypčių pasižymėję atstovai.

Tas krikščioniškasis humanizmas papildomas „vertikaliniu" aspektu, nukreiptu į amžinybę žvilgsniu, įprasminančiu individualią dramą, kaip kad ją supranta krikščionys egzistencialistai. Jų organas yra „Dieu vivant" („Gyvasis Dievas"). Leonas Blay prie to sąjūdžio pritraukia katalikus, Barthas — protestantus — ir abu nešioja ant rankų egzistencialistų filosofijos trejukę: Kierkegaardą, Nietschę ir Dostojevskį. Gyva Prancūzijoj ir protestantybė, ypač tie sluogsniai, kurie seka paskui Barthą ir Vischerį, vedančius sėkmingus pasišnekėjimus su savo draugais katalikais.

Tie visi sąjūdžiai atskleidžia šiandieninio Prancūzijos dvasinio gyvenimo visą platumą ir gilumą. Kuris iš jų įstengs dūžtančius kultūros fragmentus sujungti į naują sistemą ir duoti naują sintezę, kurios taip ištroškusi Europa? („The New York Times Book Review").

Darbo virtuozai

Pastaraisiais laikais modernieji mokslai, tarp jų ir Teologija, gerokai pasinešė socialine kryptimi, imdami daugiau domėtis darbo žmogumi, jo buitimi. Darbo žmogaus dvasinis pasaulis pasidarė daugiau nei prieš tai mokslinių tyrinėjimų objektu. Gerokai anksčiau tuo keliu buvo pasukusi modernioji poezija.

Pastaraisiais laikais ypač gyvas darbo žmogumi susidomėjimas pastebimas tarp katalikų teologų. Ieškoma gyvosios dvasios ir šviečiančių darbo pavyzdžių, tokių, kaip šv. Pranciškus Asyžietis, Vedingo šv. Sebastijonas, šviesaus atminimo Dr. Karl Sonnenschein Berlyne ir visa eilė kitų. Prancūzai turi savo „raudonuosius klebonus", sugebančius įeiti į pačius varginguosius darbo žmonių sluogsnius ir į juos prabilti jų kalba. Jie pastoracinį darbą pradeda prie to paties kastuvo ar fabriko staklių — tai savotiškas „gyvenimo universitetas", ne vienu atžvilgiu brangesnis net už tikrąjį. Vienas iš tokių moderniosios katalikybės autorių, gyvosios dvasios faktais, yra prancūzas prof. Dillard, savo išgyvenimus ir tyrinėjimus, gautus bedirbant fabrike, dabar mėginąs susisteminti. Spes leidykla Paryžiuje išleido jo veikalą, pavadintą „Supremes temoignages", kuriame jis savo patirtais pavyzdžiais įrodo, kaip reikia prie darbo žmogaus prieiti. Autorius pastebi kad darbininkai niekados jo nebūtų taip supratę, jei jis pats nebūtų vienas iš jų ir drauge su jais dirbęs. Ir tiktai šiuo būdu galima įsiskverbti į darbo žmogaus vidaus pasaulį, kuris daugeliu atžvilgių yra visai kitoks, nei daugelis mokslininkų ir pasaulininkų apie jį galvoja. Ir jis čia atranda ir pačią darbininko sielą, ir darbo proceso paslaptį, ir medžiagą, kuri visai kitokia yra pašalinio žmogaus, ir darbininko akims. Darbo hierarchija sudaro jam ontologinę vertybę. Atėję į fabriką, darbo žmonės medžiagą perkeičia — jų rankose ji virsta tarsi gyva būtybė — nes išeina iš tikrų darbo meisterių rankų. Jiems tada neturi jokių paslapčių nei medžiaga, nei darbo įrankiai — jų rankose jie daro tiesiog slebuklus. Tai yra tikri metalo menininkai. Todėl ir pažiūrą reikia į darbo žmogų — tą nežinomą žmogų, bet tikrą medžiagos virtuozą — iš esmės taisyti.

Tačiau ta paslaptis nėra pigi: ją tikrai supras tik tas, kas žino, kam pats Dievas tapo dailide, tuo pačiu sukilnindamas darbo žmogaus pašaukimą, sako autorius.

Ne tik sako, bet matęs daug heroiškų darbo pavyzdžių, ir pats vieną iš gražiausių jų duoda.

---

* Kas yra istorija? Heasketh Pearson neseniai išleistoj knygoj „Oscar Wilde, jo gyvenimas ir dvasia" užmiršo įdėti tikrąją apie Wilde'ą citatą, kuria taip džiaugėsi didysis istorinių įvykių tyrinėtojas Benda: „Istorija, — rašė daugiau kaip prieš 60 metų Doriano Grey autorius, — yra registracija įvykių, kurie niekados neturėjo įvykti" („Les Nouvelles Littéraires", Paryžius).

* Prasmingos nuotrupos. „Šis pasaulis visados yra toks, kokie yra žmonės. Kitaip tarus, tat reiškia: pasaulis yra tai, ką kiekvienas iš mūsų iš savęs padaro". — „Klaidingas yra tvirtinimas, kad terorą galima tiktai teroru nugalėti. Tiesa, terorą galima teroru palaužti, bet tik ne galutinai jį pašalinti — tatai įmanoma tiktai tuo atveju, jei į teroristinės dvasios vietą pastatysime didesnę ir patvaresnę vertybę. Galų gale juk nugali ne plika jėga, bat dvasinis pradas ir su juo susiję tvarkos elementai. Dėl to ir Napoleono laimėjimai negalėjo būti patvarūs, o tuo tarpu rami ir taiki romėnų pergalių jėga savo palikimą yra išlaikiusi net ligi mūsų dienų".

„Saugokis visokių fanatikų, o už visus daugiausia — teisingumo fanatikų, nes jie, mus lengviausiai suvedžiodami, skaudžiausiai pažeidžiai pasaulio darną. Tiesos fanatikai yra net pavojingesni už piktuosius. Piktąjį išduoda nelami sąžinė — jis negali amžinai apgaudinėti pasaulio. Tuo tarpu teisingumo fanatikai visuomet didžiuojasi savo ramia sąžine. Šaltumas, neapykanta, bailumas, stoka sugebėjimo įžvelgti gilesnę pasaulio esmės prasmę, stoka gerumo, kantrumo, sugebėjimo suprasti gilesnius, nepaviršutiniškus įvykius — visa tai tokiuose žmonėse pridengta moraline skraiste. Tikrasis sprendimas pasiekia objektą iš tolo, tai — objektyvuota meilė. Teisingumas pasižymi taip pat linksmais bruožais — net ten, kur negali būti daroma jokių nuolaidų. Tuo tarpu teisingumo fanatikai nepažįsta jokio humoro".

„Vienas iš pavojingiausių laiko iliuzijų yra troškimas susikurti tokį gyvenimą, kur nebūtų jokio skausmo. Skausmas iš tikro yra įprasminanti mūsų buities dalis. Nuo jo apsaugoti gali tiktai tokia sistema, kuri, nors su juo ir kovodama, betgi nuo jo neatsiriboja ir, užuot visiškai norėjusi jį išnaikinti, jam suteikia gilesnę prasmę. Tikroji laimė nėra be skausmų, bet anapus skausmo" („Hochland", Miunchenas).

* Kam priklausys mėnulis? Vienas anglų mokslininkas prieš porą mėnesių paskelbė skrisiąs raketiniu lėktuvu į mėnulį. Tačiau iki to laiko praeisią ne mažiau, kaip dveji metai. Dabar tarptautinės teisės specialistai laužo sau galvas, kam tuo atveju mėnulis turi priklausyti, nes, jų įsitikinimu, kaip kad pastebi Londono „Evening Standart", atradėjas į naujai atrastą teritoriją galįs tik tada reikšti pretenzijų, jei jis efektyviai įstengia ją valdyti („Rheinische Illustrierte", Kaiserslauternas).

* Būdinga. Neribotų galimumų krašte, pravedus anketą, ko daugiausia trokšta paprastas eilinis žmogelis, buvo gauti tokie atsakymai: 1. naujo automobilio, 2. nuosavo namo, 3. drabužių, 4. namų apyvokos reikmenų, 5. amžinos taikos, 6. asmeninės sveikatos, 7. pinigų, 8. pastovaus ir

garantuoto darbo etc. (Prancūzų leidžiama vokiečių kl. „Europäische Rundschau", Viena).

* 60% bavarų tėvų reikalauja vaikams įkirsti. Švietimo ministeriui Dr. A. Hundhammeriui pareikalavus, tarp pr. mokyklas lankančių vaikų tėvų buvo pravestas plebiscitas, kurio rezultatai tokie: 60% atiduota balsų už tai, kad berniukams pr. mokykloje būtų vartojama fizinė bausmė, 40% — kad ne. Mokyklą lankančių vaikų skaičius siekia 1.216.252, balsavo 1.148.170 (arba 94,4 proc. visų turinčių teisę balsuoti) Už „įkrėtimą" daugiausia pasisakė švabai (71%), mažiausia didmiesčiai, kaip Miunchenas, Niurnbergas, Wiurzburgas ir Coburgas. Wiurtemberge fizinė bausmė mokyklose vartojama ir mergaitėms. („Münchner Mittag").

* Persiauklėja. „New York Herald Tribune" korespondentas E. Hartvichas viename amerikiečių armijos garaže tarp mechanikų užtiko bedirbantį 47 metų vokiečių generolą Fritzą Bayerleiną, maršalo Rommelio štabo šefą, kuris, atsisakęs nuo senų militaristinių tradicijų, paprašė jį priimti dirbti kaip paprastą auto mechaniką. Nors jis dirba in cognito, tačiau tiek jo darbo draugai, tiek amerikiečių karinė vadovybė tai puikiai žino. Laikraštis pataria tuo pavyzdžiu pasekti ir kt. senosios kartos palikuonims („N. Auslese").

* Atlantidos pėdsakais. JAV išsiųstoji į Antarktį ekspedicija surado po vandenim esantį kalnų gūbrį, pakilusį 1.100 pėdų nuo Didžiojo vandenyno dugno. Grandis eina nuo Velykų salų ligi Pietų Amerikos žemyno. Velykų salos seniai sudarė mokslinikams etninę paslaptį. Ligi šiol dar vis nebuvo kaip reikiant išaiškinta, kokia ten yra buvusi priešistorinė civilizacija, kurios palikuonis turime išlikusius milžiniškų paminklų pavidalu. Tie, kurie tiki, kad toj vietoj nugrimzdusiame žemyne turėjo būti aukšto laipsnio civilizacija, teigia, kad Velykų salose turėjo būti žmonių, kurie minimuosius paminklus ir pastatė. („The N.Y. Times Overseas Weekly", New Yorkas.)

* Jei vietoj Bikinių salų būtų buvęs New Yorkas? Jeigu atominė bomba būtų 1945 m. liepos 1 d. numesta ne Bikinių salose, bet New Yorke, tai ne tiktai miestas būtų buvęs sugriautas, bet viršum miesto būtų taip pat susidaręs radioaktyvių medžiagų nuodingas debesis, kurį vėjas galėtų nunešti net ligi Neufundland salų, viską pakeliui nuodydamas. Bikinių eksperimetai buvo vykdomi negyvenamose srityse, tuo tarpu atominė bomba yra išrasta kaip ginklas, nukreiptas kaip tik į tirštai gyvenamus rajonus. Viršum New Yorko ji būtų tikriausiai numesta, jei tiktai atmosferinės sąlygos garantuotų, kad jos sprogimas padarytų, kiek galint daugiau žalos. Antra, nėra aišku, kodėl viršum tokio New Yorko turėtų būti paleista tiktai viena tokia bomba. Pvz., užtektų paleisti su povandeniniais laivais pora giluminių bombų, ir visas New Yorko milžiniškas uostas būtų paraližuotas. Kai kurie specialistai skelbia, jog dirbtinėmis priemonėmis galima sukelti net be atominių bombų tam tikrus nuodingus radioaktyvių medžiagų debesis, kurie veikia kaip tikriausi nuodai („Fortune", New Yorkas).

* Pasaulio sostinė. Jau baigti ir priimti planai netoli New Yorko pastatyti pavyzdinį miestą. Jis užimtų 7 ha. ploto, ir jo pastatymas atsieitų apie 50 mil. dolerių. Miestas pasižymėtų tiesiog neįtikimais patogumais. Gatvės būtų žiemą šildomos, o vasarą šaldomos. Pėsčius gatvėse trauktų įtaisyti specialūs diržai. Ten jie būtų apsaugoti ir nuo visokių oro negerovių. Todėl teks pasakyti sudiev visokiems lietiniams, skėčiams, šaliams ir kepurėms. Tačiau taip gyvendami žmonės įsitikins, kad jų organai atrofuojasi, ir tada reikės surasti naują Claude Bernarde, kad jis sukurtų naują fiziologiją („Le Monde Illustré", Paryžius).

* Santuokų išvarginti prancūzai. Nors šiemet gimimų skaičius Prancūzijoj nėra negatyvus, tačiau ištuokos muša visus „rekordus". Paskutinių 1946 m. trimestrą tas skaičius pasiekė 8484, kai tuo pačiu laiku 1945 m. tesiekė tik 4960 ir 5400 1939 m. („Elle", Paryžius.)

* Bilietai į V-2. Vienas amerikiečių armijos karininkas pranešė, kad 6 vokiečiai pasisiūlė savo noru drauge su V-2 būti išlėkdinti į jonosferą. Tačiau tas jų prašymas buvo atmestas, nes viduje bus įtaisyti tiktai moksliniai instrumentai. Mokslininkai yra įsitikinę, kad V-2 sviedinyje jokiai žmogiškai gyvybei išlikti neįmanoma („France Soir", Paryžius).

* Dresdeno pavojai. Kas vietoj įprasto „ja" vartos militaristinį-nacinį posakį „jawohl", Drezdeno policijos patvarkymu gali būti baudžiamas areštu arba pinigine bauda. („Hamburger Allgemeiner" 74.)

* Didžiųjų artistų rūpesčiai. „Mano vienintelis didysis rūpestis — sūnus. Tačiau aš esu įsitikinusi, kad ir jam vieną dieną pasidarys aišku, kad šis pasaulis yra niekai ir kad nereikia leistis suvedžiojamiems visokiems beverčiams miražams, jei žmogus esi suradęs ramybę ir šviesą" — rašo Falconetti viename iš paskutinių savo laiškų, adresuotų St. Georges de Bouhelier. „Oper", Paryžius. Su šia didelio masto artiste, nuo 1943 m. gyvenusia Argentinoje ir ten pereitų metų rudenį mirusia, pasaulis yra netekęs vienos iš žymiausių šio meto menininkių. Ji, kaip ir Duse, buvo atsidėjusi menui ir vienu juo tegyveno. „Kas yra nors kartą matęs Dreyerio filmą „Jeanne d'Arc", tas niekad neužmirš jos svarbiausios herojės italės Falconetti" („Prizma", Miunchenas).

* Mokslinis barometras rodo giedrą. Kai politinis barometras rodo audrą ir kritulius, tai mokslo žinyba, pajungta praktiniams reikalams, priešingai, — suka į giedrą ir skaistėjantį rytojų. Mokslininkai ir išradėjai su įnirčiu laužo sau galvas, kaip kasdieninę vargšo žmogaus buitį padaryti kiek galint skaidresnę ir džiugesnę.

„Heute" žiniomis, atomo konstrukcijos paslapčių tyrinėjimas verčia fizikus galvoti, kaip surasti visokiems painiems skaičiavimams kiek galint sėkmingesnių darbo metodų. Pensilvanijos universitetas skelbia išradęs tokią skaičiavimo mašiną, kuri gali milijoninę dalį taip greitai veikti, kaip kad žmogaus protas. Tačiau biznieriams ją įsitaisyti neapsimokės, nes ji atsieina tiek pat, kiek ir visas fabrikas.

Ateities automobilis važinės elektros varomas. Pirmieji šios rūšies bandymai jau atlikti. Pasirodo, elektros autostrada veikia visai neblogai ir savo praktiškumu yra kai kuriais atžvilgiais net geresnė už benzinu varomą auto.

Australijos mokslų ir pramonės institutas padarė įdomų bandymą, kaip dirbtinių būdu sukelti lietų. Pakilęs lėktuvas išbarstė viršum debesų, turėjusių — IO C, apie tris centnerius dirbtinio ledo — ir po 20 minučių toj srity pradėjo smarkiai lyti. Mokslininkai galvoja, kad su laiku, sutvarkius panašiu būdu irigaciją ir dirbtinį lietų, bus galima tokią Sacharą paversti žydinčiu sodu.

Tarp mėgėjų fotografų gali sukelti tikrą revoliuciją naujos rūšies filmų kamera, kuri po 50 sekundžių duos gatavą nuotrauką. Filma joj yra aprūpinta specialiu pozityvo popieriumi ir viską atlieka čia pat.

Chemikai išrado, jog ateityje kvepalų nereikės lieti arba trinti į odą. Išrastas tam tikras „parkeris", kuris vietoj rašalo galės rašyti tam tikru skysčiu, pasižyminčiu nepaprastais kvapais.

Vokiečių moklininkas W. Göčas kai kurios grybų rūšyse ir mielėse surado naują vitaminų rūšį, būtent — vitaminą F, kuris sumažina maisto reikalingumą organizmui 25%, tam tikroms sąlygoms esant, sukelia nepaprastą augimą ir daug padeda nuo įdegimo saule, egzemų ir išorinių kūno sužeidimų.

VERTINIMAI

Tarp nuodėgulių ir kibirkščių

Antanas Škėma, Nuodėguliai ir kibirkštys. Novelės. „Patria" leid. Tübingen, 1947, 128 psl. Tiražas 3000 egz. Kaina RM 6.—. Viršelį piešė dail P. Osmolskis.

A. Škėmos „Nuodėguliai ir kibirkštys" — rinkinys 10 paskirų gabaliukų kurie ne visi yra novelės, kaip tituliniame puslapy pažymėta. Pirmasis rinkinio dalykėlis „Nakties tyla" yra ne koks nors pasakojimas, bet daugiau lyriškas samprotavimas, antrasis — „Vieną vakarą" yra vieno veiksmo pjesė. Paskutinįjį rinkinio dalykėlį, pavadintą „Šypsena", taip pat novele sunku būtų pavadinti. Vis dėlto šis A. Škėmos rinkinys nėra mechaniškai sumestų į vieną vietą po ranka pakliuvusių daiktų krūva, bet tam tikras vienetas. Tik visą dešimtį dalykėlių į vieną vienetą jungia ne tiek jų literatūrinis žanras, kiek jų tematika, siužetai, ir pagaliau, formaliniai stiliaus ypatumai.

Galima sakyti, kad visame Škėmos rinkinyje teliečiama tik viena tema: žmogus karo ir jo padarinių fone. Matyt, autorius karo ir jo pasekmių yra giliai sukrėstas. Del to pirmajame šio rinkinio dalykėly (Nakties tyla) net tiesiog jis statosi klausimą, kodėl taip yra, ir bando jį spręsti. Gaila, kad, tokį rimtą klausimą pasistatęs, autorius į jį atsakė taip, jog nedaug kas, tur būt, su tuo sutiks, nebent į tai pažiūrėdami tik kaip į poetizavimą, žaidžiant įvaizdžiais ir sąvokomis. Vis dėlto negalima nepripažinti Škėmai tam tikro minties gilumo, naujumo ir įžvalgumo. Ir tai galima pasakyti ne tik apie šį dalykėlį, bet ir apie visus kitus. Tai yra vienas iš faktorių, kurie patraukia skaitytoją.

Jį sudominusią temą autorius išrutulioja paskiruose savo rinkinio pasakojimuose. Juose jis parodo, kaip putlios intelektualinės menkystės konstruoja bukaprotiškas, nors tariamai originalias, idėjas, iš kurių gema karas, badas, neapykanta (Egoistas) ir kaip karas naikina žmones fiziškai ir morališkai.

Vaizduodamas karo sukrėstą gyvenimą, suprantama, autorius rodo ir niaurius, sukrečiančius vaizdus: jau spėjusio nuo karo atsitraukti karo pabėgėlio dukrelę pašauja nelauktai iš debesų išniręs lėktuvas, ir vargšas tėvas beveik iš proto eina (Beržas ir žmogus); pusantrų metų ieškojęs, vyras susiranda karo nuo jo atskirtą karštai mylėtą žmoną, bet su ja nebejstengia jis pasilikti, nes per tą laiką ją karo aplinkybės pavertė fiziniais, protiniais ir moraliniais griuvėsiais (Kalnuose); senelis karo pabėgėlis negali susirasti sūnaus su jo šeima, tur būt, tyčia jų paliktas, kad neapsunkintų jų (Šypsena), ir t. t.

Iš A. Škėmos pasakojimų jaučiame, kad į vaizduojamuosius dalykus jis žiūri su siaubu ir kad jo smegenis graužia skaudamas klausimas, kodėl taip yra.

Apskritai reikia pasakyti, kad A. Škėmos „Nuodėguliai ir kibirkštys" šios dienos skaitytojui gana ryškiai prieš akis dar pastatys neseniai jo pergyventą, o iš dalies ir šiandien tebegyvenamą, siaubingą tikrovę, gi ateities skaitytojui taip pat galės su nemažu įspūdingumu šių laikų tikrovę parodyti.

Stiliaus požiūriu A. Škėma stengiasi būti moderniškas. Jis ieško naujo žodžio ir naujesnės jo vartosenos, bando susidaryti savą sintaksę, stilizuoti kalbą. Nors ir mažiau, modernizavimo bandymų galima pastebėti ir kompozicijoj.

A. Škėmos kalbą žymiai pagyvina gana dažnai pavartojami vaizdiniai veiksmažodžiai tik ne visur su pagrindu.

Stilizuodamas savo kalbą, autorius savaip metaforine prasme dažnai vartoja veiksmažodžius: kulkosvaidžiai l o j o, žingsnius s u g ė r ė gatvės triukšmas, vakarykštė diena iš pasalų p r a r ė ž i a smegenis, pradeda k o s ė t i patrankos...

Tinkamai, nauja metaforine prasme, pavartoti veiksmažodžiai žymiai pagyvina kalbą, bet jei metaforinis pagrindas ne visai tinka, virsta nepatrauklia maniera, kaip, pvz., posakis „nelauktą sakinį i š m e t ė iš savęs profesorius" (38). Tokių sakinių Škėmos novelėse vienas kitas taip pat pasitaiko. Aptinkama Škėmos novelėse ir eilė naujų epitetų: i š t r e n i r u o t a šypsena, š p i r g i n a n t i amžinybė, šyptelėjo g a r a n t u o t a i s dantimis, r a i ž i šnekta... Abejotinos tik vertės toki, kaip s m u n k a n t i s (senstąs, besiraukšlėjąs) veidas. Be to peiktina, kad autorius ko nors nusitvėręs, reikia ar nereikia, pradeda tai įvairiai kartoti: r a i ž i šnekta, r a i ž u s juokas, r a i ž i a i juokiasi... g a r a n t u o t a šypsena, g a r a n t u o t a i besišypsąs, žybtelėjo g a r a n t u o t a i s dantimis... ir t. t.

Siekdamas žodyno originalumo, autorius bando susirasti ir kitų stilistinių priemonių, kurių vienos daugiau vykusios, o kitos ir žymiai mažiau.

Aplamai kalbant, reikia vis dėlto pripažinti, kad Škėmos pastangos žodyno srity yra vykusios, nors, kaip matėme, šį tą galėtume ir prikišti.

Labai žymiai A. Škėma stengiasi stilizuoti sakinį. Jo sakinys dažniausiai trumpas, kapotinis. Būdingą Škėmos sakinio pavyzdį galime matyti ir iš šios ištraukos:

Purvinas, vingiuotas kelias. Už akiračio pasibaigiąs. Purvas — blizganti košė, ką tik išvirta, garuojanti (51).

Toks Škėmos sakinio pobūdis kyla iš autoriaus impresionistinio palinkimo fiksuoti paskirus įspūdžius, nesilaikant jų priežastinių santykių tvarkos, o susiejant juos tik bendra nuotaika. Tuo pasiekiama stiliaus gyvumo, o kadangi sakinys siauras, nėra jame vietos visoms smulkmenoms, tai ir tam tikro kondensuotumo. Bet jis turi ir minusų. Viena, kad skaitytojas verste užverčiamas tikra mase smulkių įspūdžių, tarp kurių priežastinius santykius jis pats turi iššifruoti. Tai ilgainiui pradeda skaitytoją varginti, darosi įkyru. Juo labiau, kad ne visuomet tie santykiai sugaudomi. Antra, sakinys yra gana nenaturalus, savaip sustilizuotas, sukapotas. Daug neįprastų pauzių, nelauktų minties nutraukimų, šuolių. Toks neįprastinis sakinys ir visas pasakojimo būdas taip pat skaitytoją vargina. Dėl šių priežasčių

panaši sakinio stilizacija turi būti labai saikinga, kad neišvirstų nepakenčiamai įkyria maniera. Reikia pripažinti, kad, apskritai imant, Škėmai šio pavojaus įkyrėti skaitytojui perstilizavimu beveik pavyko išvengti, nors kai kuriais atvejais ir turėtų būti apdairesnis.

Šia proga reikėtų pridurti, kad autorius dar daugiau turėtų atkreipti dėmesį ir į kalbos grynumą bei taisyklingumą, nors apskritai jo kalba nepeiktina. Vis dėlto būtų geriau, jei jis išsiverstų be posakių „argi pas žmogų gali būti tokios didelės, veriančios akys?" „... pasiruošęs nuduoti vemiantį" (95), mes nebuvome užtikrinti savim" (35), „originalas randasi Berlyne..." (156) ir pan.

Labai žymiai stilizuodamas savo kalbą, A. Škėma daug mažiau bestilijuoja jo vaizduojamąją tikrovę. Į veiksmo foną jis nedaug tekreipia dėmesio, tiek tik, kiek būtinai reikalinga jo pasakojamo įvykio aiškumui ar norimai nuotaikai sudaryti. Todėl jo pasakojimų veiksmo fonas yra nedetalizuotas, skicinis. Jam svarbiau įvykis, o ypatingai veikėjo psichika. Dėl to ir savo veikėjų išore jis tiek pat maža tesirūpina, kiek ir fonu. Pabrėžia tik tuos jų išorės dalykus, kurie ryškina jų psichiką ir joje vykstančius procesus. Vis dėlto Škėma sugeba pabrėžti tokius būdingus jų bruožus, kad jie yra ne tik psichologiškai įdomūs, bet ir vaizdūs. Jų psichikai paryškint kartais Škėma bando sudaryti paralėlų tarp žmogaus ir gamtos (pav. „Beržas ir žmogus").

Tarp kita ko pastebėtina, kad kartais nepakankamai apdairus užsimojimas siekti originalumo, vaizduojant tikrovę, Škėmai ne visai gerai pavyksta, išeina kažkaip neskoningai. Tokį neskoningumą aiškiai jauti, kai apie bombardavimo metu žuvusį žmogų rašo:

> Iš praskeltos galvos ištiško smegenų masė ir aptaškė „Pasaulio istoriją". Atrodė, kad ant knygos neklaužada berniukas apvertė lėkštę su koše (87).

Arba apie ligoninėj dirbančią gail. seserį rašo:

> ... vaikai įnirtusiai čepsi, o sesers Rozos kyšo apvali sėdynė, ji pasilenkusi maitina... ligoniuką (95).

Tragiškai žuvusio žmogaus ištiškusių smegenų palyginimas su lėkšte košės daro lygiai tokį pat įspūdį, kaip ir užkliuvimas už apvalios sėdynės.

Čia suminėtieji ir kai kurie nesuminėtieji A. Škėmos rinkinio trūkumai vis dėlto palyginamai yra nelabai žymūs. Teigiamosios pusės juos gerokai atsveria. Dėl to ir jo rinkinį galima tik teigiamai įvertinti, nors ir pageidaujant, kad ateityje būtų išlyginti ir šiame rinkiny pasitaikę stiliaus nelygumai. Atrodo, kad A. Škėmai, kaip ir kitiems mūsų kai kuriems rašytojams, praverstų, prieš leidžiant savo rinkinius, patiems gerai perskaityti ir išlyginti ne tik turinį, stilių, bet ir kalbą, rašybą ir net skyrybą, nes dažnai jauste jauti, kad įvairūs neigiami dalykai yra įsibrovę tik todėl, kad autorius labai jau nerūpestingai į savo raštus žiūri.

A. Gražiūnas

Dovana mažiesiems

Viktoras Šimaitis, Vyturėliai laukuos. Autoriaus leidinys. Reutlingenas, 1947 m. Tiražas 5000 egz. Kaina 5 RM.

Poezijos mažiesiems skaitytojams visuomet stokojome. Nors ir daug kas yra vaikams rašęs, bet jiems tinkamų eilėraščių nedaugelis tėra davęs. Nesgi šios rūšies poezijai statomi nė kiek ne mažesni reikalavimai, kaip ir kuriamai suaugusiems.

Didžiausi nuopelnai šioje srityje priklauso Vytei Nemunėliui, išleidusiam daugiau kaip tuziną vaikų poezijos knygelių. Džiugu pripažinti, kad Vytės Nemunėlio aukštai iškeltas vaikų poezijos lygis Lietuvoje neturi tendencijos menkėti ir tremtyje. Tai įrodo ne tik jo neseniai išleistieji „Tėvų nameliai", bet ir čia recenzuojamasis Viktoro Šimaičio eilėraščių rinkinys „Vyturėliai laukuos".

Viktorą Šimaitį Lietuvoje turėjome progos pažinti iš eilėraščių, spausdinamų jaunimo periodikoje.

Šiame rinkinyje jis duoda 45 eilėraščius, suskirstytus į keturis skyrius: „Po tėvynės dangum", „Pas tėvelius", „Lietuva, mano žeme gimtoji" ir „Svetur". Visi eilėraščiai lengvi, skambūs, mažiesiems skaitytojams suprantami, kondensuoti turiniu ir forma, nepriešilenkią su pedagogikos reikalavimais.

Autorius pataiko į mažųjų skaitytojų jausmus savo paprastumu:

> Tilo nutilo
> Klasės varpelis,
> Pievon pasiausti
> Kviečia birželis.
>
> Iš mokyklėlės,
> Iš mokyklėlės,
> Vasara moja,
> Sveikina gėlės!
>
> (18 — 19 psl.)

Paprastutėmis poetinėmis priemonėmis autorius sukuria posmų, dvelkiančių nemelagingu jausmu, pasigėrėtinu nuoširdumu:

> Ir gyvensiu laimingas
> Ir dainuosiu smagus,
> Kol pro gimtą langelį
> Švies tėvynės dangus.
>
> (32 psl.)

Pro gimtą langelį šviečiančiu tėvynės dangumi — šiuo kukliu vaizdu — autorius išreiškia prisirišimą prie gimtosios pirkelės, nepamainomą tėvynės meilę, ir tai skamba įtikinamiau, kaip tūlų poetų iškalbingi žodžiai.

Autorius gerai pažįsta vaikų psichologiją. Jis ne tik kalba vaikui suprantamais žodžiais, bet ir giliai įsijaučia į jo vidų. Kaip vieną geriausių rinkinio eilėraščių, pasiekiančių vaikiško subtilumo ir kartu lyrinio skaidrumo, tenka čia ištisai pacituoti „Kelkis, sūneli" (28 psl.):

> Dienužė seniai užgesino
> Šviesiąsias nakties žvaigždeles.
> Vai kelkis, sūneli, iš miego,
> Maldelei sudėk rankeles.
>
> Vandens praustuvėlin įpyliau.
> Jame — net saulutę matai.
> Vai kelkis, sūneli, iš miego,
> Veidelį sau prauski baltai.
>
> Pienučio puodelis jau laukia,
> Lėkštelė saldžiausios varškės...
> Vai kelkis, sūneli, greitutis:
> Rainiukas pripuis ir išės.
>
> Gegutė sodely kukavo,
> Kai tau vandenėlio ėjau.
> Vai kelkis, sūneli, skubėki:
> Miškelin nulėks ji tuojau.
>
> Rasužė nuo vyšnių nubiro,
> Tuoj uogas žvirbliukai nules.
> Vai kelkis, sūneli, iš miego,
> Maldelei sudėk rankeles.

Vikt. Šimaičio eilėraščių ritmas įvairus. Daugiausia randame jambinių pėdų, mažiausia — daktilinių. Palyginti retai autorius vartoja chorėją. Tuo jis skyriasi nuo kitų vaikų poezijos autorių. Gal dėl to jis yra mažiau dinamiškas, negu kiti, kurie vaikiškam gyvumui išreikšti pasigauna žaismingą chorėją.

Rimai nėra visur geri, ypač vyriškieji. Nieko negalima prikišti tokiems rimams, kaip du — ledu, visu — nebaisu, greičiau — pamačiau, plati — arti... Tačiau daug kur esama ir tokių rimų, kaip sužaliuos — duos, laukus — mus, genu — diržu —trūtrū, lakus — skardus, užtrauks — medaus, paklos — minkštos, tikrai — putinai... Pastarieji rimai vengtini dėl jų priebalsių įvairavimo. Autoriaus laimė, kad patraukli jo eilėraščių visuma šiuos rimus išperka; jų nepakankamai tikslaus skambesio lyg ir nejuntame.

Pasirinktieji rinkinio skyriams motto nėra iš geruju. Nevykęs posmelis duotas skyriui „Lietuva, mano žeme gimtoji" (51 psl.):

> Žinau aš gražią šalį,
> Žinau aš ją tikrai!
> Ten kryžiai galvas kelia
> Ir rausta putinai.

Antroji posmelio eilutė yra dirbtinai įklijuota.

Eilėraščių tematika — tėviškės gamtos grožybės ir linksmybės, džiaugsmai tėvelių namuose, tėvynės meilė, tėvynės ilgesys. Kaip matome, ji nėra plati. Daugelyje eilėraščių kartojasi tie patys motyvai.

Bene svarbiausias Vikt. Šimaičio eilėraščių minusas — per mažas originalumas. Paskaitai — gražu, tačiau kažkur jau girdėta. Nenuplagijuota, tačiau ir ne nauja. Ir prisimeni tada M. Dagilėlį arba. Ksaverą Vanagėlį, kurių nuotaika čia persisunkę tėvynės grožio bei ilgesio eilėraščiai.

Iš poros žemiau duodamų pavyzdžių vienur matyti autoriaus panašumas į Putiną, kitur — į Vytę Nemunėlį.

Putinas:

Tyras rausvas pumpurėlis,
Iš pavėsio pasikėlęs,
Į saulutę kaitrią, šviesią
Savo kuklią galvą tiesia.

Šimaitis:

Skaisčiai mėlynas žiedelis,
Iš po smiego prasikalęs,
Kelia kvepiančią galvutę
Į saulutę, į saulutę.

(8 psl.)

Nemunėlis:

Man pieštukas — kaip broliukas,
Man plunksnelė — kaip sesuo.

Šimaitis:

Man broliukas — vyturiukas,
Man sesutė — meleta.

(10 psl.)

Pastarojo (V. Nemunėlio) įtaka rinkinyje itin stipriai jaučiama.

Nežiūrint suminėtų minusų, „Vyturėlius laukuos" tenka vertinti teigiamai. Vikt. Šimaitis savo poezija yra suradęs aiškų ir tikrą kelią į mažųjų skaitytojų širdis.

„Vyturėliai laukuos" gražiai iliustruoti Povilo Osmolskio spalvotais paveikslėliais. Šis dailininkas jau ne pirmą sykį vaikų literatūros leidiniuose puikiai užsirekomenduoja.

L. Žitkevičius

LITERATŪRA

Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijos Suvažiavimas

Birželio 11—12 dienomis Augsburgo-Hochfeldo lietuvių kolonijoje įvyko antrasis Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijes visuotinis suvažiavimas, kuriame dalyvavo beveik visi lietuviai rašytojai tremtiniai. Suvažiavimas buvo pradėtas birželio 11 dienos rytą pamaldomis Hochfeldo bažnyčioje, kurių metu pamokslą pasakė rašytojas kun. prof. Stasys Yla, trumpai nurodydamas rašytojo uždavinius moralinėje srityje.

Tos pat dienos 10 val. įvyko iškilmingas suvažiavimo atidarymas ir lietuviškosios knygos 400 metų sukakties minėjimas. Suvažiavimą atidarė Rašytojų Tremtinių Draugijos, pirmininkas Stasys Santvaras, trumpai suminėdamas suvažiavimo tikslą ir pakviesdamas suvažiavimo prezidiumą: poetą Faustą Kiršą — pirmininku ir Henriką Radauską su Jurgiu Jankum — nariais. Centrinis šio posėdžio punktas buvo prof. Prano Skardžiaus paskaita „Martynas Mažvydas ir jo vaidmuo lietuvių bendrinės kalbos istorijoje", skirta knygos sukakčiai paminėti. Iškilmingas posėdis baigtas sveikinimais. Sveikino Vykdomoji Taryba, Raudonasis Kryžius, Tremtinių Bendruomenė, Württembergo Apygarda, Augsburgo Apygardos Komitetas, žurnalistą Sąjunga, Spauda, estų, latvių ir ukrainiečių rašytojai ir t. t.

Darbo posėdžių metu buvo priimti nauji Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugijos Įstatai, išrinkta nauja Draugijos Valdyba, Revizijos Komisija bei Garbės Teismas ir sudaryta Kultūros Fondo Komisija. Valdybon išrinkta: Stasys Santvaras, Palgis Andriušis, Henrikas Radauskas, Bernardas Brazdžionis ir Alfonsas Nyka-Niliūnas. Kultūros Fondo Komisijon įėjo: Liudas Dovydėnas, Vytautas Alantas, Vyt. Žemkalnis, Stasys Leskaitis ir Stasys Yla. Garbės Teismas: Mykolas Vaitkus, Faustas Kiršа ir J. A. Vaičiūnienė.

Susirinkimas vienbalsiai Draugijos Garbės Nariais išrinko: Vydūną, M. Vaitkų, Vincą Krėvę-Mickevičių ir „Amerika Pirtyje" autorių Keturakį-Vilkutaitį. Šia proga tenka pažymėti, kad suvažiavime aktyviai dalyvavo dr. Vydūnas ir savo žodžiu bei esimu prisidėjo prie nuotaikos iškilmingumo.

Suvažiavimo metu buvo padaryta keletas svarbių pranešimų rašytojams rūpimais klausimais ir priimtos suvažiavimo rezoliucijos bei sveikinimai. Taip pat buvo iškeltas naujo metraščio leidimo klausimas. Suvažiavimo pabaigoje leidėjas p. Lenktaitis paaukojo pirmus 1000 markių naujai įsteigtam Kultūros Fondui.

Uždarydamas suvažiavimą Prezidiumo Pirmininkas Faustas Kiršа išreiškė viltį, kad sekantis suvažiavimas galės įvykti Nepriklausomoje Lietuvoje. Po to sugiedotas Tautos Himnas.

Pirmąją suvažiavimo dieną Augsburgo Lietuvių Teatro kolektyvas rašytojams ir visuomenei surengė Literatūros vakarą 400 metų lietuviškos knygos sukakčiai paminėti, kurio programą atliko Z. Kevalaitytė, Pūkelevičiūtė, Henrikas Kačinskas, J. Palubinskas ir A. Brinka. Buvo skaitoma Donelaičio, Mažvydo, Baranausko, Maironio, Krėvės, Biliūno ir Binkio kūryba. Pradžioje gilų ir turiningą žodis tarė dr. Vydūnas.

Antrąją suvažiavimo dieną Šv. Antano salėje įvyko koncertas, kuriame dalyvavo Jeronimo Kačinsko choras ir solistai: Kriščiūnaitytė, Šeštakauskienė, Baranauskas ir Paukštys.

Vakare suvažiavimo dalyviams buvo surengtas pobūvis.

---

* Naujі leidiniai. Amerikoje rašytojas A. Vaičiulaitis išleido naują savo novelių rinkinį, pavadintą „Kur bakūžė samanota". Visos novelės (net ir pačios paskučiausios) imtos iš lietuviškosios buities, iš Amerikos gyvenimo nėra nieko. J. Aistis (Kuosa-Aleksandriškis) Amerikoj išleido naują savo poezijos rinkinį, pavadintą „Nemuno ilgesys". Stambiausi leidiniai — išsamus ir didžiai vertingas Rašytojų almanachas „Tremties metai" ir naujas Šv. Rašto leidimas, kuris skiriamas kiekvienai lietuvio tremtinio šeimai.

Iš kitų leidinių pažymėtini: prof. St. Kolupailos „Hidraulika". Alfonso Šešplaukio chrestomatija Vokiečių kl. skaitymui, mokyt. J. Paškevičiaus mokyklai ir pačiam mokytis Vokiečių kalbos vadovėlis, P. Leono-Lionavičiaus Lotyniškai — lietuviškas žodynas, trimis kalbomis išleistas lietuviškų vaizdų albumas „Lietuva, šalis mano brangioji" (tekstai V. Šalčiūno, meninė dalis — dail. J. Firinausko) ir kt.

* Estų žurnalas „Kauge kodu" („Tolimoji tėviškė") įsidėjo išverstą į estų kl. Nelės Mazalaitės legendą apie nežinomą karį. Išvertė į estų kalbą Magda Pihla.

* Paryžiuj rašytojo Chenry de Chambon redaguojamas žurnalas „Revue Parlamentaire" atsidėjęs gina Lietuvos ir Pabaltijo reikalus. Dideliu tiražu išleista ir jo knyga apie Lietuvą.

Iš periodikos pažymėtini neperiodiniai pasirodą kultūros žurnalai Anglų zonoj „Tėvynės šešėlyje", Amerikiečių zonoj St. Būdavo redaguojami „Pėdsakai", be to, skautų žurnalas. Pradėjo vėl eiti

„Naujasis Gyvenimas“, netrukus žada pasirodyti pedagoginis žurnalas, kurį leis Liet. Mok. Profesinė S-ga. Kanados Lietuvių Taryba Montrealyje išleido kultūros žurnalą „Nepriklausoma Lietuva“.

* „Minties“ redakcija paskelbė konkursą novelei parašyti. Joje turi būti pavaizduota mūsų tautos kova už laisvę ar tremties gyvenimas. Darbai įteikiami iki š. m. rugpiūčio 15 d. I-ji premija 2500, II-ji — 1500 ir III-ji — 1000 RM.

Atsiųsta paminėti

* **Tremties metai.** Lietuvių rašytojų metraštis 1947. Redaktorius Bern. Brazdžionis. Metraštyje su poezija, beletristika, dramos dalykais, straipsniais dalyvauja septyniasdešimt autorių; su darbų reprodukcijomis — penkiolika dailininkų. Viršelio aplankas — V. K. Jonyno. Vinjetės — A. Vaičaičio. Kai kurių autorių atvaizdai — J. Penčylos ir A. Varno. Išleido „Patria“, Tübingene. Tiražas 5000 egzempliorių, 714 psl. kaina 25 RM.

* Henrikas Nagys, **Lapkričio naktys.** Lyrika. Išleido Povilas Abelkis Freiburge. Medžio rėžiniais iliustravo Telesforas Valius. 112 psl., kaina 7 RM. Šioje Henriko Nagio 1946 m. „Patrios“ literatūros laureato, knygoje atspausdinti dveji jo pirmieji pilni poezijos rinkiniai: „Lapkričio naktys“ ir „Išsvajotosios lygumos“.

* Balys Gražulis, **Brydė rugiuose.** Novelės. Išleido „Patria“. Viršelį piešė dail. P. Osmolskis. 192 psl., kaina 7 RM.

* **Žvilgsniai** — literatūros ir meno žurnalas, redaguojamas Jono Meko, spausdintas rotatorium, gausiai iliustruotas. Išleido „Giedra“. Kaina 10 RM.

* Prof. St. Šalkauskis, **Aktualiausi ateitininkų uždaviniai.** Ateitininko biblioteka Nr. 9. Ateitininkų spaudos leidykla. Spausdinta rotatorium. 1947 m.

* **Ateitininkų istorija.** Ateitininko biblioteka Nr. 8. Ateitininkų spaudos leidykla 1946 m. Spausdinta rotatorium.

MENAS

* Vokiečiai apie DP meno parodą. Vokiečių literatūros ir meno žurnalas „Prizma“ N 6 įsidėjo apžvalgą, pavadintą „DP meno paroda“. Joj vertinami bavarų Nacionalinio Muziejaus rūmuose YMCOS iniciatyva suruoštoj DP meno parodoj išstatyti darbai, pažymint, kad „parodoje buvo išstatyti 71 Amerikiečių zonos dailininko 336 paveikslai — lenkų, lietuvių, latvių, estų, rusų, jugoslavų, be pilietybės ir, palyginti, kiekybe gausios ukrainų grupės. Apžvalgininkai pastebi, kad šie dailininkai daugiau orientuojasi į Vakarus ir į jų meną, negu į Rytus. Jų krikšto tėvais galėtų eiti Quentin de Latour, Brueghel, Goya, „Barbisono mokykla“, Monet, Sisley, Cézanne, Gauguin, Vuillard, Maillol, Dufy, Gromaire, Munch ir Kokoška.

Įvertinęs bendrais bruožais parodą, apžvalgininkas gale pastebi, kad Europoje kyla naujas sąjūdis, apšauktas neohumanizmu, nusisukęs nuo visokio žmogaus darkymo meno vardu. Tuo metu, kai literatūra ir filosofija eina negacijos keliu, menas pasirinko teigiamąją kryptį. Jau 1940 m. pasirodė R. Houghes parašyta moderniojo meno istorija, pavadinta „Dabartiniai“, į kurią susibūrė ligi tol palaidi buvę toks Ondot, Souverbie, Poncelet, Planson, Brianchon, Berard ir Caillard, pirmą kartą apsiskardemdami „neohumanistais“. Jų šūkis — atgal į žmogų ir jo dvasią. Gi pati jaunoji meno kryptis turi apsčiai savo sekėjų ne tiktai Prancūzijoje: ji drąsiu žingsniu žengia ir už jos ribų. 1942 m. Paul Haeserts Briuselyje paskelbė savo garsųjį šūkį „Retour a l'Humain“, pasmerkdamas kubistų robotus, „fovistų“ arlekinus, surrealistų visokius fantomus, Gargallo skeletus, Permekės monstrus, Klee embrionus, apšaukdamas juos tiesiog „velnio išperomis“, išdrįsusiais meno pasaulyje nužudyti žmogų. Toji belgų neohumanistų grupė pasivadino „animistais“. Didžiojoj tarptautinėj UNESCO meno parodoj Pryžiuj anglų humanistas Graham Sutherland skelbiamas didžiausiu jaunosios kartos tapytoju.

Prie neohumanistų prisideda ir minimoji DP meno paroda; kiek ir kurie joje dalyvavę lietuviai dailininkai pasirodė esą neohumanistai, apžvalgininkas nemini.

* Augsburge įvyko baleto artistų suvažiavimas. Sudaryta baleto meno taryba. Nutarta pirmiausia pastatyti „Coppelia“, nes šis baletas buvo statytas pirmuoju ir Lietuvoje 1925m.

* Augsburgo Liet. Dramos Kolektyvas ruošia Maurice Rostando dramą „Žmogus, kurį užmušiau“. Veikalą režisuoja p. Žalinkevičaitė — Petrauskienė.

* Išėjo Dail. V. K. Jonyno pieštų, ženklų Saaro kraštui, Würtembergui, Badenui ir Pfalcui. Bet paskum pasirodė Paryžiaus laikraščiuose žinia, kad Prancūzų Karinę Valdžią kažkoks neaiškus dailininkas apgavęs. Net buvo įdėtos padidintų pašto ženklų fotografijos, kuriose buvo matyti Hitlerio portretas su svastika.

Dail. V. K. Jonynas nutarė laikraščius, kuriuose pasirodė ši žinia, patraukti teisman, kadangi tai būta suklastojimo.

* Lietuviai vaidintojai „Atžalynas“ stato A. Gehri 9 pav. pjesę „Šeštame aukšte“, vaizduojančią šviesią paryžietiško gyvenimo detalę. Režisuoja akt. Vyt. Valiukas, dekoruoja dail. K. Jezerskas. Premjera numatoma rugpiūčio pradžioje Hanau Lietuvių Stovykloje.

AKADEMINIS GYVENIMAS

* Prancūzų Studentų Katalikų Federacija šaukia tarpt. studentų kat. konferenciją, kuri vyks nuo liepos 24 iki rugp. 25 d. Angerso apylinkėse esančioje pilyje. Pagrindinė tema, kuri bus nagrinėjama daugelyje referatų ir diskusijų, yra sekanti: „Studentas ir rytojaus pasaulis“.

Konferencijoje kviečiamas dalyvauti ir vienas studentas lietuvis.

* Įsteigta Frankfurto DP Studentų Sąjunga, jos nariais įstojo visi Frankfurte studijuoją užsieniečiai. Sąjungos tikslas — sušelpti studentus materiališkai. Sąjungą sudaro 6 tautybės: lietuviai, latviai, ukrainiečiai, estai, lenkai, rusai. Valdybos pirmininkas — lietuvis stud. P. Bučinskas.

Statutas jau paruoštas ir, jį visoms tautybėms priėmus, bus pateiktas Karinei valdžiai patvirtinti.

* Lietuvių tautos bičiulių rūpesčiu Paryžiaus universitete sudarytos sąlygos skaityti paskaitoms apie Lietuvą. Jas jau trečias mėnuo skaito Sorbonos un-to teisių daktaras Kostas Račkauskas, Lietuvoje dirbęs prie prof. Roemerio.

* Buvęs Kauno U-tas dabar vėl vadinamas Vytauto Didžiojo u-tu. Prof. Purėnas atstatytas iš rektoriaus pareigų. Jo vietoje paskirtas med. Kupčinskas — kompartijos narys.

* Vilniaus U-to rektorius Bieliukas pasitraukė. Dabar jo vietoj yra prof. Žemaitis. Profesoriams privalomi marksizmo- leninizmo kursai. Seni doktoratai nepripažįstami. U-to prorektoriai rusai. Vilniaus U-to medicinos fak. dekanas prof. Kairiūkštis, prodekanas — gyd. Marcinkevičius. Prof. Jurgutis pašalintas ir išmestas iš buto, prof. Janulaitis taip pat.

IVYKIAI IR ŽMONĖS

* Lietuvių planinga emigracija į JAV, sutinka daug kliūčių. Projektas įsileisti į JAV 400.000 DP, iš kurių apie 30.000 tektų lietuviams, atidėtas iki rudens. Perkėlimas DP į Angliją, anksčiau kiek sulėtėjęs, dabar vėl paspartintas. Kai kam darbo sąlygos pasitaiko visai neblogos, bet kitiems sunkesnės, nei išsyk buvo skelbta. Suintensyvėjo emigracija į Belgiją, nes ten darbo ir uždarbio sąlygos pasirodė geresnės, negu žmonės tikėjosi. Lietuvių atstovai buvo išvažiavę su kitais tirti darbo sąlygų ir į Olandiją. Netrukus prasidės platesnio masto emigracija į Argentiną ir į Kanadą.

x Tremties ir Amerikos lietuvių spauda duoda žinių apie religinį gyvenimą Lietuvoje. Jis slopinamas. Neseniai arkiv. Reinio vardu buvo užsieny paskleista tam tikrų prasimanymų. Jis vadovauja Vilniaus vyskupijai, Panevėžio — vysk. Paltarokas, Vilkaviškio — vysk. Karosas, Telšių — Juodaitis, Kauno — Stankevičius. „Ž" skelbia, kad Lukiškių kalėjime miręs vysk. Borisevičius. Tačiau ta žinia iš kitų šaltinių dar nepatvirtinta. Bažnyčios apkrautos dideliais mokesčiais. Už Kauno katedrą valdžiai reikia mokėti 46 000 rublių, Panevėžio — 40 000 etc. Telšių kun. seminarija uždaryta, į Kauno seminariją leidžiama priimti tik 150 klierikų. Jai vadovauja kun Pr. Venckus, kan. A. Sabaliauskas (Žalia Rūta) vadovauja Įgulos bažnyčiai. Tačiau bažnyčios žmonių pilnos, ypač didesniuose miestuose.

x Šv. Sostas, pareikšdamas daugelių progų savo simpatijas Lietuviams, per savo Apašt. Vizitatorių Vokietijai arkiv. A. J. Munchą, gražiai lietuvius pasveikinusį ir šių nuoširdžiai sutiktą ypač Hanau stovykloje, pranešė Taut. Delegatui kanaun. Kapočiui, kad jis daro visa, kas nuo jo priklauso, pagrindinėms tautų teisėms apsaugoti. Priėmęs priv. audiencijoj min. E. Turauską, popiežius Pijus XII pareiškė, kad jis labai gerai žino lietuvių kančias ir troškimą nepriklausomai tvarkytis. Tačiau nereikia nusiminti: Lietuva vėl bus laisva ir nepriklausoma, nes Dievas niekad neleis tokiai neteisybei viešpatauti žemėje.

x Lietuviai vyskupai Padolskis ir Brizgys išvykę vizituoja lietuvius Anglų zonoje, drauge teikdami, kur reikia, tikintiesiems Sutvirtinimo sakramentą.

x Kard. Griffinas Taut. Delegatui kan F. Kapočiui atsiuntė laišką, kuriuo pasižada savo ir anglų episkopato vardu visokiais būdais padėti ten atvykusiems lietuviams. Tautinis Delegatas savo, kunigų ir tikinčiųjų vardu pareiškė padėką Airijos primui ir tikintiesiems už jų maldas ir rodomas persekiojamai Lietuvai simpatijas. Taut. Delegatas palaiko glaudų kontaktą su Šv. Sosto delegatu latviams prof. Laurinovičium. Gražiai apie lietuvius ir jų religingumą atsiliepia taip pat latvių kat. vysk. Rancans, kurį kai kur drauge su latviais pasitinka taip pat ir lietuviai.

x Į Vokietiją kviečiamas ir netrukus žada atvykti taip pat vysk. P. Būčys.

x Į Daniją daroma žygių įsileisti lietuvį kunigą, kuris rūpintųsi ten esančių lietuvių dvasiniais reikalais. Taip pat tokių dvasininkų pageidaujama Belgijoj ir Olandijoj. Keletas kunigų vyksta su lietuviais tremtiniais į Angliją. Delegatūros, perkeltos su kitomis lietuvių stovyklomis (Nürtingeno, Neufeno etc.) į Svabisch-Gmünd, įgaliotiniu Anglų zonai paskirtas kun. V. Dabašinskas.

* Sibiro ištrėmime mirė buv. užsienių reikalų ministeris J. Urbšys su žmona ir buv. vidaus reikalų ministeris A. Endziulaitis. Amerikoje mirė Los Angelos mieste lietuvių parapijos klebonas prel. J. Macijauskas ir poeto J. Janonio motina, tremty Vokietijoj — ats. pulk. inž. Šimoliūnas, Ambergo sanatorijoj Alytaus gimnazijos mokytojas V. Kairys ir kt.

* Anglų zonoje leista sudaryti fondas ir pradėjo veikti komitetai, kurie renka aukas, pasiliekantiems Anglų zonoje, seneliams, vaikams, gausioms, bet neturtingoms šeimoms. Panaši organizacija pradės veikti ir Amerikiečių zonoje.

* Netoli Paryžiaus, Moissono miške, rugpiūčio 9—21 d. ruošiamas pasaulinis skautų suvažiavimas, kuriame laukiama suvažiauojant iš visur apie 30.000 skautų, tarp jų apie 200 baltų. Apie 75% vykstančių skautų sudarys lietuviai. Lietuviai skautai (iš Anglų zonos), vadovaujami R. Spalio, gražiai užsirekomendavo Anglijos skautų stovykloje. Jie buvo vieninteliai ten dalyvavę užsieniečiai. Ta proga anglų skautus jie painformavo apie savo pavergtą tėvynę. Juos aplankė vyr. Britų imperijos skautininkas.

* Amerikoje veikia penkios organizacijos, kurios padeda tremtiniams, teikdamos „affidavits of support" ir apmokėdamos kelionės išlaidas.

„The United States Cimmittee for the Care of Europeen Children (215 Fourth Avenue, New York 3, NY). Tai yra nesektantinė organizacija, kuri padeda apgyvendinti vaikus.

„War Relief Services — National Catholic Welfare Conference" (350 Tifth Avenue, New York, N.Y.) padeda katalikus apgyvendinti visame pasaulyje. Imigrantais į Ameriką rūpinasi specialus skyrius: „The Catholic Committee for Refugees". Vokietijoj ir Austrijoj ji turi savo atstovus.

„International Rescue and Relief Committee" (103 Park Avenue, New York, N.Y.). Ji yra nesektantinė ir padeda visiems demokratiškų įsitikinimų veikliems žmonėms.

„Church World Service" (37 East 36th., New York 16, N.Y.). Tai protestantų organizacija, kuri rūpinasi tremtinių emigracija ir apgyvendinimu. Kasmet garantuoja 600 žmonių įvažiavimą.

The American Christian Committee for Refugees (147 West 42 nd St. New York, N.Y.), padeda protestantams, stačiatikiams, ypač maišytų religijų šeimoms ir tiems, kurių nepasiekia kitų organų globa.

United Service for New Americans (15 New York 7, N.Y.). Ši organizacija padeda daugiausia žydams. Joint Diotribution Committee veikia glaudžiai su šia organizacija.

* Würzburgo stovykloje buvo sušaukta Amerikiečių ir Prancūzų zonų lietuvių k. mokytojų tarnybinė konferencija, svarsčiusi pedagoginius reikalus, rašybos suvienodinimo ir gimtosios kalbos bei literatūros dėstymo reikalus.

* JAV įsisteigęs specialus Pabėgėlių gynymo komitetas (Refugees Defense Committee) sušaukė Vašingtone spaudos konferenciją, kurioje iš 6 Europos kraštų kilę DP pasipasakojo, kodėl jie negrįžtą į savo tėvynes. Buvo taip pat nušviesta ir UNRRos politika. Lietuviams atstovavo prof. Padalskis, kuris pažymėjo, kad tik 0.01% lietuvių repatriavę. Jis nušvietė rusų ir vokiečių okupacijas, pridėdamas, kad, turimomis žiniomis, 160.000 lietuvių esą deportuotų antrosios bolševikų okupacijos metu.

* Šv. Kazimiero Akademija, kuri yra JAV didelis lietuvių kultūrinis centras, dabar dar praplečiama. 1917 m. ji išleido pirmąją abiturientę ir davė labai daug mokytojų, tarp jų kelis šimtus Šv. Kazimiero seserų, kurios mokytojauja lietuvių mokyklose. Akademiją baigia ir kitokias profesijas pasirinkusių kultūros darbininkų bei visuomenės veikėjų.

* Lietuvos byla, kaip praneša konsulas Daudžvardis, esanti įtraukta į JAV vyriausybės planą, tik turinti laukti savo eilės.

* Amerikoje stengiamasi pravesti, kad liepos mėn. 27 d. būtų paskelbta oficialia Lietuvos diena, kadangi tą dieną sueina 25 metai nuo to laiko, kai JAV pripažino Lietuvą de jure.

* Kanados Pabaltiečių Federacija daro žygių dėl didesnio skaičiaus pabaltiečių įsileidimo.

AIDAI — Lithuanian Cultural Magazine — ECHOES
Published under DP — Publications Authorization
US —E—7, OMGB, ICD
No. 4. — July, 1947
Editor and publisher — Jonas Sakevičius
Printed by Haas & Cie., Augsburg
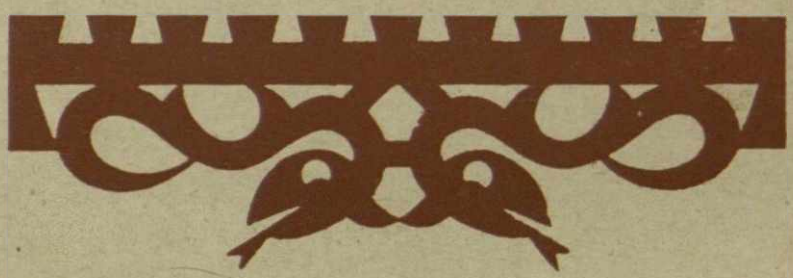
Red. leidėjas — Jonas Sakevičius. Redaktorius — Kazys Bradūnas. Redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21, administracijos — Augsburg, Hochfeld, D.P. Baltic Camp. Numerio kaina 6 RM.